

Svoboda

**POŠTNINA
PLAČANA
V GOTOVINI**

LETO V ● ŠTEV. 6-7

JUNIJ-JULIJ 1933

Naročnina za člane »Svobode« letno . . .	Din 12.—
» » druge letno	» 36.—
» » » polletno	» 18.—
» » » četrtletno	» 10.—
Naročnina za Ameriko letno	Dolar 1.—

Uredništvo in uprava za Jugoslavijo: Ljubljana,
 Palača Delavske zbornice, Miklošičeva cesta št. 22.
 Za Ameriko: Chicago, Ill. 3639 W, 26 Th. St.

TA ŠTEVILKA STANE 5 DIN

V S E B I N A

Dr. Henrik Tuma, Delo bo osvobojeno!
 Germanicus, Nemška kontrarevolucija
 Tucholsky-Maček, Občinstvu
 R. Wagner, Iz Goethejevega leta v Hitlerjevo leto
 Fr. Borkemau, Pomen fašizma
 Alice Eckert-Potkolz-Tone Maček, Beračenje in
 krošnjarenje prepovedano
 Talpa, Karl Marx kot organizator delavstva
 Oskar Drenik, Marxova ekonomsko-teoretična šola
 Dr. Henrik Tuma, Spolni problem
 B. Traven, Zaklad Sierre Madre
 Knjige in knjižnice / Naš pokret / Listnica uredništva

Dr. Henrik Tuma, Delo bo osvobajeno!

4. marca t. l. so me povabili agilni hrastniški delavci, naj jim predavam o gospodarski in umstveni krizi. Pred predavanjem je stopil na oder delavski pevski zbor in lepo ubrano zapel proletarsko pesem:

»Noč pretemna svet obdaja,
mrak mori duhove vse,
beda, skrb povsod poraja,
kamor se oko ozre.«

ter sklenil svojo pesem:

»V sveti boj že vse hiti,
za svobodo, za pravico
za enakost vseh ljudi!«

Ko je pesem odzvenela, je prav oživilo v meni. Radi tega sem predavanje navezal na lepe besede pesmi: Delavci, že pesem sama, ki je bila zložena pred današnjo gospodarsko krizo, vam govori o bedi delavstva ter o boju delavstva za svobodo. Da je gospodarska kriza dospela danes skoro do viška, vam pač ni treba razlagati. Na vaših telesih se vidi, da ste izmučeni, na vaših obrazih se bere pobitost ali upornost. Sami čutite vso bedo, bedo, ki je hujša, kakor kedaj poprej. Saj je proletarec bil vedno odvisen od konjunktуре, vedno odvisen od dobre volje industrijalca, a imel je vendar prepričanje, da dobi delo, če ne tod, pa drugod. Tega upanja nima več. Kriza ni le sedanje konjunktуре industrije in trgovine, ampak je kriza splošna, obsega vse stanove in razrede. Vprašajte kmeta, trgovca, obrtnika, inteligenta, vsi enako tožijo o pomanjkanju. Vprašajte pa tudi velike fabrikante in trgovce, pa vam porekó, da jim stroji stojé, zaloga leži, radi tega da ne morejo dati zaslužka drugim, ker gre njim samim za kožo. Kako prevzetni so bili še nedavno naši lesni trgovci v Sloveniji. Polni gozdovi so jim dajali stotisoče debel, katere so od kmeta kupovali za malo ceno in drago prodajali v inozemstvo, pa magari, da so pustošili našo zemljo. Danes pa ležé posekani hlodi v skladovnicah in čakajo kupca. Les gnije, trgovci pa postajajo insolventni. Vendar bi vse to, če je ta kriza še tako razširjena, vendarle lahko bilo začasno, tako denarna, industrijalna kot trgovska kriza. Le, če sežemo globlje, vidimo pravi značaj krize. Prvo, kar je značilno, je veseljnost krize, ki obsega vse stanove in razrede, obsega vse dežele, tudi one, kjer so še pred kratkim industrijalci, kakor Ford, kazali na to, da je kriva krize slaba organizacija industrije in so stavili svojo organizacijo v Ameriki za vzgled. Danes je gospodarska kriza baš v najmočnejši industrijski državi, v Severni Ameriki, najhujša, saj je tam skoraj 15 milijonov brezposelnih industrijskih in agrarnih delavcev. Še odločneje pa se nam kaže kriza po vsebini, t. j. kriza industrije in tehnike na sebi, kateri mora

slediti trgovska in splošna kriza. Tehnika in industrija danes ne vršita ali ne moreta vršiti več svojega prirodnega namena, ne služita več svojemu prirodnemu cilju. Kako nalogo pa imata industrija in tehnika? Industrija producira kolikor mogoče cenene in dobrega blaga, tehnika naj ustvarja kolosalne, skoraj umetniške stroje, ki predstavljajo prirodno silo. In res je! Tehnika se je razvila tako široko in visoko, da je ustvarila stroje, ki opravljajo tisočero delo ročnega delavca in tudi več. Saj pravijo, da obratuje v Ameriki že tekstilni stroj, ki ne rabi druge strežbe, nego delavca, ki zjutraj pritisne na gumb in zvečer zopet, da odpre in zapre gonilno silo. Čez dan je treba samo paziti, da ne nastane kak zastoj, delavcev ni treba. Slišali ste o tiskarskem stroju; sveže posekano deblo gre pri enem koncu v stroj in skozi vrsto strojev pride na dan kot tiskani časopis. Industrija in trgovina! Ali ni imela in še ima ogromna skladišča vsega, platna, sukna, svile, ali nimajo agrarci stotisoče stotov nagromaden pšenice, kave, sladkorja, riža itd.! In kaj je posledica tega? Da so velikanski stroji jeli počivati, da lastniki ogromnih skladišč kurijo s kavo ali pa mečejo vreče pšenice in riža v vodo. Pri tem pa strada skoraj 30 milijonov brezposelnih delavcev in, če računate na družino le po tri osebe, dobite najmanj 100 milijonov ljudi lačnih in polnagih. Kje je naloga in cilj tehnike in industrije? Ako vam kaže kaj pomen sedanje gospodarske krize, kaže to vprašanje razvoja tehnike, ki je obenem glavna podlaga vse človeške kulture.

Kako si je človek ustvaril prvo kulturo? Saj je nekoč pred stotisoč leti pobiral jagode in polže, pa legel spat pod drevo ali v špiljo, kakor živali. Kedaj lahko rečemo, da se je pokazala prva kultura in kaj je v bistvu kultura? Takrat, ko je vpregel človek govedo v plug, ko mu je lemež rezal ledino in ko je sejal žito. Takrat je ta prvi stroj človeka odtrgal od nadvlade prirode. Prvič mu je kazal pot, kako človek po delu in stroju postane gospodar prirodne sile, kako si sam ustvari boljše življenje. In od pluga dalje je šlo do ročnega stroja, do stroja, ki ga žene voda, pa dalje, ko ga žene elektrika. Kakor, da bi človek strelo zajel z neba in se služil njene moči. In še ni konec človeških iznajdb! Še dalje naj se razvija moč stroja in z njim naj raste moč človeka nad prirodnimi silami, nad zemljo. Hkrati pe vidimo, da je danes gospodarska kriza ne le vzrok bede vseh stanov, ampak tudi padanja človeške kulture. Ali ne vrže beda proletarca v alkohol? Ali ne vrže beda proletarko v vlačugarstvo? Ali ju ne vrže v obup ali v podivjanost, v zločin in v anarhijo? Brezposelni delavec zapušča svoje organizacije, ki so bile poprej morda ves njegov ponos, ker je v njih čutil moč združenega delavca. Pa se sedaj udinja vsaki stranki le, da dobi drobtinico kruha. Gospodarska kriza mora imeti in ima za posledico umstveno krizo in oboje vam kaže, kako globoko je mislil prvi učitelj delavskega gibanja Karl Marx, ko je izrekel, da sloni vsa kultura na gospodarstvu. Da je tako, razume vsak preprost delavec, vsaka še tako omejena delavka in če je mati in jo zaman prosijo kruha raztrgani otroci, morda še bolj. No, delavci, nisem prišel, da jadikujem, da vam slikam vaše borno stanje. Vprašajmo se rajši, kako pomagati, kdo je poklican za pomoč. Spomnite se izreka Karla Marxa, da je le delavec sam poklican, da raztrga svoje verige. Ne sme se zanašati na nikogar, ne na razumnika ne na producenta. Oba iščeta izhod iz krize le s tem, da vzdržujeta stari sistem, kajti ta je dal enemu bogastva, drugemu ugodnosti. Kapitalist nima niti interesa, da se ukine gospodarska kriza. Ako kdo poseduje sto milijonov ali celo milijardo dolarjev,

mu zadošča za vse še tako izbrane potrebe milijon dolarjev, z drugimi lahko disponira kakor hoče, saj vidite pojav, da je pri tej ogromni denarni krizi nagromadenega ogromnega kapitala tam, kjer kapitalisti čutijo, da je denar varno naložen. Ali niste čitali, da je v malem Vaducu, ki šteje komaj štiri tisoč prebivalcev, glavnem mestu kneževine Lichtenstein, baje nagromadenega skoraj bilijon dinarjev denarja. Ne vem, če je številka povsem točna, ali značilno je, da so znesli bogataši svoj denar na varno na kraj, ki je izven vsakega gospodarskega in političnega življenja. Mirna Švica v svojih bankah ne daje tujemu nagromadenemu kapitalu niti obresti, nasprotno, veliki vlagatelji morajo bankam plačati od svoje strani določene odstotke za hranjenje. Ako je kultura sad tehnike in gospodarstva, potem je tudi jasno, da je inteligenca sprejela vso ideologijo, ki se je zgradila ob industriji in tehniki. Inteligenca je s tem daleč proč od stvarnega mišljenja, nima pogleda v realnost in danes ne ve izhoda ne iz gospodarske ne iz umstvene krize. Proletariat je kapitalistu kakor inteligentu na poti. Saj ti krogi dolže za gospodarsko krizo delavske organizacije ter marksistično teorijo dela in produkcije. Oglejmo si poklic proletarcev samih, da se rešijo svoje verige. Ko so prvi nauki Karla Marxa prišli med delavstvo, je nastalo živo, samozavestno gibanje med delavci. Proti volji oblastnikov so se lotili razširjevanja idej marksizma. Z bedo in ječo so plačevali svoje napore, a ustvarili so prve delavske organizacije. Že davno prej, četudi v smislu nauka Karla Marxa, je delavska beda v angleških industrijalnih krajih ustvarila strokovne in zadružne organizacije. Tudi tod so delavci plačali svoje delo z bedo in žrtvijo svojih rodbin. A nobena velika ideja se ni rodila še brez krvi in trpljenja! Tako je nastala in se zarila med delavstvo velika ideja samopomoči delavske organizacije. Nisem Metuzalem in moj pogled ne sega bogve kako daleč v človeško zgodovino nazaj, no, če se spominjam le 60 let nazaj na razmere naših krajev, pa se spominjam, da je bil delavec zaničevan. Z borno plačo je moral živeti sebe in družino, beseda delavec je veljala skoraj kakor berač. Ko pa je organizacija delavcev nastopila, ko je ugledni državnik kakor Bismarck spoznal nevarnost delavskega gibanja za fevdalno-meščansko državo, so sprejele države prvo zahtevo delavskih organizacij in z razvojem industrije in s prvo, četudi le enostransko svobodo, je organizirano delavstvo nastopilo kot jak zgodovinski činitelj v vseh kulturnih državah sveta. In kaj je delavstvo sklenilo iz tega? Morda, da pojde po tej rešilni poti naprej? Ne. Danes je delavstvo razcepljeno, razdeljeno je že skoraj po prvem razmahu proletarskega gibanja. Po eni strani so cerkev in oblastniki spoznali važnost proletarskega gibanja, pa so se poslužili ideologije verstva in nacionalizma, da so delavstvo cepili na troje. Le pogledajte okoli sebe! Krščansko-socialna, narodno-socialistična stranka danes nele tekmujeta s proletarsko delavsko stranko marveč kakor na Nemškem, zavlada je državo. Poziv Karla Marxa: »Proletarci vseh dežel združite se« je postal absurdum, kar naravnost rečeno, po krivdi delavstva samega. Videti je moralo, da ga reši le enotno gibanje, pa je šlo in še danes hodi po veliki večini vsak za svojim boljšim kruhom pod geslom vere in pod geslom nacionalizma. Delavstvo se ne oklepa svojih političnih, strokovnih in gospodarskih organizacij. Pa porečete: krive temu so tuje ideologije in delavec nima dovolj priložnosti in sredstev, da bi se vzgojil za proletarsko samostojno gibanje. Prvič ne uvideva velikosti in pomena strokovnega in zadružnega gibanja, često mu daje meščanska strokovna ali zadružna organizacija

več življenskih ugodnosti, kakor pa lastna proletarska. Po drugi strani so nekateri dogmatični »marksisti« med delavstvom zatemneli pogled na druge sile, ki človeka ženejo naprej. Med delavstvom samim je jela prevladovati doktrinarnost ter se jasni nauki Karla Marxa razvijajo v različnih smereh. Morda je to največje zlo, da se je proletarska organizacija razcepila na reformiste in komuniste. Vsi skupaj so pozabili temeljni nauk Karla Marxa: »Proletarci vseh dežel, združite se!« In ta greh danes tepe vse, od prvega reformista pa do zadnjega komuniste. Vsak človek je rojen, da ima svoje misli, le vsak ni poklican, da jih zna izražati. Ali na dnu vse proletarske misli mora biti prepričanje, da le združena sila zmaga združeno silo kapitalistov. Saj ima kapitalist mnogo več zasebnega interesa nego delavec. In vendar je kapitalizem internacionalen in vendar vlada preko vseh političnih struj in oborožuje države v svojem interesu. Proletarec pa je danes izgubil skupno načelo, danes tavajo proletarci vsak po svoji struji, največji del pa je kapitalizem odtrgal pod geslom »vere in naroda«.

Ali naj radi tega misleč delavec obupa? Kako najdemo izhod iz tega, kje je rešitev? Vzgoja! Pa upravičeno vprašate: kdo pa vodi danes javno vzgojo? Odgovor: predvsem cerkev. Kako bi vas mogli ti učiti in vzgajati za proletarsko gibanje? Vzgjajati se torej ne morete drugače kakor sami.

Vaša pesem mi zveni tako prepričevalno, da ne vidim mesta za malo-dušje. »Za svobodo, za pravico, za enakost vseh ljudi«, ta boj dejansko bije delavstvo in že je seglo po samovzgoji. Česar ne da cerkev in šola, dati mora samovzgoja. Ne mislim na propovednike, ki zahajajo med vas, mislim na samovzgojo delavca samega. Delavec, čitaj! Delavec, druží se pri čitanju in diskusiji! Le po tej poti se vzgajaš tako, da boš služil svojim interesom. Ves orjaški napredek, kultura širokih mas, vse zmage prvih organizacij proletarijata, vse je prišlo po samovzgoji. Vsak dejanski uspeh izvira le iz onega dela delavstva, ki je potom samovzgoje razumel marksizem. To je jedro, ki predstavlja gibanje proletarskega stremljenja za bodočnost in jamči za uspeh.

Kar nam odpira pogled in upanje v bodočnost, so torej ideje, katere smo sami domislili, ideje, ki izvirajo iz živega življenja. Ako pogledamo razvoj človeštva in vidimo stalno in sigurno njegovo pot od stanja divjaka preko sužnja, preko tlačana in mezdника, potem moramo z vso silo svojega duha sklepati, da mora priti doba svobodnega dela.

Germanicus, Nemška kontrarevolucija

Državni prevrat

Januar 1933 se bo nekoč še primerjal z julijem 1914. Ne samo, ker more dovesti do istih strašnih rezultatov, ampak ker so se tudi dogodki na zunaj prav tako nepričakovano razvili. Nemški fašizem je prišel na oblast v trenutku, ko je bil na najnižji točki svojega razvoja v zadnjih dveh letih. H koncu 1932 je narodna socialistična stranka doživljala same volivne poraze, prestiž stranke je bil omajan, blagajne so bile izpraznjene, početje Gregorja Strasserja je grozilo s strankinim razkolom. Če bi nefašistovska vlada izvedla v decembru volitve v parlament, bi verjetno padel ves razmah narodne socialistične stranke. Toda umirajoča nemška

republika ni videla svoje zadnje šanse, niti ni izkoristila odmora, ki ga je bila deležna radi fašistovskega nazadovanja. Med tem je velekapitalistična in fevdalna klika, zarotniška skupina Papen-Thyssen-Schacht-Kalekreuth prišla pešajoči fašizem pod pazduhe in ga povedla na oblast. Nemško veleposestništvo je napravilo rešilno akcijo za nacionalni socializem. Podelitev oblasti Hitlerju in izročitev državnega aparata narodno-socialistični stranki sta bili posledica velekapitalističnega bega iz krize. Fašizem naj sedaj opravi vse delo.

Pri ravnotežju sil v boju med demokracijo in diktaturo, med proletarijatom in fašizmom odloča državni aparat. Priklopitev fašistovskega strankinega telesa državnemu stroju je tega elektriziralo in povečalo njegovo udarno moč. Hitlerjeva volivna režija se je obnesla. Sedaj je bilo mogoče ustrahovati nasprotnike s sredstvi državnega terorja. Te teroristične volitve, iz katerih je vzšla fašistovska diktatura v Nemčiji, so se izvedle z batinami in radiom. Volitve 5. marca so bile deloma akt nasilja, deloma umetno vzbujena histerija malomeščanske navdušenosti. Radioficiran nemški fašizem je razvil silno in kvarno psihotehniko, ki mu je pridobila pet milijonov novih volivcev. Aparat ljudskega glasovanja in demokracije je postal orodje nasilja in ljudske prevare, čim je prišel v roke kontrarevolucije. Toda namen je bil dosežen: popolna mobilizacija srednjega stanu za nacionalni socializem. Ta hudournik je odločil boj. Boj za oblast med črno-belo-rdečimi in hakenkreuzlerji, ki je trajal pozno v noč med 5. in 6. marcem, ko je minister vojske Blomberg ukazal korakati državni vojski, da bi uplašil Hitlerja, je bil končan v trenutku, ko je dobil Hitler adut 17 milijonov volivcev. Še nikdar se ni posrečilo nobeni kontrarevoluciji, da bi razgibala toliko množic. Ta volivni rezultat je ohromel odporno voljo konservativne »avtoritativne« države, obkrožil je katoliški centrum in v diru podrl marksistični delavski stranki, ki sta s svojimi kadri volivcev ostali daleč za fašistovsko maso. Kontrarevolucija je z nasiljem in prevaro pridobila zase večino ljudstva, drugo polovico pa je paraliziral klin legalnosti. 5. marec pomeni oklic diktature na podlagi plebiscita.

Nemški fašizem nastopa hitreje od italijanskega

Nemško demokracijo so po 5. marcu neusmiljeno uničili ne korakoma, ne z večkratnimi ukrepi, temveč z enim zamahom. Etape fašistovskega državnega prevrata so bliskovito hitro sledile druga drugi: poziv k prevzemu oblasti, osvojitve državnega aparata, izglasovanje smrti demokraciji, upostava fašistovske države. Hitler je v dveh mesecih uresničil to, za kar je potreboval Mussolini nič manj nego štiri leta: zgradil je fašistovsko diktaturo. Hitler ni tipal, temveč je postopal po načrtu in sistematično. Mussolini je mogel uresničiti svojo diktaturo le po ovinkih, često se je moral obotavljati in umikati. Hitler pa je mogel uporabiti že gotove rezultate fašistovske državne tehnike. Potem ko je italijanski fašizem postal izvozno blago, je reflektiral nemški fašizem le še na popolne izdelke, ne na surovine in polfabrikate. Ustanovitev fašistovske države se je Hitlerju posrečila. Pooblastilni zakon (izglasovan na prvi seji parlamenta) je pomenil tudi formalno odpravo weimarske ustave. V marcu in aprilu je bila skoncentrirana že vsa oblast v rokah nacionalne socialistične stranke, državni aparat se je preuredil in zasedel z drugimi funkcionarji. Po podreditvi posameznih dežel in po osvojitvi južne Nemčije

se je tudi formalno upostavila centralistična fašistovska diktatura. Hitler je odpravil ne le weimarsko ustavo, temveč je tudi razvil zgodovinske formacije nemške države. »Kar se ni posrečilo Karlu Velikemu in Habsburžanom: pogoltniti bavarsko državo, to se tudi Adolfu Hitlerju ne bo posrečilo,« je izjavil na predvečer volitev Schäffer, vodja bavarske ljudske (klerikalne) stranke. Uračunal se je.

Fašistovska država se odlikuje po treh značilnostih. Po svoji politični strukturi je to država neomejene diktature vladajoče stranke. Kot državna organizacija je centralizirana policijska država. Država nemške kontrarevolucije se je že konstituirala kot centralistična strankarska in diktatorska država. Toda fašistovska država je vrhu tega država, ki s prisilno organizacijo veže nase, združuje in zatira množice, država, ki v interesu diktature kontrolira, urejuje in posiljuje vse socialno in kulturno življenje naroda. Hitlerjeva vlada tudi ta svoj namen hitro uresničuje. Fašizem izključuje vsako samostojno organizacijo proletarijata kakor vsako samostojno nefašistovsko organizacijo sploh. Nasilni aparat, kakor ga je ustvaril italijanski fašizem, samo še z večjo brezobzirnostjo in rafiniranostjo spopolnjuje nemški fašizem.

Ne varajmo se: V Nemčiji se je upostavil najmočnejši in najbrutalnejši aparat kontrarevolucije, kar jih svet pozna.

Premaganci

Zmagoviti nemški fašizem je nasilno deformiral vso nemško politiko in spravil ob moč ter zatrl ne le proletarske, temveč tudi meščanske politične sile. V drugi polovici 1932. leta je v Nemčiji nastopila fevdalno-kapitalistična in vojaško-birokratična reakcija kot samostojna moč, ki je poskušala prevzeti vodstvo države v svoje roke. Ta stara reakcija je izkoristila boj med fašizmom in proletarijatom, da se je vrinila med oba. Toda njeno gospodstvo je bila le epizoda, Papan je bil le predigra, Schleicher samo vmesni dogodek. Stara reakcija ni mogla voditi države s svojo lastno močjo, med proletarijatom in fašizmom se je zmlela, in potem ko se je zvezala s fašizmom, jo je ta potisnil ob steno. Nemška politika se je dolgo let delala v nemškem vojnem ministrstvu, nekaj pozneje se je pridružil še »Herrenklub«. Fašistovska kontrarevolucija je te kroge stisnila in izročila vso državno oblast vodstvu fašistovske stranke. Prvič po treh letih je Reichswehr (= državna vojska) izločena kot odločujoč politični faktor, Hindenburg, še nedavno nositelj diktatorske oblasti, je postavljen v senco vladajočega fašizma. »Avtoritativna« država je kapitulirala na vsej črti, fašistovski vihar jo je razdejal, razgnal in osvojil. Kot zaključek dolgoletne politične krize v Nemčiji ni prišla niti monarhistična restavracija, niti vojaška diktatura, temveč fašistovska samovlada. Zmagala je tista kontrarevolucionarna skupina, ki je imela večjo udarno moč in močnejšo zaslombo v masah, zmagala je skupina, ki je daleč prekašala staro reakcijo po svoji udarnosti in brezobzirnosti. Nacionalna socialistična stranka nikakor ni smatrala fevdalno-vojaške vlade za reakcionarno; nasprotno, dovolj brutalna in odločna ji ni bila. Nemški fašizem je očital konservativni »avtoritativni« državi, da ne izvršuje nalog diktatorske države, da proletarske organizacije samo preganja, namesto da bi jih razbila. Fašizem je nadomestil konservativno državo, ker je imela preskromne ambicije in ker je bila obremenjena z ostanki pravne države. In fašizem je izvedel politično diktaturo v

takih oblikah, ki so mnogo dalekosežnejše in brutalnejše, kakor bi jih mogla uresničiti monarhistična restavracija ali vojaška diktatura.

Pot nacionalnega socializma je šla preko

trupla katoliškega centra.

Centrum je umrl z nemško republiko. Fašizem je razbil ne samo Beblovo delo, temveč tudi Windhorstovo, ki je dvignilo centrum do konsolidirane in merodajne sile v nemški politiki. Göring je 5. marca triumfalno: »Prvič od Bismarcka smo iztrgali centru odločujočo vlogo.« Ta trijumf je bil upravičen. Z uničenjem demokracije in pravne države je centrum takorekoč izgubil vsaka tla pod nogami. 5. marca je fašizem obkrožil centrum celo med katoliškimi volivci. Prodril je med katoliško mladino in katoliške kmete. Centrum je že dolgo kazal zastoj v svojem razvoju, mogli bi ga pohoditi z leve, pa so ga sedaj povozili z desne. Z razbitjem in uničenjem samostojnosti južnih nemških držav je bil centrum zadet v svojem osrčju. Toda tudi na zapadu: Hakenkreuzerska zastava plapolala istočasno na Münchenski mestni hiši in na stolni cerkvi v Kölnu. Potem ko je bil centrum deset let odločujoča stranka v republiku in dve leti vodilna stranka v »avtoritativni« državi, je postal sedaj zgolj predmet fašistovske diktature. Stegerwald je nekoč rekel o svoji stranki: »Centrum je na poti, da postane stranka ženskih.« Toda centrum je bil »ženski« ne le po spolni pripadnosti svojih volilcev, temveč tudi po svojih političnih metodah. Ni bil sposoben za moško obrambo demokracije, od katere je baš on imel največ koristi. Brüning je s svojo »stvarno« politiko postal nemški de Facta, Kaas pa, ki je nastopil za Hitlerjev pooblastilni zakon, nemški don Sturzo. S porazom centra izginja zadnja nefašistovska stranka iz nemške politike in z njo zadnji faktor ravnotežja v meščanski Nemčiji. Centrum je nehal biti prava politična stranka in postaja privatno versko društvo za čuvanje katoliške kulture in za varstvo cerkve. Toda centrum je tudi kot verska stranka doživel poraz. Kajti zmagovita nemška kontrarevolucija ne priznava načela verske paritete, ker mora biti bojevito protestantska. Na nemških tleh je politični katolicizem doživel svoj odločilni poraz. V Franciji in Španiji ga je demokracija spodrinila iz države, v Italiji in Nemčiji pa fašizem. (To naj si spravi za klobuk »Slovenec«, ki se toliko navdušuje za reakcijo po vsem svetu, ker upa, da bo klerikalizem vsaj v taboru kontrarevolucije imel še kako važno besedo; toda v resnici mu je namerjena popolnoma podrejena vloga; če se pa s to ne zadovolji, je pa strt tako nalahko, kakor je izdihnil bavarski »lev«. In v takem mizernem stanju ne bodite tako smešno ošabni, jezuiti iz Kopitarjeve ulice!)

Glavna vsebina razvoja po 30. januarju pa je

poraz proletarijata,

celotnega nemškega delavskega gibanja, ne samo ene proletarske stranke. Komunistična stranka je bila razbita s policijsko akcijo že v februarju, marca je bila za boj popolnoma nesposobna. Vodilni komunistični tisk skuša naknadno opravičevati to prisiljeno kapitulacijo pred fašistovskim državnim prevratom in napraviti iz stiske krepost. Moskovska »Pravda« je 20. marca pisala: »S tem da se ni dala provocirati, je komunistična stranka Nemčije odbila frontalni napad fašizma. Največji uspeh njene boljševiške taktike je bil v tem, da je v času terorja in provokacij

umaknila svoje sile pred udarcem nasprotnika, da bo mogla sedaj nadaljevati boj pod novimi pogoji.«

V odločilnem trenutku je bilo za akcijo nesposobno tudi gosto omrežje socialdemokratskega delavskega gibanja.

Ocenimo pravično položaj nemškega delavskega gibanja po 5. marcu! Proti sebi je imelo ves državni aparat in mogočen pokret fašizma. Tragična nemška izkušnja je pokazala: državni aparat, ki se more opirati na fašistovsko gibanje množic, je močnejši od udarne sile razcepljenega delavskega gibanja. Nemška država je bila od 14. sept. 1930 v odprti krizi, toda njen aparat je ostal nedotaknjen. Državna vojska in policija sta v Nemčiji bolj nego armada in policija vsake druge evropske velesile zdresirani za državljansko vojno, v kateri bi pokazali strašno moč. Poraz v februarju in marcu 1933 je bil posledica strateške nesposobnosti celotnega nemškega razcepljenega delavskega gibanja. Komunistična stranka ni spoznala opasnosti glavnega nasprotnika: svoje udarce je merila proti socialni demokraciji, vse sile meščanske reakcije od Brüninga dalje pa je ocenjevala kot fašistovske in pri vsaki spremembi vlade je govorila o že končani zmagi fašizma, dokler ni prišel na oblast pravi fašizem, in njihove množice niso več popolnoma resno vzele tega odločilnega in usodnega preobrata. Socialna demokracija je sicer videla glavnega sovražnika v fašizmu, toda bojne metode proti temu nasprotniku je izbrala popolnoma napačno. Fašizmu, ki predstavlja v Nemčiji gibanje množic in ki ima v rokah odločilna nasilna sredstva, bi se moglo z uspehom upreti le enotno in oboroženo delavstvo. Tako pa v odločilnem trenutku, ko je bil pozvan Hitler na oblast, ni bilo nemško delavstvo niti tehnično niti psihološko pripravljeno na oborožen odpor.

Nemška republika je s samomorilno nemarnostjo pustila divjati fašizem tako dolgo, dokler ni postal nevarnost za to republiko. In ko je bila ta neposredna nevarnost že tu, se protifašistovska mobilizacija celotnega delavstva ni izvršila hitro in dosledno. Nemški reformizem lahko upravičeno kaže na svoje največje socialno-politične pridobitve in stvarne storitve, toda politično ni znal braniti tega, kar je izvojeval in zgradil. Vezanost z meščansko demokracijo, ki je bila fantom, je ohromela udarno moč in ekspanzivno sposobnost gibanja. Stvarno uspešni nemški reformizem je gradil na nesigurni podlagi omajane demokracije, najstvarnejšemu delavskemu gibanju je v Nemčiji stal nasproti najbolj nebrzdan in nasilen fašizem. Zmaga fašizma je bila zgodovinska posledica tega, da nemško delavstvo ni imelo revolucionarne, nemško meščanstvo pa nobene demokratične tradicije. Obe krili nemškega delavskega gibanja nosita odgovornost.

Propad demokracije

Nemška demokracija v celoti ni doživela poraza v boju, temveč je propadla v svoji zamočvirjenosti. Več nego 14 let lči zmago kontrarevolucije od najvišje točke revolucije. To je kontrarevolucija brez predhodne revolucije.

Nosilec te kontrarevolucije ni vstajajoči, temveč propadajoči srednji stan. To je tragično pri tej kontrarevoluciji: da je povedla v boj proti svobodi in socializmu tiste malomeščanske plasti, ki so se nekoč v zvezi s svobodoljubnim meščanstvom in proletarijatom borile za svobodo naroda. Potomci tistih kmetov in meščanov, ki so se l. 1849. borili v prvih vrstah demokratične revolucije v Pfalzu, na Badenskem, v Rastattu in dru-

god, so stali sedaj sklenjeno v Hitlerjevem taboru. Razred, ki je bil v revoluciji 1848 premagan, je zmagal 1933. v kontrarevoluciji. Socialno degradiran in politično zbehan in prevaran srednji stan je v svojem obupu postal zidar kontrarevolucije.

Toda fašistovska diktatura ima še drug nevaren znak. Ta kontrarevolucija nima v sebi prav nobenega relativnega napredka, temveč pomeni absolutno nazadnjaštvo, tako reakcijo in oropanje vseh svoboščin, kakor ju Nemčija še ni doživela. V primeri s Hitlerjevo diktaturo je predmarčna doba patriarhalčno mila, Bismarckova tudi iz dobe protisocialističnega zakona liberalna, Viljemova pa napredna. Fašistovska diktatura je absolutna diktatura, ki uvaja novo tehniko za zatiranje množic. V 19. stoletju ima le enega predhodnika: državni prevrat in režim Napoleona III. (glej tozavedno razpravo v 4—5. številki »Svobode«!) Tudi Napoleon III. je poskušal množice izzigrati in vpreči pred svoj voz. Bonapartizem je bil formalno »demokratskejši« od liberalnega kraljestva Louisa Philippa, ker je operiral z ljudskimi glasovanji in srednjestanovsko demagogijo, toda mnogo nevarnejši, ker je brez izjeme zatrl vse svoboščine. Plebiscitarno-diktatorski režim 20. stoletja so od onih časov silno razvili tehniko vplivanja na množice in nasilnega vladanja. Nemški fašizem bo v tem oziru skušal še prekositi italijanski vzor. Fašistovska diktatura je terorističen režim, ki koncentrira ogromna nasilna sredstva v rokah stranke, ki vlada državo, postavlja državni monopol na vsako socialno organizacijo, podrejuje svoji kontroli in vodstvu vsako organizacijsko združevanje in proglašča tudi kulturo za državni monopol.

Kriza gre dalje

Danes ne gre za to, kako velike bodo materialne in krvne žrtve, ki jih bo zmagovita kontrarevolucija naložila nemškemu proletarijatu. Ne pričakujemo nobenega usmiljenja od Hitlerja! Odločilno vprašanje, ki postavlja vsa druga v senco, je danes to, kakšni so izgledi hitlerjevske diktature, kako dolgo bo moral tlačniti nemški delavec. Nemški fašizem je prišel na oblast sredi močne gospodarske in socialne krize. Kako bo sedaj ta kriza vplivala na razvoj in usodo diktature? V okvirju svetovne kapitalistične krize zavzema kriza nemškega kapitalizma posebno mesto. Že dolgo je nemški kapitalizem najbolj občutljiv člen svetovnega kapitalizma.

Doslej je nemška kontrarevolucija nenavadno poostrila svetovno gospodarsko krizo. Poleg tega se nadaljuje socialna kriza. Poglobitev gospodarske krize mora povečati proletarizacijo srednjega stanu in obubožanje delavcev. Reakcionarni mesianizem je zajel sedaj nemški srednji stan, fašizem je vzbudil v njem velik apetit in fantastične nade. Nadaljnja negotovost eksistence in nadaljnje pogrežanje v stisko in bedo more povzročiti prevrat v razpoloženju teh množic. Vzbuđenje proletarskega odpora je v Nemčiji vprašanje časa. Nemški fašizem hoče vse socialno življenje ukrotiti s prisilnim jopičem. Toda trajno se ne da varati močnih razredov človeške družbe. Nemški proletarijat bo razvil v sebi močnejši moralni in politični odpor, kakor ga je kdajkoli imel.

Če bi nemška kontrarevolucija hotela nemoteno nadaljevati in končati svoje delo v državi sami, bi morala po svoji zmagi vreči od sebe ves balast proti-francoske tradicije nemških desničarjev in ponuditi Franciji sporazum. Storila je baš nasprotno. Fašistovska diktatura je

izpremenila politično lice Evrope.

Nemški fašizem se ni mogel upreti vabi, da doseže politično moč v Evropi in se je usmeril v blok fašistovsko-revizionističnih držav. Nemški fašizem je poveril Mussolinija, da zastopa njegove interese in se je postavil na stališče pakta štirih velesil. Posledice take zavezniške politike z Italijo so bile pogubne: nemški fašizem se je s tem zapletel v vsa nasprotja in konflikte, v katerih je udeležen in ki jih podpihuje italijanski fašizem na jugovzhodu Evrope. Blok male antante, ki je bil ob svojem nastanku naperjen samo proti Italiji in Madjarski, se obrača danes tudi proti Nemčiji. Poljska se tudi mora strinjati s tem blokom. Kajti nemški fašizem ogroža nacionalne države Poljakov, Čehov, Rumunov in Jugoslovanov. Nemški fašizem je povzročil tudi popolno izpremembo zunanje politike sovjetske unije, ki je odločno protestirala proti paktu štirih velesil. Sovjetska unija noče trpeti koncerta evropskih velesil, pri katerem bi imele fašistovske države polovico glasov in vpliva; tak blok bi pomenil najresnejšo vojno nevarnost za sovjetsko Rusijo. Zato je sedaj sovjetska unija proti vsaki reviziji mirovnih pogodb in odpoveduje svoje sodelovanje z državami, ki so za revizijo. Sovjetska unija hoče fašistovski Nemčiji zapreti pot za revizijo mirovnih pogodb; zato vodi že nekaj časa Franciji in Poljski naklonjeno politiko. Sedaj je pripravljena, da jo spopolni s proti-nemško-fašistovsko politiko. Katastrofa zunanje politike fašistovske diktature v Nemčiji postane še očitnejša, če upoštevamo, da se tudi Anglija obrača proč od nemške revizionistične politike. »Anglija morda še ni naklonjena Franciji, toda angleško čuvstvo hitro postaja protinemško,« piše stari W. Steed.

Samo tri mesece je Hitler nemški kancler — in že je v glavnih potezah obnovljena konstelacija sil iz 1914. leta. Zunanja razdelitev sil je približno ista, toda gonilne sile so druge. Tedaj so privedla do eksplozije imanentna kapitalistična nasprotja, predvsem angleško-nemški boj za svetovni trg. Danes pa prestižna politika diktatur povzroča poostren boj za moč v okviru zbalkanizirane Evrope. Nemški fašizem najbolj ogroža evropsko ravnotežje. Sedaj poražena nemška demokracija je bila ne sicer najmočnejši, pač pa najvažnejši jez evropskega miru. Potem ko je šla Evropa skozi turnus: vojna—revolucija—kontrarevolucija, lahko postane nemška fašistovska diktatura izhodišče novega turnusa v ravno obratni smeri.

Zgodovina vse dosedanje družbe je zgodovina razrednih bojev.

K. Marx

Proletariat se pomika preko različnih razvojnih stopenj...

K. Marx

Buržuazija je strgala z rodbinskega razmerja genljivo sentimentalno kopreno in ga spremenila v gobo premoženjsko razmerje.

K. Marx

Kurt Tucholsky - Tone Maček, Občinstvu

Cenjeno občinstvo, povej mi odkrito,
ali si res tako zabito,
kakor nam vsak dan trdé podjetniki
in razni tvoji »umetniki«?
Vsak ravnatelj z debelo zadnjico
nam zagotavlja: »Občinstvo hoče tako!«
Vsak filmski mazač se opravičuje: »To je kočljiva zadeva;
občinstvo vendar samo te sladkobne stvari zahteva!«
Vsak založnik skomiga z rameni samo:
»Veste, dobre knjige res ne gredo!«

Povej, cenjeno občinstvo, odkrito,
ali si res tako zabito?

Tako zabito, da je časopisje današnjih dni
limonada, da je ni vredno čitati;
iz same bojazni, da ne bi bil užaljen kdo
in da se ne bi nikogar shujskalo;
iz same skrbi, da ne bi trdka ta in ta
mogoče svoj oglas odpovedala;
najbolj jim pa strah do mozga seza,
da ne bi nazadnje kaka vseморalna zveza
zamogla protestirati in denuncirati,
demonstrirati in procesirati...

Povej, cenjeno občinstvo, odkrito,
ali si res tako zabito?

Če, potem...

Današnji vek ječi

pod prokletstvom povprečnosti.
Kedaj je mogel tvoj želodec tako oboleti,
da ne more resnice nič več sprejeti?
Če samo zahtevaš le posladkorjene kaše,
da, potem...

potem pač zaslužiš, da se te jaše.

Rihard Wagner, Iz Goethejevega leta v Hitlerjevo leto

Šele leto dni je: marca 1932 je po Nemčiji odmeval klic »nemškega duha«. »Führer« (= vodja) se je imenoval Goethe. Donelo je glasno, toda očitno votlo, skoro skrivnostno. V letu 1933 zopet grmi po nemških deželah »nemški duh«. Grmi in treska po človeških lobanjah, telesih, pravicah, proletarski svobodi in vsej višji kulturi. »Führer« se imenuje Hitler. Od Goethejevega leta z meščanskim praznovanjem po vseh ulicah do Hitlerjevega z meščanskimi batinami po vseh potih — to je kratka pot od hiravstva meščanske duhovne demokracije do resničnosti meščanske krvave diktature, od meščanske ideje do meščanskega nasilja.

»Proti ideji nasilja — sila ideje!« — užigajoče nasprotstvo za prijatelje idej, za demokrate. Toda k demokraciji spadata dva: oba morata hoteti demokratično občevanje med ljudmi. To se pravi: med seboj govoriti, debatirati, se tudi prepirati, v meščanski demokraciji se posluževati tudi zvijače, se hliniti, lagati, opravljati, ampak pri vsem še vedno duhovno se boriti. Sila sme biti samo ideja, ideja mora imeti to moč, da

zmaga. Toda, če eden govori in drugi kolje? Če eden sklepa logično, drugi pa strelja? Propovednik in bandit, znanstvenik in morilec ne stojita na enakem bojnem polju.

Goethe in Hitler — kdo je »nemški duh«? Oba sta. Prvi je človeški duh vstajajočega, duhovno sigurnega demokratičnega meščana: francoski uvoz po revoluciji duhovno napredne prosvetljenosti; drugi je zverinski duh propadajočega meščana, ki v smrtnem strahu bije okrog sebe in barbarko tepta vse, kar mu je nerazumljivo: italijanski uvoz po reakciji duhovno nazadnjaškega fašizma.

Goethejevi Nemci, ne ti iz l. 1932., ampak oni iz 1832., podložniki fevdalne državne oblasti so se oprijeli umetnosti in znanosti, tiska in vseučiliških katedrov, da bi z mladim meščanskim duhom zmagali kot z nemškim in hkrati človeškim duhom nad fevdalnim nasilnim gospodarstvom. Hitlerjevi Nemci današnjih dni so pograbili po vseh izobraževalnih sredstvih, da za bedasto nacionalistično moč kapitala vsilijo vsem delovnim ljudem fevdalni, podložniški duh.

Tudi nemški fašizem kakor italijanski ništa nič drugega kot fevdalni kapitalizem: gospodarska nadvlada kapitala, oprta na fevdalno-diktatorsko državno oblast s starimi in novimi plemskimi predpraviciami. Kakor stari fevdalizem upostavlja tudi novi z državno diktaturo absolutno duhovno razredno nadvlado. Nobena druga ideologija se ne sme razvijati kakor samo tista, ki jo producirajo novi absolutni gospodarji. Fevdalni srednji vek je trpel samo fevdalni duh prižnice, ki ne pozna nobene diskusije, samo vero. Fašistovski duh, tudi nemški, je dal starim prižnicam zopet stare časti, obsodil pa je na isto vlogo tudi vsa moderna sredstva, kakor šolo, tisk, zborovanja, radio, gledališče, kino in zabave vseh vrst. To, kar imenuje »narodno prebujenje«, »nemški duh«, »prusko tradicijo«, je predvčerajšnji duh, ki naj straši kot duhi od jutri okrog glav bednih malomeščanov in lumpenproletarcev.

Fašistovska reakcija je razumela popolnoma eno, kakor da je zelo temeljito preštudirala po njej na smrt obsojeni marksizem — razumela je Marxove besede: »Orožje kritike ne more nadomestiti kritike orožja. Materialno silo more vreči materialna sila. Toda tudi teorija postane materialna sila, kakor hitro zagrabi množice. Teorija je sposobna zagrabit množice, kakor hitro postane radikalna. Biti radikalen, se pa pravi, zagrabit stvar pri korenini.« Fašizem, tudi nemški nacionalni socializem je zagrabil malomeščanskega človeka pri vseh njegovih koreninah, tudi duhovnih.

Duhovna korenina malomeščanskega človeka je podložniška dresura. V mladih demokratičnih deželah Evrope je našel fašizem milijone ljudi duhovno pripravljene za vzpostavitev vsake podložniške ureditve. Ni bilo potreba nobene bistvene izpremembe v mišljenju, čuvstvanju in značaju. Fevdalna podložniška vzgoja v družini, v šolah in cerkvah je zajela in zdresirala malomeščane, kmete in — radi marsikatere iluzije o nevtralnosti vzgoje — tudi mnogo proletarcev. Vse drugo javno »izobraževanje« množic je to vzgojo nadaljevalo. Pred umetnostjo, znanostjo in raznimi »nedolžnimi« zabavami je prečesto odpovedala kulturna kritika delavskih časopisov. Rokodelsko-cehovsko, malomeščansko, poklicno življenje malih uradnikov, pa tudi mnogo delavcev v patriarhalnih malih obratih in v fevdalno-podložniško urejenih velikih obratih je za vse življenje izoblikovalo hlapčevske značaje. Premnogi proletarci, sicer re-

volucionarni v gospodarskih in političnih zahtevah, so ostali v vsem svojem drugem doživljanju malomeščanski ljudje.

Duhovna omejenost in nesamostojnost sta ustvarili v ljudeh potrebo, da se v vsem svojem življenju naslanjajo na nekoga, da se dajo voditi in komandirati, da časté avtoritete in voditelje, da obožujejo razne malike, da pa zato brutalno nastopajo proti soljudem, ki so kakorkoli odvisni od njih. Če se je pred otroškimi glavami teh ljudi svet zableščal še v pisanih barvah, če je odmevalo od igranja himn in bobnečih besed, če so poleg vsega tega vabile še klobase in vino v katerikoli obliki, čeprav v obljubah bodočnosti — kako je vse to razveselilo in navdušilo hlapčevske ljudi, oboževalce malikov, praznoverneže moderne dobe!

Fašistovski voditelji, ti najbolj grmeči duhovniki malikov, so našli korenine, ki bodo pognale sok. Radikalno so nastopili za svoje bogove, o katerih se je zdelo, da so že davno razkrinkani kot mrtve maske rabiatega vladajočega razreda. Ali je bila socialistična kulturna kritika dovolj marksistična in globoka?

Fašistovski bobnarji zavračajo vse, kar brezpogojno ne ustreza njihovim interesom; napovedó boj tudi znanosti in umetnosti, če se ne pokorita njihovi politiki. Vse, kar jim nasprotuje, se imenuje »protinemško« in vse to neusmiljeno teptajo s kritiko orožja. Ves izobraževalni aparat ni duhovni posredovalec za vzgajanje ljudi, temveč sredstvo za udinjanje fašistovskemu gospodarstvu.

V svojem programnem govoru v nemškem navideznem parlamentu je Hitler z vso jasnostjo dejal: »Vlada bo moralno ozdravila naše narodno telo. Gledališče, film, radio, tisk so pomožna sredstva za te naloge. Umetnost ima sedaj nalogo, da bo izraz določujočega bojovnega duha. vstajajočega junaštva... Naloga vlade bo, da bo poklicala na odgovornost voditelje nasprotnih, razdiralnih struj... Narastek teh razdiralnih gibanj je sploh posledica slabosti prejšnjih vlad.«

Od Goetheja do Hitlerja vodi ravna pot: pot od navdušene mladine enega razreda do oblastno rabiatega starosti, ki se noče umakniti. »Vladajoče ideje neke dobe so samo ideje vladajočega razreda,« je pisal Karl Marx 15 let po Goethejevi smrti. Zapisal je tudi: »Ideje ne morejo nikdar voditi preko starega stanja sveta, temveč vedno le preko idej starega sveta. Ideje same sploh ne morejo ničesar napraviti. Da ideje nekaj napravijo, je treba ljudi, ki pokažejo praktično silo.« Te besede so bile izrečene proletarijatu.

Fr. Bockenau, Pomen fašizma

Ne pretiravamo, če rečemo, da živimo po svetovni revoluciji, ki se je razžgala povsod razen v anglosaških delih Amerike in Avstralije in ki se še danes javlja na najrazličnejših krajih v manjših sunkih. K vsaki revoluciji, ki ne gre do kraja, spada njej sledeča reakcija. Vsaka reakcija je postavljena pred dilemo: da mora na eni strani vzpostaviti staro v čim najmanj izpremenjenih oblikah, ker vsaka koncesija napram zahtevam premaganega nasprotnika nosi v sebi kal propada reakcije same; na drugi strani pa mora kakorkoli napraviti nekaj novega, ker se pred-revolucionarne razmere ne dajo enostavno obnoviti in ker so zahteve po novi organizaciji družabnega življenja nujne. Vsaka reakcija išče kamen modrosti, ki naj ji omogoči, da istočasno prav nič ne spremeni

in da vendar uresniči popolnoma nov evangelij. Kar v resnici ni mogoče, poskušajo z ideologijo. Zgodovina romantike — reakcionarne ideologije po meščanskih revolucijah preteklega stoletja — daje za to več kot en dokaz neprostoVOLjne samoironije.

Danes igra fašizem vlogo reakcionarne odrešilne besede. On je napravil ta čudež, da je na eni strani vzpostavil gospodstvo kapitalizma v doslej neznanem obsegu, da je uničil rezultate desetletij delavskega gibanja in da je na drugi strani vzbudil videz nove ustvaritve s »korporativno« uredbo države, z viharnim pokretom mas, s svojo posebno ideologijo in z neusmiljeno trdobo svojega režima.

Zato vso reakcijo kot neki čar privlačuje fašizem in reakcija po vseh deželah gleda na vzor Mussolinija kot na zmagovit tip reakcionarne diktatorja.

Toda buržuazija ne bo mogla stabilizirati svojega gospodstva in pod vedno hujšim napenjanjem se bo veriga nekje pretrgala.

Alice Eckert-Potholz - Tone Maček, Beračenje in krošnjarenje prepovedano

Spoštovana gospodinja!

Ko po obedu čitate v svojem listu o krizi in zadremljete za kratek čas, Vas iz najslajšega snā prebudi hišnega zvonca rezki glas.

Tedaj planete k vratom, prav slabe volje:

»To večno zvonjenje ... me že jeza kolje...«

Pred vrati ne stoji denarni pismonoša, ampak bleđ dijak ali brezposelni siromak, ki Vas plaho prosi milodara ali ponuja v nakup razglednice, sukanec, papirnate rože ali za čevlje trak.

Spoštovana gospodinja!

Krošnjarenje je zabavno: še preden si vstopil, te že čez prag spodé ... Lačen si, slabo opravljen, premočen, iz brade ti kocine štrlé.

Vi pa vprašujete, kam bi Vas moglo to pripeljati, če sami nič nimate in bi morali še drugim dati.

In vprašujete: »Zakaj le pred mojimi vrati samo? ... pa še kako me pogleda! Ali morém jaz kaj za to?«

Ne. Vendar ne zatopunite mu pred nosom z vrati, še preden je mogel besedo izjecljati...!

Spoštovana gospodinja!

To vedno zvonjenje Vas vznemirja in Vaše sočutje doživlja poraz, a verjemite, z loputanjem Vaših vrat jim bijete z njimi v obraz.

Nekoč so bili delavci prvega reda, zdaj prodajajo razglednice za »narodno ženstvo«, kovali so načrte, imeli so službo, slanino in kruh, zdaj leta jo po stopnicah za svetovno prvenstvo.

Beračenje in krošnjarenje prepovedamo! To je gotovo še predvojna prepoved.

Kdo se še zveni za to prepoved, zastarelo, zaprašeno?

Po Evropi divja gladovna smrt! Danes je vse dovoljeno!

Spoštovana gospodinja!

Nekoč smo bili narod pesnikov in mislecev ... Siti, dobri, obzirni; pozneje smo vojni dali vse na krvavi oltar.

Zdaj zvonimo po svetu in motimo narodom spanec njih mirni ... sprejemajo nas, pa povsod — kakor pri Vas je sprejet krošnjar.

Ne zvoni nikoli — le nestrpnost in sovraštvo boš našel na poti! Človek sicer ljubi človeštvo — vendar ne ljubi, da se ga moti!

Talpa, Karl Marx kot organizator delavstva (Iz zgodovine Internacionalne delavske asociacije)

5. Prva londonska konferenca

Točki 3. in 4. začasnega pravilnika Internacionalne delavske asociacije določata, da se mora vsako leto vršiti kongres asociacije. Prvi kongres bi se moral potemtakem vršiti že l. 1865 in sicer v Bruslju. Marx je smatral vso organizacijo še za premalo močno, da bi lahko priredila mednarodni delavski kongres; bal se je blamaže, ki bi mogla pokvariti vse, zato je začel vprašanje kongresa zavlačevati in je pridobil zase tudi del vrhovnega sveta. Ker pa so kongres na vsak način zahtevali Švicarji, zlasti pa Francozi, ki so pisarili v London, da zavlačevanje kongresa močno škoduje pridobivanju članstva, se je Marx odločil, sklicati najprej konferenco v London, ki bi naj pripravila vse potrebno za kongres; na konferenco naj bi prispeli delegati iz vseh internacionali priključenih dežel.⁴⁷⁾

Londonska konferenca je res zborovala od 25. do 29. sept. 1865.⁴⁸⁾ Organizirana je bila na ta način, da so imeli delegati vsak dopoldan najprej zaključeno sejo, popoldne pa širšo sejo, ki so se je lahko udeležili povabljeni gostje; zaključenim sejam je predsedoval Jung, po poklicu urar iz Švice, ki je bil stalno naseljen v Londonu in je znal enako dobro nemški, francoski in angleški; širšim sejam pa je predsedoval Odger, dočim je Jung delegatom prestavljal govore v njihove jezike.

Vrhovni svet je delegiral na konferenco poleg mnogih angleških članov (Della, Westona, Howella i. dr.) in Poljaka Bobrzinskega še predsednika Odgerja, generalnega tajnika Cremerja, Marxa in njegova glavna pomočnika Eccarius in Junga. Iz **Francije** so prispeli Tolain, Fribourg in Limousin, ki so pozneje vsi odpadli od internacionale, a prišla sta še Marxov stari prijatelj Schily in Varlin, poznejši mučenik pariške komune. *Francoske Švicarje* je zastopal knjigovez Dupleix, *nemške* pa neumorni agitator Ivan Filip Becker. *Belgijski* delavci so poslali na konferenco Cäsarja de Paepe-a, nekdanjega stavca, ki pa se je pozneje vrgel na študij medicine in postal zdravnik.

Konferenca je najprej razpravljala o **financah** internacionale, pri čemer se je izkazalo, da prvo leto ni imela internacionala več dohodkov kakor 33 funtov. Medtem ko so meščanski listi kričali v svet vesti o njenih »milijskih zakladih«, je imela večinoma le — dolgove. Posamezne dežele so le neredno odračunavale prispevke in prav ima Mehring⁴⁹⁾, ko pravi, da se še nikoli ni s tako majhnimi sredstvi toliko ustvarilo. Ker pa je vrhovni svet potreboval nujno denar za propagando kakor tudi za organizacijo kongresa, je konferenca sklenila, da je treba zbrati vsoto 150 funtov šterlingov; Anglija naj bi prispevala 80, Francija 40, Nemčija, Belgija in Švica pa vsaka po 10 funtov.

Na prvi poljavni seji so bili zlasti zanimivi referati o gibanju v posameznih deželah. Odger je govoril o angleških strokovnih organizacijah

⁴⁷⁾ Marxovi pismi 24. jun. 1865 (929) in 31. jul. 1865 (932).

⁴⁸⁾ Zapisniki londonske konference so se nam — razen enega — ohranili in so objaveni v reviji »Die neue Zeit«, letnik 20., 1. zvezek, str. 549—558 pod naslovom: Max Bach, Beiträge zu einer Geschichte der Internationale.

⁴⁹⁾ Franz Mehring, Karl Marx, str. 344.

(Trade Unions), ki so se dolgo izogibale vsake politike, boreč se samo za najbolj otipljive delavske interese; toda prav v tem času so se začele razmere pri njih že boljšati ter so začele prav te organizacije tvoriti jedro internacionale. Francoski delegati so orisali težak pritisk bonapartizma v Franciji, ki otežkoča agitacijo; vendar se jim je posrečilo, da so izven Pariza ustvarili sekcije še v Rouenu, Nantesu, Elboefu, Caenu, Lisieuxu, St. Denisu, Pantinu in Puteauxu. — Cäsar de Paepe je orisal položaj v Belgiji, kjer vladajo med delavstvom štiri struje: revolucionarna, ki vodi sicer najostrejšo borbo, a ker ne pozna faktičnih razmer, več škoduje kakor koristi, socialistična, ki znanstveno raziskuje korenine zla in ga skuša odpraviti, strokovna, ki je šele v povojih, in napol meščansko svobodomiselná. — Najbolj zadovoljive uspehe so pokazali Švicarji. — Značilno je, da preveča vse govore delegatov močno človečansko čuvstvo, sovraštvo do vsakršne zasebne lastnine ter vera v bodočnost človeštva in volja, pomagati jo graditi. Večina govorov izzveni v klic, da mora tudi zemlja postati skupna last vseh, kakor sta zrak in voda.

Druga in glavna točka dnevnega reda pa je bilo vprašanje **kongresa**, ki so o njem razpravljali na vseh ostalih sejah. Namesto Bruslja so določili za kraj kongresa Ženevo in sicer kot protest proti belgijskim »barbarskim in nečloveškim zakonom o izgonu tujcev«. O času kongresa se je razvila dolga debata; dočim je namreč vrhovni svet predlagal september 1. 1866, so zahtevali Francozi že april; končno so se zedinili za maj. Francoski delegati, ki so bili sploh precej individualistično nedisciplinirani in prežeti s proudhonizmom, so zahtevali, da imej na kongresu pravico glasovanja vsak posamezni član, ki pride nanj, prodrli pa je pametnejši predlog vrhovnega sveta, da imajo pravico glasovanja samo izvoljeni delegati.

Za *dnevni red kongresa* je predlagal Marx sledeče točke: 1. Koope-rative (delavske zadrúge), 2. skrajšanje delavnika, 3. žensko in otroško delo, 4. direktno in indirektno obdavčenje, 5. kako naj internacionala združi vse sile v boju med delom in kapitalom, 6. strokovne organizacije (njih preteklost in bodočnost), 7. stalne vojske in njihov vpliv na interese produktivnih razredov. — Ženevski kongres naj bi potemtakem podal najprej osnovo o praktičnih vprašanjih socialne politike. Vse te točke so bile brez debate sprejete.

Pač pa se je razvila daljša debata o edini eminentno svetovnopolitični točki, ki jo je predlagal Marx za dnevni red bodočega kongresa, in prav pri tej točki se je izkazala različnost političnega stališča, kakor sta ga zastopala Marx in Proudhon. Šlo je namreč za **R u s i j o** in **P o l j s k o**. Marx se je mnogo pečal s svetovnopolitičnimi problemi. Zavedal se je dobro, da tvori največjo nevarnost za napredek Evrope ruski carizem, ki je bil podpornik vsakršne reakcije, tem bolj, ker je mogla ruska reakcija zlasti še prosperirati ob boku reakcionarnih držav. V tem oziru je bilo Marxovo stališče precej podobno stališču češkega politika Palackega, ki je 48. leta na praškem vseslovanskem kongresu zahteval Avstrijo kot zvezo svobodnih srednjeevropskih narodov proti reakcionarnim nakanam ruskega despotizma. Marx je šel v tem vprašanju še dalje in je stal v rusko-turških vojnah na strani Turčije kot manj močne države, ki ni imela na Evropo tolikšnega vpliva kakor močna Rusija s svojo pretkano diplomacijo. Ves evropski politični in socialni napredek se je zdel Marxu tako dolgo labilen, dokler bi ga mogli pohoditi škornji ruskih kozakov. Da bi zabarikadiral zapad pred carizmom, je zahteval Marx: 1. samood-

ločbo narodov in 2. vzpostavitev demokratične in socialistične Poljske. — Nasprotno pa ni bil Proudhon prav nič vnet za Poljake in se je izjavil proti njim že l. 1863, v času, ko so Rusi v krvi zadušili poljsko vstajo.

Stališče, ki so ga zavzeli na konferenci francoski delegati proudhonisti, ki se jim je pridružil tudi de Paepe, je dokaj zanimivo. Trdili so, da bi samostojna Poljska koristila samo plemstvu, narod bi ne imel od nje nič. Razen tega so smatrali proticaristično borbo in borbo za samostojno Poljsko samo za pretvezo, da se zatirani zapadnoevropski narodi odvrnejo od borbe proti lastnim diktaturam. Francoz Lassaspie je celo vzkliknil »Ne segajmo tako daleč in brigajmo se rajši za domače tiranije!«, medtem ko je de Paepe govoril o prav tako pogubnih vplivih avstrijske, nemške in francoske vlade.

Brez pridržka smemo reči, da ima tudi francosko stališče nekaj zase, vendar pa je bilo Marxovo stališče širše in uvidevnejše, ker je Marx uperil svoj boj direktno proti središču vse reakcije. S pomočjo angleških članov vrhovnega sveta je njegov predlog tudi zmagal in bil sprejet kot posebna točka na dnevni red kongresa.

Proudhonizem francoskih delegatov se je izkazal še, ko so zahtevali, da pride kot posebna točka na dnevni red kongresa referat »Religiozne ideje in njihov vpliv na socialno, politično in duhovno gibanje«. Kakšno stališče je zavzemal Marx napram veri, je znano, saj delavstvo dodobra pozna njegov izrek: Vera je opij za ljudstvo. Vendar pa je gledal Marx na vero s stališča dialektičnega materializma, ki trdi, da bo vera toliko časa obstajala, dokler bo živela današnja družba. Marx je skušal zbrati v internacionali čim večjo armado proletarijata, ki bi se naj borila predvsem proti kapitalističnemu sistemu, zato te armade ni nameraval cepiti z verskimi vprašanji, dobro se zavedajoč, da je pod vplivom vzgoje še mnogo proletarijata vernega. Taka vprašanja je zato zaenkrat odklanjal kot »jabolko razdora«. — Francoski proudhonisti so bili veliki svobodomislci, le da je zašlo pri njih svobodomiselstvo često v — frazo ali pa se je poplitvilo v malomeščansko zabavljanje proti farjem. Za francoski predlog je govoril tudi Paepe, ki je v svojem govoru nanizal nekaj pametnih misli; med drugim je rekel tudi: »Od ljudi, ki v katoliških deželah poklekujajo pred soljudmi, ne smemo pričakovati, da se bodo borili za lastno osvoboditev. Kdor veruje v kakršnokoli bitje, ki je nad njim in čigar orodje je, ta se bo čutil zmeraj za bitje nižje vrste in nikakor ne bo sposoben, da bi se osvobodil.«⁵⁰) Angleški člani so sicer priznali, da se je treba s sličnimi vprašanji znanstveno pečati, vendar pa so glasovali zoper predlog; vkljub temu pa je z 18 proti 13 glasovi prodril, a na dnevni red ženevskega kongresa vendar ni prišel, ker ga kongres sam ni hotel sprejeti.

6. Kongres v Ženevi (1866)

Izbor Ženeve za kraj prvega internacionalnega delavskega kongresa je bil prav posrečen že radi tega, ker je postala Švica radi švicarske svobodoumne zakonodaje pravo središče in žarišče delavskega gibanja na evropski celinei. Ker sta namreč pruska kakor francoska vlada na vse mogoče načine ovirali napredek in razmah delavskega gibanja, je postala ženevska nemška sekcija s svojim glasilom »Vcrbote« nekaka centrala,

⁵⁰) Die neue Zeit, 20. letnik, 1. zv., str. 557.

od koder so se pletle niti v Nemčijo, francoska sekcija pa je prevzela isto vlogo za bonapartistično Francijo. Mednarodni delavski kongres v Ženevi je mogel tamošnje sodruge samo potrditi v veri in jim vliti novih sil za čim vztrajnejše delo.

V dobi, ko bi moral vrhovni svet internacionale začeti s pripravami za kongres, je Marx močno obolel; po vsem telesu je dobil ture. Nekaj časa je iz postelje spremljal delo, končno pa je moral spomladi 1866 oditi iskat zdravja v morsko kopališče Margate, ležeče blizu Londona. Kakor hitro je njegova levja glava izginila iz Londona, so že nastali v vrhovnem svetu notranji spori predvsem radi časnika »Commonwealth« (= Splošna blaginja), kar je bilo tem usodnejše, ker so se pričeli spori tik pred nameravanim kongresom. Angleški člani vrhovnega sveta so se razen tega brigali v tej dobi samo za boj za volilno reformo, ki so z njim razgibali vso javnost; Marx je bil tega silno vesel, saj so bile strokovne organizacije pritegnjene tako na politično polje, vendar pa so Angleži radi tega boja zanemarjali priprave za kongres.⁵¹⁾ Vrhu tega pa so delali francoski begunci proudhonisti v Bruslju in Londonu zgago glede Poljske, neprestano protestirajoč, da »poljsko vprašanje« ne sme priti na dnevni red kongresa. Pri tem so spretno izrabljali »osvoboditev« kmetov v Rusiji, kažoč pri tem na Poljake, češ, da se je poljsko plemstvo in duhovništvo zmeraj branilo osvoboditi lastne kmete. Radi vsega tega se je Marxu zdelo, da bo ženevski kongres postal evropska blamaža. Da bi jo preprečil, se je vkljub boleznim nameraval odpeljati v Pariz, da bi tam osebno posredoval in prepričal Parižane, da je treba čas kongresa nujno preložiti. Engels mu je to v posebnem pismu⁵²⁾ odločno odsvetoval, boječ se, da bi se njegov prijatelj ne zaletel direktno v objem — pariške policije. Engels splošno ni bil tako črnogled kakor Marx in je zaupal švicarskim Nemcem, da bodo znali preprečiti vsak francoski škandal.

Marx se je moral najbrže globoko oddahnuti, ko je sprejel iz Ženeve poročilo, da je kongres preložen na september, ker Ženevčani sami niso bili z vsemi pripravami gotovi. S tem obratom so bili zadovoljni vsi, razen seveda Francozov.

Spomladi 1866 je izbruhnila med Avstrijo in Prusijo vojna, ki je šlo v njej za nadvlado v nemški zvezi in ki se je končala pozneje s porazom pri Kraljevem gradu nesrečno za Avstrijo. Marx v tej dobi še ni okrevaj, saj še 23. avgusta toži v pismu Kugelmannu⁵³⁾: »Le malo ur morem dnevno produktivno delati, ne da bi občutil telesnih bolečin, in le nerad se moram z ozirom na družino ravnati po higijenskih predpisih, dokler popolnoma ne okrevam.« Vkljub temu, da še ni bil povsem zdrav, se je Marx že koncem aprila vrnil v London. Za Marxa se je reklo sedaj pošteno poprijeti za delo, da obvaruje proletarijat pred »evropsko blamažo«, ki je vanjo trdneje veroval kakor v vsako drugo stvar. Prišedši v Londonu je najprej pomiril razburjene in sprte duhove, obenem pa se je z vso resnobo vrgel na priprave za kongres, čeprav je bil v tej dobi vrhu tega še preobložen z delom za »Kapital«. Že tedaj pa se je odločil, da se kongresa osebno ne bo udeležil, nekaj radi tega ne, ker ni hotel biti zanj odgovoren⁵⁴⁾, nekaj pa zato ne, ker ni hotel prekiniti dela pri

⁵¹⁾ Marx Engelsu 6. apr. 1866 (972).

⁵²⁾ Engels Marxu 10. apr. 1866 (973).

⁵³⁾ »Die neue Zeit«, l. 20., 2. zv., str. 61.

⁵⁴⁾ Marx Engelsu 23. apr. 1866 (976).

»Kapitalu«. »Smatram namreč, da bom s tem delom delavskemu razredu več koristil, kakor pa, če bi osebno govoril na kongresu,« piše 23. avg. 1866 Kugelmannu.⁵⁵⁾

Za kongres je pripravil Marx različne predloge, ki jih je dodobra utemeljil. Izbral si je po lastnih besedah take, »ki bi neposredno vplivali na sporazum in skupno delo delavstva in ki bi nudili gradivo in povod za potrebe razrednega boja in organizacije delavstva v razred.« (Iz slednjih Marxovih besed jasno odsevajo cilji, ki jih je dal internacionalni, kakor tudi sredstva, ki je z njimi cilje skušal doseči!) Marxovi predlogi za ženevski kongres tvorijo krvo inauguralni adresi in mnogi so, žal, še do dandanes neuresničeni in zato prav tako aktualni, kakor so bili pred 70 timi leti. Zato ne bo odveč, če se jih pobliže ogledamo in primerjamo — radi ali neradi — z našim sedanjim delom. Pri teh predlogih moramo zlasti občudovati njihovo preciznost in sijajne utemeljitve: le malokdo je znal pereča socialna vprašanja tako kratko in jedrnato, a obenem tako točno formulirati in obrazložiti kakor uprav Marx.

V pričujoči razpravi nameravam obravnavati zlasti tiste štiri predloge, ki so objavljeni na koncu nemške izdaje »Inauguralne adrese«.⁵⁶⁾ Predlogi se tičejo sledečih vprašanj:

a) Normalni delavnik

Uvodoma konstatira Marx najprej, da je znižanje delovnega časa prvi pogoj, brez katerega se mora vsak poizkus dviga in osvoboditve delavskega razreda izjaloviti. Da se ohrani zdravje in telesna energija delovnih množic, da se morejo tudi umsko razvijati in posvečati političnemu in socialnemu življenju, ne sme trajati delavnik pri odraslih osebah (po izpolnjenih 18 tih letih) več kakor osem ur na dan. To zahtevo podpre Marx s trditvijo, da mora sicer vsak narod telesno in kulturno propasti, ker tvorijo jedro naroda uprav delovne množice, ki so vklejane v produkcijski proces. Zato se naj ves svetovni proletarijat združi v boju za osemurnik.

Marx pa je obenem prav dobro poznal vse metode, ki se jih bodo kapitalisti posluževali, da prelomijo osemurnik. Zato nasvetuje, naj delavci vsepovsod točno označijo uro začetka in konca dela.

Nočno delo sme biti dovoljeno samo v obrtih, kjer je nujno potrebno, a izključene morajo biti od njega ženske; prav tako ne smejo biti ženske zaposlene pri delu, ki bi žalilo njihov čut sramežljivosti ali sploh kvarno vplivalo na njihovo telo.⁵⁷⁾

⁵⁵⁾ »Die neue Zeit«, 20. letnik, 2. zv., str. 61/2.

⁵⁶⁾ citirana izdaja Kautskega, str. 42—48.

⁵⁷⁾ Danes je osemurnik (48 ur na teden) po vseh civiliziranih državah uzakonjen. Radi racionalizacije in silne gospodarske krize je pričel proletarijat boj za štirideseturno tedensko delo. Pri tem pa vsekakor ne bo nezanimivo, če si predočimo v glavnih obrisih čas, ki je bil v njem osemurnik v posameznih državah uzakonjen, kajti boj za osemurnik je naštel pri vseh kapitalistih na hud odpor.

V domovini modernega kapitalizma, v Angliji je bil proletarijat spočetka silno izrabljan in je normalni delovni čas znašal celo po 16 ur na dan. Prvi, ki se je začel boriti proti tako dolgemu delavniku, je bil Robert Owen, ki je v svojih podjetjih sam vpeljal najprej 11 ur dela na dan, pozneje pa celo 10½ ure. Vendar pa je bil sam prepričan, da je osem ur dela na dan popolnoma dovolj, če hočemo, da ostanejo delavci zdravi, inteligentni in srečni. Deseturnik je bil v Angliji zakonsko uveden sredi preteklega stoletja, borba za osemurnik pa se je pričela razvijati šele l. 1871. Proti koncu preteklega stoletja je bil sicer v Angliji že uzakonjen, vendar samo za nekatere obrate. Prvi so se začeli bojevati za osemurnik ameriški delavci, ki jim je bil priznan de-

b) Otroško delo

V tem odstavku se postavi Marx na najmodernejše stališče in prav tu moramo občudovati njegova vzgojna načela. Tendenco moderne industrije, da pritegne otroke obeh spolov v produkcijo, smatra Marx za napredno, poudarja pa obenem, da je postalo otroško delo v kapitalistični družbi — najstrašnejša stvar.⁵⁸⁾

Marx je bil namreč mnenja, da mora vsak človek delati, mladina pa se mora v delo polagoma vrasti, a razen spretnosti za ročno delo se mora obenem in istočasno tudi umsko izobraževati. V naslednjih izvajanjih se omejuje Marx le na otroke delavskih staršev, ki bodo tudi sami postali delavci. Vse otroke (obojelega spola) razdeli v tri razrede: otroci od 9—12 let naj delajo doma ali pa v delavnici po dve uri na dan, otroci od 13—15 let po štiri, a otroci 16 in 17 tih let po šest ur, nakar so z 18 timi leti izučeni delavci.

Obširno govori nato Marx o otrokih delavskih staršev v kapitalističnem sistemu. Že odrasle delavce je ta sistem ponižal do orodja, ki ima samo eno nalogo: kopičiti kapitalistu kapital. Kapitalizem pa radi slabih mezd, ki jih daje hraniteljem družin, prisili delavske starše, da postanejo prodajalci lastnih otrok, ki jih prodajo — kapitalu. Delavcu tega ni zameriti, ker je nesvoboden človek in se često tudi ne zaveda pravih interesov otrok. Toda prosvetljeni, t. j. razredno zavedni del delavskega razreda se zaveda, da zavisi usoda njegovega razreda in s tem tudi usoda človeštva od nastajajoče generacije. Zato mora delavstvo zahtevati, da država z zakoni zaščiti otroke. »S tem da izbojuje take zakone, ne utrjuje delavski razred vladajoče sile. Nasprotno, silo, ki jo izrabljajo proti njemu, izpreminja v lastno služabnico. S splošnim zakonom doseže, kar bi zaman skušal doseči z množico izoliranih, individualnih bojev.«

Razen spretnosti pri ročnem delu pa mora dobiti mladina tudi splošno izobrazbo. Semkaj prišteva Marx: duševno izobrazbo, telovadbo in znanstveno poznavanje vseh osnov produkcijskega procesa. S tako izobrazbo se bo dvignil delavski razred visoko nad višje in srednje razrede sodobne družbe.

Jasno pa je, da mora biti nočno delo in pa zdravju škodljivo delo za mladino najstrožje prepovedano.

c) Zadrugištvo

Naloga Internacionalne delavske asociacije je, da poveže vse panoge delavskega gibanja v enoto. Zato se Marx ne izreka za določeni sistem

seturnik l. 1840, osemurnik pa l. 1868, vendar so ga podjetniki neprestano skušali podaljšati. V Ameriki je treba razen tega upoštevati še intenzivnost dela, ki je pri osmih urah delavca bolj izmučila kakor drugod pri desetih urah. — V Franciji je bil v revoluciji 1848 uzakonjen 12urni delavnik, ki je ostal v veljavi do l. 1900, ko je znašal delavni čas 11 ur, l. 1904 pa 10 ur in tako je ostalo do konca svetovne vojne. — V Nemčiji in Avstriji je veljal 11urni delavnik, v Belgiji je delalo pred vojno 44% delavstva po 11½ ure, v Italiji pa celo po 12 ur na dan. (Podatke sem posnel po Handwörterbuch der Staatswissenschaften, cit. izdaja, 1. knjiga, str. 1191—1220.)

⁵⁸⁾ Zlasti angleška tekstilna industrija je zaposlevala rada otroke s petimi leti — radi njihovih finih prstov. Otroci so delali noč in dan, šole sploh niso mogli obiskovati in so telesno in umsko docela propadli. Strašno sliko teh razmer nam je razgrnil Engels v delu »Položaj delavskega razreda v Angliji« in Marx v svojem »Kapitalu« (celotna izdaja!).

zadružništva, marveč podaja samo splošne osnove, ki bi morale povsod veljati. Te pa so sledeče:

1. Zadružno gibanje ima ta pomen, da že v sedanjih družbi dokaže, da se da despotični sistem, ki udiinja delo kapitalu, odpraviti in zamenjati z republikanskim sistemom združitve svobodnih in enakih producentov.

2. Toda samo zadružno gibanje ni kos, da bi preobrnilo kapitalistično družbo. Za to je treba izpremeniti splošne pogoje družbe, kar se pa da doseči le, če prevzamejo delavci vlado.

3. Bolj priporočljive kakor konzumne so produktivne zadruge, ker slednje razjedajo temelje današnjega gospodarskega sistema.

4. Produktivne zadruge naj del dohodkov spravljajo v fond, ki ga naj uporabljajo za teoretično in praktično propagando zadružnega gibanja.

5. Da se prepreči, da se zadruge ne izpremene v navadne meščanske delniške družbe, naj dobe vsi pri njih zaposleni delavci, pa najsi so delničarji ali ne, enak delež.

č) Strokovne organizacije

Predlog o strokovnih organizacijah je razdelil Marx v tri dele:

1. Najprej govori o njihovi preteklosti. Tu uvodoma najprej konstatira, da je kapital koncentrirana (osredotočena) družabna sila, medtem ko razpolaga delavec samo s svojo delavno silo. Prav radi tega nesorazmerja je pogodba med delom in kapitalom zmeraj v korist kapitalu.

Edina sila, ki jo morejo delavci postaviti proti kapitalu, je njihova množica. Toda moč množice je zlomljena radi needinosti med samimi proletarijatom; ta needinost pa izvira deloma iz konkurence med delavci samimi.⁵⁹⁾ Strokovne organizacije nastanejo spočetka povsem spontano, da bi delavstvo odpravilo medsebojno konkurenco in da bi doseglo pogodbe z delodajalci, ki bi jih dvignile nad nivô goli sužnjev.

Prvi cilj strokovnih organizacij je bil, da so se borile za najbolj otipljive dnevne zahteve, skratka: omejevale so se zgolj na *mezdo* in *delovni čas*. Tak boj je potreben in bo obstojal, dokler bo vladal današnji produkcijski način. Uspešen pa je često le tedaj, če so strokovne organizacije internacionalno organizirane.

Na drugi strani pa so postale strokovne organizacije, ne da bi se tega same zavedale, središča in ognjišča delavskega razreda. Če so strokovne organizacije potrebne za dnevni guerilski boj med delom in kapitalom, so tem *važnejše kot organizirano sredstvo za odpravo sistema mezdnega dela*.

2. Nato govori Marx o njihovi sedanjosti. Strokovne organizacije so imele doslej pred očmi samo neposredni boj proti kapitalu, *niso pa še dovolj razumele svojega pomena za odpravo mezdne suženjstva in sedanjega produkcijskega načina*. (To velja še danes za naše strokovne organizacije!)

3. Kar se bodočnosti strokovnih organizacij tiče, priporoča Marx sledeče: Strokovne organizacije naj se zavedajo, da so žarišče

⁵⁹⁾ Konkurenca med delavci je zlasti močna v dobah gospodarske krize, ko je del proletarijata nezaposlen; da bi dobil službo, pritiska na mezde in jih znižuje ali pa izdaja ostali proletarijat in se vpisuje v »rumene« organizacije ali social-fašistovske. Zato je akcija zavednega proletarijata v takih dobah še zlasti otežkočena.

delavskega gibanja, in naj svoje delo usmerijo v boj za popolno emancipacijo (osvoboditev) delavskega razreda. Zato naj podpirajo vsako socialno in politično gibanje, ki se bori za ta cilj. Smatrati se morajo za prvobornike in zastopnike celega razreda in tedaj bodo pritegnile v svoje vrste tudi še nezavedni del proletarijata. Zavzemati se morajo za interese najslabše plačanih delavcev, n. pr. poljskih delavcev. Prepričati morajo ves svet, da se bore za emancipacijo zaslužjenih množic.

Kot zastopniki vrhovnega sveta so odšli na ženevski kongres⁶⁰⁾ predsednik Odger, generalni tajnik Cremer in oba Marxova zaupnika Eccarius in Jung. Kongres je zboroval od 3. do 8. septembra pod Jungovim predstvom in v navzočnosti 60 tih delegatov.

Kongres je potrdil vse Marxove resolucije in tako je mogel biti Marx nad vse pričakovanje zadovoljen. V eni točki pa je doživel vendarle neuspeh: poljska resolucija radi oponiranja francoskih proudhonistov ni bila sprejeta tako, kakor jo je Marx predlagal, da si jo je sijajno utemeljil. Becker je sicer govoril za Marxov predlog, a ker je hotel obvarovati edinost, je formuliral resolucijo sledeče: Ker je internacionala proti vsakršni tiranski vladi, skuša odstraniti tudi imperialistični vpliv Rusije, a Poljsko je treba vzpostaviti na socialnodemokratski podlagi.

Razen Marxovih resolucij so bili sprejeti tudi statuti internacionale, razen tega pa je bilo vrhovnemu svetu naročeno, naj napravi splošno statistiko delavstva, višine mezd v posameznih deželah in panogah, dolžino delovnega časa, preišče naj različne nedostatke po fabrikah ter stanovanjske in prehranjevalne razmere delavstva v posameznih krajih.

Na kongresu so bili zelo močno zastopani francoski proudhonisti — imeli so tretjino mandatov; mnogo so sicer govorili in revolucionarno frazarili — pa le malo ali nič dosegli. V njihovo označbo naj navedem sledeče njihove predloge, ki so vsi propadli: internacionala sme sprejemati kot člane samo ročne, ne pa duševnih delavcev; versko vprašanje naj pride na dnevni red kongresa; žena ne spada v delavnico nego k štedilniku.⁶¹⁾

Marx je proudhoniste prav dobro označil v pismu drju Kugelmannu z dne 9. okt. 1866⁶²⁾ s sledečimi besedami: »Gospodje Parizani so imeli polne glave najbolj praznih proudhonističnih fraz. Zaničujejo vsako revolucionarno, t. j. iz razrednega boja izvirajočo akcijo, vsako osredotočeno družbeno gibanje, ki se da doseči s političnimi sredstvi (kakor n. pr. za kionsko znižanje delovnega časa). — Pod videzom svobode in antiguvernamentalizma ali protiavtoritativnega individualizma pridigujejo ti gospodje, ki so že 16 let prenašali in še prenašajo najodvratnejši despotizem, v resnici prav navadno meščansko gospodarstvo, le da je proudhonistično idealizirano! Proudhon je napravil mnogo zla. Najprej je zgrabila in podkupila njegova dozdevna kritika in njegovo dozdevno nasprotovanje utopistom (on sam je samo špisarski utopist, medtem ko so Fourirjeve, Ownove itd. utopije slutnje in fantastični izraz novega sveta) mladino, dijake, nato delavce, zlasti pariške, ki kot luksuzni delavci še močno pripadajo k staremu dreku, ne da bi

⁶⁰⁾ V pomanjkanju virov poročam o poteku kongresa po Mehringu, Karl Marx, str. 358—362. Glavni vir za ženevski kongres je »Vorbote«, ki pa mi ni dosegljiv.

⁶¹⁾ Slednja zahteva je močno reakcionarna (v Nemčiji jo danes zagovarja Hitler), kajti uprav življenje pri štedilniku je krivo umski zaostalosti žen.

⁶²⁾ »Die neue Zeit«, 20. letnik, 2 zv., str. 62/3.

se sami tega zavedali. So (namreč proudhonisti) nevedneži, ničemurneži, domišljavci, brbljavci, frazerski prenapeteži in bi skoraj vse pokvarili, ker so prišli na kongres v velikem številu, ki ni bilo nikakor v razmerju s številom njihovega članstva.«

Na kongresu je bil končno izvoljen vrhovni svet s sedežem v Londonu, urejeni pa so bili tudi članski prispevki.

»Evropska blamaža« se je spremenila v veličastno manifestacijo proletarske ideje. Velike francoske revije, kakor »Revue des deux Mondes« in »Revue Contemporaine« so slavile ženevski kongres kot največji dogodek 19. stoletja.⁶³⁾ Proletarijat je bil na pohodu ...

Kot posebnost naj še omenim, da je francoska vlada zaplenila nekatere listine s kongresa, ki so jih prinesli francoski delegati domov, in jih spravila v policijski arhiv. Na Marxovo posredovanje je angleški zunanji minister proti temu protestiral v Parizu in Napoleon III. je moral papirje poslati v London vrhovnemu svetu.⁶⁴⁾ S tem je Anglija priznala internacionalni nekako »eksteritorialnost« in — hočeš nočeš — tudi Napoleon. Tako je I. internacionala že v početkih predstavljala velesilo, ki je imela svoje podružnice v vseh industrijskih državah.

(Dalje prihodnjič.)

Oskar Drenik, Marxova ekonomsko-teoretična šola

Odgovori na vprašanja za ponavljanje.

5. a) Večvrednost je vrednost, katero delavec ustvarja preko nadomestitve tiste vrednosti, ki jo ima njegova delovna sila. (Glej opis str. 60, 1. odst.) Z drugimi besedami: večvrednost je razlika med vrednostjo, katero delavec v delovnem procesu ustvarja, in vrednostjo njegove delovne sile.

b) Kvalificirano delo ni nič drugega kakor sestavljeno nekvalificirano. Kvalificirano delo je uporabna vrednost kvalificirane delovne sile, za katere produkcijo je bilo treba več časa — več življenjskih potrebščin. Večja vrednost kvalificiranega delavca ni torej nobena višja, nobena prirojena ali celo nadnaravna lastnost.

6. Najlepše si to ponazorimo na sliki:

konstantni kapital (c)		variabilni kapital (v)
stavbe in stroji	sirovine (bombaž) pomožne snovi (premog, olje)	kapital za plačanje mezde
fiksni kapital	krožeči kapital.	

Imamo torej razdelitev iz dveh vidikov. Po drugem spadajo mezde in sirovine skupaj in so nasprotno stavbam ter strojem; po prvem so mezde nekaj čisto posebnega nasproti vsemu ostalemu, mrtvemu kapitalu, ki spada v eno skupino: konstantni kapital. Drugo razdelitev je že davno odkrila klasična angleška (meščanska) politična ekonomija); prvo razdelitev je utemeljil šele Karl Marx. Prva, Marxova razdelitev nam edina omogoča, da vidimo, kako profit raste samo iz kapitala, izdanega za mezde, in zato je ta razdelitev tako silno važna. Druga razdelitev, katere se meščanska ekonomija še vedno drži, zabiše jasno sled, da profit izvira samo iz dela, ker meče živo delo v en koš z mrtvimi sirovinami. Po Marxovi razdelitvi smo pa našli, da

b) samo variabilni kapital med produkcijo spremeni svojo vrednost (in se po tem imenuje spremenljivi = variabilni), se poveča, in to povečanje predstavlja večvrednost.

(Vendar je tudi Marx obdržal kategorijo »fiksni« kapital, kajti ta ima v gospodarstvu značilno vlogo ter je izredno važen faktor pri pojemanju periodičnih kriz. V naši Borchartdovi izdaji so dotična poglavja izpuščena.)

⁶³⁾ Marx Engelsu 17. dec. 1866 (1009).

⁶⁴⁾ Marx Engelsu 31. dec. 1866 (1011).

7. a) Blago se v kapitalizmu prodaja po produkcijski ceni, ki leži včasih pod vrednostjo, včasih nad vrednostjo. Kajti če je v kaki branži nizka organska sestava kapitala, n. pr. $20c + 80v$ v nasproti drugim, kjer je vsaj $50c + 50v$, potem bi pri 100% večvrednostni meri prva panoga na ves svoj kapital (in to kapitalista zanima), dobila 80% profita (profit je odstotek večvrednosti od celokupnega kapitala), druge pa le 50%, posledica bi bila, da bi vsi kapitali iz vseh drugih panog kar drli v prvo, kjer bi se cena radi velike produkcije in konkurence znižala, tako da bi kmalu povsod nastala povprečna profitna mera. Blago v prvi panogi se torej ne prodaja po vrednosti ($20c + 80v + 80w$), temveč po produkcijski ceni ($20c + 80v +$ povprečni profit na c in v) in tako tudi v vseh drugih panogah.

b) Tudi vsi naši kritiki Marxa govore o nasprotju med I. in III. knjigo Kapitala, češ, v prvi je Marx trdil, da se blago prodaja po vrednosti, v tretji, kjer razpravlja o povprečni profitni meri, se je pa že »moral prepričati«, da se ne prodaja po vrednosti — čemu potem vrednostna teorija! Delo potem ni edini faktor in podlaga, substanca vrednosti. Dr. Ušeničnik, dr. Gosar i. dr.) Odgovor:

Povprečna profitna mera in produkcijska cena nikakor ne ovržeta Marxove teorije o vrednosti, temveč jo le potrjujeta. Povprečna profitna mera v resnici obstoji, kakor je jasno dokazal že Ricardo. In da znaša profitna mera v določeni dobi prav 20%, ne pa 30, 90, 200 ali 2000%, nam more razložiti edino Marxova teorija o vrednosti. V okviru cele družbe se razlike med produkcijskimi cenami in vrednostjo blaga izenačijo — in tu se vidi, da je ves profit tolikšen, kolikor je producirano večvrednosti. (Vzemimo že eno samo veliko podjetje: tu je prav tako v raznih oddelkih različna organska sestava kapitala, različna večvrednost, toda v okviru vsega podjetja se to izenači na povprečnost.) Če je profit povprečen, mora biti vendar povprečen od nečesa, in to je vrednost.

Da teorija o produkcijskih cenah ne nasprotuje vrednosti, najbolje vidimo, kadar primerjamo cene več desetletij. Zakaj so produkcijske cene v teku desetletij padle? Zato, ker je vrednost padla, ker se je produktivnost dela z uvajanjem novih delovnih metod, strojev itd. povečala, ker je za isto množino produkta potrebno manj povprečnega družabnega dela. — In zakaj je dalje 1 par čevljev danes vreden toliko kakor 200 žveplenk pred desetletji pa kakor 300 ali 400? Ker se je družbeno potrebni delovni čas za izdelovanje čevljev znižal, vrednost čevljev je padla.

O priliki bom obsežneje obdelal našo kritiko Marxove teorije v tem pogledu.

Pomen teorije o večvrednosti

Danes bomo spregovorili o važnosti, ki ga ima za vsakdanje življenje Marxovo odkritje večvrednosti in razdelitev kapitala v konstantni in variabilni. Vse to se marsikom zdi na prvi pogled kot cepljenje dlake in silno abstraktna stvar. Že dejstvo, da se protimarksistična kritika najbolj zaganja v ta poglavja, nas pa opozarja na njihov pomen, ki ne tiči le v tem, da so nam ključ za ves razvoj kapitalizma, marveč tudi v tem, da nam razlagajo vsa razredna nasprostva in vse socialne grupacije in njih ideologijo v kapitalizmu. Potrudimo se in razmislimo o tem v naslednjih vrsticah!

Z izčrpno analizo je Marx pokazal, da konstantni kapital, t. j. stavbe, stroji, sirovine itd., med produkcijo **ne** ustvarjajo nobene vrednosti (v slovenski izdaji so dotične strani izpuščene). Z delavčevim konkretnim delom*) se vrednost konstantnega kapitala, ki bi sčasoma brez dela

*) Kakor ima blago dvojni značaj: uporabno in menjalno vrednost, tako ima tudi delo, ki to dvolično blago ustvarja, dvojni značaj: koristno (konkretno, uporabno delo,

propadel, ki bi se razvrednotil, kakor ležeče železo zarjavi, ohranja ter prenaša na novi produkt; istočasno pa se delavec udejstvuje kot član družbene organizacije dela, troši delovni čas in s tem ustvarja produktu še novo vrednost. Preja n. pr. vsebuje vrednost strojev in bombaža, ki jo je delavčevo konkretno predilno delo preneslo na prejo, obenem pa še novo vrednost, ki jo je ustvarilo delavčevo abstraktno delo. Najbolj nazorno vidimo to takrat, kadar se poveča produktivnost dela v tovarni, dočim se sirovine dobivajo še vedno po stari vrednosti. Če je s kako iznajdbo predilniško delo 6 krat produktivnejše, delavec v enem delovnem dnevu s svojim koristnim delom predela 6 krat toliko bombaža in prenese 6 krat toliko bombaževe vrednosti na produkt, toda s svojim abstraktnim delom ustvari v množini predelanega bombaža, v preji, 6 krat manj nove vrednosti. Z drugimi besedami: povišek, za katerega je preja dražja od bombaža, je šestkrat manjši. (Prim. »Kapital«, Volksausgabe Dietz 1922, str. 155.)

Ta primer nam samo kaže, da konkretno (določeno, koristno) delo ohranja in prenaša (menjalno) vrednost produkcijskih sredstev na produkt, abstraktno delo pa daje produktu novo vrednost (za katero je preja več vredna od bombaža*); produkcijska sredstva sama pa ne ustvarjajo **nobene** vrednosti. Produkcijska sredstva igrajo v proizvodnem procesu popolnoma pasivno vlogo, ona ne ustvarjajo niti vrednosti niti večvrednosti. Delovna sila edina je aktiven faktor, ki ohranja vrednost produkcijskih sredstev in ustvarja vrednost in večvrednost.

Delovna sila se nahaja nasproti kapitalu v določenem socialnem razmerju. To razmerje pa ni nobeno »razdelitveno« razmerje, po katerem bi si kapitalist in delavec voljno delila »socialni produkt«. To razmerje je vse prej nepremostljivo razredno nasprotje. Mezdni delavec ni samostojen producent, ni enakopraven udeleženec v kapitalističnem procesu; njegova delovna sila med tem procesom popolnoma pripada kapitalistu, kateremu jo je prodal in od katerega je za njo dobil mezdno. Zato pa dodatna vrednost, katero delavec med procesom ustvarja, prav nič ne pripada delavcu, temveč izkoristi jo kapitalist.

Kapitalist lahko plača delavcu še tako »pravično« mezdno, kakor »zahtevajo« krščanski socialisti, narodni socialisti, ali kakor se že vsi ti »socialisti« imenujejo.** Kajti tudi kadar je mezdna popolnoma pravično izplačana, predstavlja le polno vrednost delovne sile — in čemu naj kapitalist plača za kako blago več nego je vredno? Saj zamena blaga vendar temelji na zakonu: enaka vrednost za enako vrednost! Ko je pa delavec z delom nadomestil kapitalistu to vrednost, mu mora ustvarjati novo »brezplačno« vrednost, kajti kapitalist, monopolni posestnik produkcijskih sredstev, je kupil delovno silo za ves dan.

To dodatno delo preko nadomestitve delovne sile je proces izkoriščanja. V tem procesu izkoriščanja se ustvarja večvrednost, ki si

ko n. pr. mizar dela določeno mizo določene oblike) in vrednostnotvorno delo (ko mizar istočasno ustvarja [menjalno] vrednost).

*) Z ustvarjanjem večvrednosti delavec istočasno dela, še nadaljuje koristno delo, predeluje več bombaža in napravi več preje.

***) To je tkzv. malomeščanski socializem, ki odgovarja ideologiji malih obrtnikov, kmetov (srednjih in velikih), kateri ne prodajajo svoje delovne sile in odtod ne morejo ustvarjati večvrednosti, temveč prodajajo svoje lastno producirano blago ter vsled zaostalih proizvodnih metod ali pa oduševskega trgovskega kapitala ne morejo prodajati svojih proizvodov po polni ali njihovim delovnim metodam odgovarjajoči vrednosti in zato zahtevajo »pravično« in »človeku primerno« plačo za svoje »delo« (ne: delovno silo ali blago).

jo kapitalisti med seboj dele in ki jo bodisi porablajo za svoje preživljanje, bodisi z njo večajo svoja produkcijska sredstva in bogastvo. To delitev večvrednosti si bomo pozneje še natančneje ogledali (pogl. 21, 23, 26). Industrijalec dobi en del profita, trgovski kapitalist drugi del profita in zemljiški posestnik rento. Iz večvrednosti se plačuje tudi vse neproduktivno delo, bodisi tisto, ki je za produkcijo potrebno (delo prodajnih, trgovskih, bančnih nameščencev), bodisi nepotrebno; prav tako žive od večvrednosti vsi izven produkcije stoječi sloji. »Razdeljevanje« je torej proces, ki se vrši le med posameznimi kapitalisti, ki si prilaščajo prisvojeno večvrednost, kar morejo storiti pač le zato, ker so produkcijska sredstva razdeljena tako, da ima kapital vse, proletarijat pa nič.

Po Marxu torej ni vsebinske razlike med tlako in desetino, katero mora podložni kmet dati fevdalnemu gospodu, in med večvrednostjo, katero mezdni delavec proizvaja za kapitalista. Kakor si fevdalna gospoda deli med seboj tlako in desetino ter en del teh dohodkov prepušča svojim valpetom in spremstvu ter nekaki fevdalni inteligenci, pesnikom in umetnikom, prav tako po Marxu kapitalisti delijo med seboj večvrednost. Najlepše je Marx to vzporedno podal v poglavju »Fabrikant in bojar« v prvi knjigi »Kapitala« (v Borchardtovi izdaji je to izpuščeno) in prav značilno za »marksizem« dr. Benedikta Kautskega, ki je izdal v založbi »Kröner« žepno izdajo »Kapitala« in povdaril, da ni izpustil nič bistvenega, je to, da je on v celoti izpustil vse to poglavje in celo ta žaljivi napis. Nadalje je Marx sijajno ilustriral podobnost tlačanskega dela z mezdnim delom pri zemljiški renti (v slov. prevodu prvo poglavje o zemlj. renti). Pri delitvi večvrednosti kapitalisti prepuščajo s svoje mize en del vsem v produkciji neudeleženi delom prebivalstva — kolikor ti ne žive tudi od kmečkega davka. To sta dva fonda, od katerih »narod« preživlja svoje kulturonošce in potrebne družbene faktorje, kateri so tedaj nehote ideološko najbližji onim, iz katerih rok posredno prejemajo tiste ostanke delitve, ter se le s težavo in pod vplivom posebnih dogodkov zavedajo svojega položaja.*)

Marx je torej ugotovil, da je vsa vrednost blaga, ki nas obdaja in ki tvori bogastvo, plod produktivnega človeškega dela. In vsa večvrednost, ki se deli v profit, obresti in rento, ima le en izvor: izkoriščano produktivno delo. Z odkritjem tega enotnega izvora je Marx pobil in razgalil meščansko ekonomsko teorijo, ki vso stvar popolnoma drugače obrača in postavlja tri družbene faktorje, ki »sami« daejo narodu dohodek: k a p i t a l, ki da daje kapitalistu profit (prej smo videli, da mrtvo orodje ne ustvarja nobene vrednosti), z e m l j a, ki daje nje posestniku rento (kakor da bi ta sama rasla iz zemlje), in d e l o, ki daje delavcu mezdo. Tri vrste dohodkov, »ki se zde kakor plodovi, ki se vsako leto obirajo z drevesa ali prav za prav s treh dreves, ki nikdar ne nehajo roditi« (slov. prevod »Kapitala«, str. 19). Ta teorija treh produkcijskih faktorjev — prirode, dela in kapitala — postavlja nujno soglasje med njimi, ker so vsi ti faktorji za produkcijo nujno potrebni, in »socialni produkt« se ima »razdeliti« med posestnike teh faktorjev. Tei teoriji treh faktorjev, ki

*) V tej zvezi pripominjam, da je popolnoma napačno tolmačenje, da bo po Marxu delavec tudi v socialistični družbi proizvajal večvrednost, ki jo bo pa svobodna družba razdelila za povečanje produkcijskega aparata in za plačevanje neproduktivnega, toda potrebnega in za vzdrževanje intelektualnih delavcev. V kolektivistični družbi se sploh ne bo produciralo nobeno blago in zato tudi ne bo ne vrednosti ne večvrednosti v današnjem pomenu besede!

zabriše vsako sled pravega razmerja, sta ostali zvesti meščanska politična ekonomija in sociologija in tudi vsi malomeščanski »socializmi« ter fašizmi so njeni pristaši. Ni čuda — saj so nositelji vseh teh gibanj udeleženi bodisi pri »razdelitvi«, bodisi pri prejetanju ostankov razdelitve. Tako piše pred par leti Goebbels, današnji Hitlerjev propagandni minister (cit. po Goldschmiedtu):

»Doseženi dobiček seveda pripada tistemu, ki ga je ustvaril. Ker sta gospodarski dobiček ustvarila oba, namreč dobavljavec delovne sile in dobavljavec delovnih sredstev, sta tudi oba dolžna, da si ga med seboj razdelita.«

Morda tako, kakor si dele plen pastirji, ki gredo tujemu kmetu na vrt jabolka trest in delajo z združenimi močmi!

Človek se čudi, kako blizu tej teoriji stoji Alfred Brauntal, eden od najbolj nadarjenih gospodarskih teoretikov nemške socialne demokracije:

»Orjaški razredni boj, ki se odigrava v moderni družbi, je v prvi vrsti boj za razdelitev socialnega produkta (podčrtal O. D.) in šele potem pridejo na vrsto velika vprašanja organizacije gospodarstva.«
(*»Die Wirtschaft der Gegenwart und ihre Gesetze«, str. 48*)

Prav nič drugače kakor Goebbelsov stavek ne zveni nezavedni socialni fašizem, ki ga očituje Frigid v svojem znamenitem članku »Generacija pred zaprtimi vrati«, kjer govori o administrativni krizi; inteligenca ni zadovoljna s tako administracijo, kjer dobi premalo ostankov. (Glej »Svoboda« l. 1932, št. 10, med zapiski), (članek je izšel v »Jutru«.) Toda po tem, kar smo tu navedli, nam tako naziranje naše inteligence ni nerazumljivo, ker ni udeležena v produkciji in razen tega se ni nikdar globlje pečala s študijem meznega dela in ekonomije kapitalizma sploh.

Brauntal piše nadalje:

»Seveda se ne da več razdeliti, kakor se je produciralo, in čim več je bilo producirano, toliko več je na razpolago za razdelitev. Zato je brez dvoma tudi delavec zainteresiran na tem, da se produktivnost (t. j. sposobnost za večjo produkcijo) kolikor mogoče visoko poviša.« (Brauntal, istotam.)

To se pravi: Med delavcem in kapitalistom ni nobenega izkoriščevalnega razmerja, ampak interesna harmonija. Oba sta udeležena pri isti kupčiji. Le semintja se posamezni kupčevalci — delavec in industrijalec na eni strani, trgovec na drugi, bankir na tretji, zemljiški posestnik na četrti spro med seboj za razdelitev »socialnega produkta«. Marx se norčuje iz te teorije:

»V obliki zemlja — renta, kapital — obresti, delo — mezda nastopajo razne oblike večvrednosti in kapitalistične produkcije ne kakor da bi bile med seboj odtujene, temveč kakor da so si sploh tuje in indiferentne, kakor da so zgolj različne, ne pa da bi si bile med seboj v nasprotju. Razni dohodki imajo povsem različne vire, eden zemljo, drugi kapital in tretji končno delo. Ti si torej niso v nobenem sovražnem razmerju, ker si sploh niso v nobenem razmerju. Če pa kljub temu v produkciji sodelujejo, potem je to harmonija (soglašajoče) sodelovanje, izraz harmonije. To je potem prav tako, kakor n. pr. kmet, voli, plug in zemlja v poljedelstvu — kljub temu, da so si med seboj različni — vendarle harmonično sodelujejo. Kolikor pride med njimi (t. j. med tremi produkcijskimi »faktorji«) do kakega nasprotja, izvira to nasprotje le iz konkurence za to, kdo od teh agentov si bo prisvojil več od produkta, od vrednosti, katero so si skupno

ustvarjali. In če tu pa tam pride do pretepa (Frigidova administracija ali Braunthalov boj za razdelitev), se izkaže, da je končni rezultat te konkurence med zemljo, kapitalom in delom nazadnje le ta, da so — potem ko so se med seboj prepirali o razdelitvi — s svojo gorečnostjo tako pomnožili vrednost produkta, da dobi vsak večjo fliko (Braunthal: Kar je tem več na razpolago za razdelitev). Na ta način je njihova konkurenca samo vzpodbadajoči izraz njihove harmonije.» (Marx *Histoire des doctrines économiques*, VIII, str. 189.)

V tem skromnem prostoru nismo mogli naslikati vsega ogromnega pomena Marxove teorije o vrednosti in večvrednosti. Upamo pa, da smo čitatelja vsaj vzpodbudili k temu, da bo ta problem še dalje študiral. V Borchardtovi skrajšani izdaji »Kapitala« je žal vse res kratko obdelano, celo marsikaj bistvenega je izpuščenega. Pri naši skromni literaturi je čitatelju nujno svetovati, naj vzame v roko Marxovi poljudni knjižici: »Mezdno delo in kapital« ter »Nadnica, cena i profit«, kjer bo našel vse najbolj jasno, najbolj točno in bistveno obdelano. Čitajte predvsem Marxa samega, ne pa knjig o Marxu! Čitatelj je potem lahko gotov, da je Marxa pravilno razumel, mnogo boljše kakor če bi vzel v roko »Ekonomska teorija Karla Marxa« od Kautskega, ki je mnogo nebistvenih stvari pri analizi blaga (n. pr. blagovni fetišizem) proglasil za bistvene (nam. dvojnega značaja dela) in obratno, in o katerem se je sam Marx izrazil: »On je nekaj srednjega, ozkega obzorja, prepameten (še le 26 let star), ve vse bolje, v nekem oziru priden, se mnogo pripravlja k statistiki, vendar pa pobere (čita) iz njih malo pametnega, že po svoji naravi pripada filistrskemu stanu.« (Marx v pismu svoji hčerki Jenny z dne 11. aprila 1881.) Filozof Schopenhauer je napisal v svoji knjigi »Ueber Schriftstellerei und Stil« — in to je od vse njegove debele filozofije edino, kar je nekaj vrenu — da je treba teorije vseh velikih ljudi čitati v originalu, ne pa v predelavah epigonov in učencev, sicer je nevarnost, da nam učenec nekaj napačno razloži in mi še tisto bolj napačno razumemo. In za nobeno knjigo to ne velja v toliki meri kakor za Marxa. Namesto da prečitamo deset knjig o Marxu, naj rajši desetkrat prečitamo eno in isto Marxovo delo. In naša šola ima le nalogo vzbuditi zanimanja za študij in ponovni študij Marxa samega ter pomagati čitatelju, da se pri tem laglje orientira, obenem pa hočemo pokazati, kako primitivna in nizka ter razredna je vsa protimarksistična kritika.

Vprašanja za ponavljanje

8. Kaj je absolutna in kaj je relativna večvrednost?

Doslej smo spoznali teorijo o vrednosti in večvrednosti — o dveh temeljih, na katerem sloni kapitalizem. V 9. poglavju bomo videli, kako je težnja po povišanju večvrednosti razvijala kapitalizem v resnični zgodovini od njegovih prvih početkov do danes. Preštudirajmo zdaj temeljito 9. poglavje in zlasti odstavek o strojih!

Popravek. V prejšnjih dveh člankih mora biti na str. 195, prva petit vrst: »delovne sile« nam. »delovna sila«; na str. 125, 4. vrsta odzgoraj: »naravne« nam. »meščanske«.

Buržuazija si ustvarja svet po lastni podobi.

K. Marx

Dr. Hencik Tuma, Spolni problem

Kdor išče spoznanja, hodi nag in gol,
le ena obleka je, ki ga odeva: resnica.

Bölsche

Zborovanje ženskih organizacij dne 7. maja 1933 v Delavski zbornici je obrnilo pozornost tudi širokega občinstva na enega najvažnejših problemov naše sedanje družbe. Poleg važnosti predmeta je posebno važno dejstvo, da so se združile za skupno akcijo ženske organizacije različnih stanov in razredov. »Zveza delavskih žen in deklet« socialistične smeri, »Udruženje akademsko izobraženih žen« in »Ženski Pokret«, ki se razteza na vse meščanske sloje. Ženske organizacije so najprej uvidele nujnost skupnega nastopa.

S seksualnim problemom smo se Slovenci malo bavili. L. 1910 je izdal škof dr. Anton Bonaventura knjižico »Ženinom in nevestam, pouk za srečen zakon«. Ta knjižica, dasi precej abotna, je vzbudila mnogo šuma med liberalno gospodo. Takrat sem uvidel potrebo, podati delavstvu vsaj v glavnih obrisih vsebino spolnega problema ter sem spisal članek »Seksuelni problem« v reviji »Naši Zaziski« l. 1911—1914.

Značilno je, da je spolni problem sedaj čez 20 let prišel potom ženskih organizacij zopet na dnevni red, očitno kot odraz splošne gospodarske in umske krize. Po eni strani naraščajoča beda delovnih in srednjih stanov, po drugi strani zmedenost ideologij inteligence. Ženske organizacije so spolni problem prijele od praktične strani ter zahtevale najprej ureditev odprave plodu proti določilom § 171 k. z. in na novo ustanovitev potrebe profilakse (obvarovanja) proti nepotrebnim porodom. Z resolucijami, ki se tičejo teh dveh, globoko v praktično življenje segajočih dnevnih problemov, seveda ni rešeno glavno vprašanje spolnega problema samega. Država se je lotila spolnega vprašanja s kazenskim zakonom, prvič, kolikor hoče ščititi življenje in zdravje človeka, drugič brak in družino (rabim srbsko ime brak, četudi mi ni priležno, da od tega ločim zakon v pomenu postava) in končno javno moralo. Kazenski zakon v XVI. poglavju določa kazni po § 170 za detomor, po § 171 za odpravo plodu; v XXV. poglavju štiti brak, po § 290 proti dvo- ali večženstvu, po § 232 proti prešuštvu. §§ 294 do 296 merijo na varstvo družine in otroka. V XXIV. poglavju se obravnavajo kazenska dejanja zoper javno moralo, t. j. za posilstvo, po § 269 do 283, med katerimi tudi zavedenje neomažeževane žene in zvodništvo. § 284 kaznuje krvoskrunstvo, §§ 285 in 286 nečistosti med ljudmi in živalmi, § 287 kaznuje javnost nečistega dejanja in končno § 288 razširjevanje nemoralnosti potom tiska in predavanja. Pod nečistostjo zakon razume vsa dejanja, ki so izvršena iz pohote, t. j. poželenja po spolni dotiki in spojitvi.

Imenujem moralo le del splošne etike in sicer oni večji del, ki je urejen po zakonitih določilih ali že cerkve ali države, tudi kolikor je običaj splošno priznavan in upoštevan v družbi. Dočim imenujem etiko one notranje zapovedi človeške duše, ki urejajo temeljne stike človeka s človekom, splošno veljavne za vso človeško družbo.

Kazenski zakon varuje še danes v prvi vrsti obstoj države same. Zločin proti obstoju in sestavi države se kaznuje mnogo strožje, kakor najgnusnejši zločin proti človeški družbi. V razvoju in zgodovini države se nam kaže, da je v prvem početku zločin proti vladarju bil najhujši. Že

pozno je država jela varovati življenje in telo svojih državljanov in šele, ko je pristopila cerkvena organizacija v državi, oziroma jo izpopolnjevala, jo sem in tja nadvladala, drugod se z njo zvezala, so se uvedla določila v varstvo morale, braka in rodbine. Radi tega sta posebno zadnja dva problema tesno vezana na družčino cerkve z državo ter v tem pogledu velja nujna zahteva po ločitvi cerkve od države. Pri tem nam mora biti jasen problem etike, t. j. one obveznosti, ki sloni na ukazu človeške družbe in se izraža posamezniku po vesti in podzavesti. Podzavest je zaklad izkušenj človeštva v sožitju od davnega sem, ko je človeška družba nastajala in še dalje nazaj, ko se je življenje na zemlji javilo v prvih kléticah.*) Podzavest je torej v najtesnejši zvezi s človeškim življenjem ter se izraža v instinktu in čuvstvovanju. Ta človeški zaklad je zaklad vsemogočne, neskončne prirode, zato je tudi glas podzavesti za človeka odločilen. Kompleks vseh sil notranje človeške prirode imenujem dušo. Kar človeku veli iz te globine duše, je povelje, kateremu človek mora služiti tudi, če razum ne ve, zakaj, od kod in čemu. Vest pa imenujem to, kar sicer tudi izhaja iz duše, a je pod vlado ali vsaj vplivom mišljenja in volje. Po Freudovi teoriji sta vest in podzavest neločljivi, t. j. človeško mišljenje in volja nista nikdar tako jasna in jaka, da bi preklicala glas instinkta in podzavesti. Radi tega so določila kazenskega zakona jasna le, kjer se sklicujejo na moralo, ki je pristopna predvsem sodbi razuma. Saj se gre za prestopek verskih ali konvencionalnih javnih običajnih pravil, zato pa je po drugi strani sankcija etičnih odnošajev med ljudmi odtegnjena zakonodajstvu in ravno to kaže vso problematičnost kazenske sankcije.

Spolni problem zahteva globljega, skoraj vsestranskega znanja, radi tega je težko samemu človeku razumeti problem v vsej širini in globini. Najprej je treba poznati ustroj človeškega telesa somatično in anatomsno. Poklican je v prvi vrsti prirodoslovec, v drugi zdravnik, ki mora pri izvrševanju svojega poklica točno poznati organe človeškega telesa. Pri dosedanjem pouku somatologije v osnovnih in srednjih šolah pa se eden najvažnejših delov telesa sploh ne obravnava, to so spolovila in rodila. Res pa je, da je treba prvi mladini problem razlagati najprej na rastlinskem cvetu in nižjih živalih. Otrok po tem spoznanju že sam sili tudi na spoznavanje živalskih in človeških udov. Seveda je treba to snov predavati s čisto vestjo. Le čistemu je vse čisto. Danes pa je pouk o tem tako zatišan, da je težko odkrito govoriti o njem in policijska oblast še vedno zahteva celo pouk odraslim ljudem pri zaprtih durih. In vendar je ravno pri tem treba jasnosti že pri otroku. Dokler učiteljišča ne dajejo v tem pogledu potrebnega navodila in prakse učiteljem, ni mogoče govoriti o smiselnem pouku v osnovnih šolah.

Drugo spoznanje žene in moža mora iti na pomen in rabo spolovila. Spolovilo je organ, ki služi nekemu namenu po mehanični rabi. Ta del pouka je seveda kočljivejši od somatičnega, radi tega je še bolj zakrit, zanemarjen in neodkritosrčen, saj si ga celo resni, strogi znanstveniki niso prav do zadnjega časa hoteli lotiti, dotična znanstvena dela so iz najncvejše dobe. Zato pa je doslej ta del spolnega problema obdelovala pornografija, ki je že iz davnih vekov lahko cvetela tajno in, žal, najbolj med naraščajočo mladino. Tu gre očitek cerkvi in državi, da se nista lo-

*) Rabim za latinsko-nemško Zella — klética.

tili nauka o spolnem občevanju posebno, da ga nista dali v srednji šoli, ko iz dečka postaja mladenič in iz deklice mladenka.

Bil sem sam ljudski učitelj, pa mi ni bilo težko že nedoletnim vzbuditi pogled v spolno življenje. Živa pripoved oplojenja cvetice in metulja ni nikdar obudila najmanjšega spogledovanja med otroki, nasprotno, sledili so nauku z največjo pozornostjo in vnemo. Ko sem pozneje kot domač učitelj 7 letni deklici iz jako dobre družine razlagal spolno življenje cvetic in metuljev, je dekletce samo sklepalo, da se mora prav tako vršiti spojitve tudi pri vsaki živali in čez nekaj časa je prišla na to, da tudi pri človeku. Vse je bito tako čisto, tako mično, brez najmanjše oskrunitve otrokove misli! In vendar se še vedno poudarja, da pouk o rabi spolovil in o pomenu spolne spojitve vzame mlademu človeku vso idealnost. To velja le, ako se vidi samo mehanični del opravka s spolovili, ne upošteva pa se visoki biološki moment, najsvetejši moment življenja. Saj tudi cerkev vidi svetotajnost (zakrament) ne v cerkvenem ceremonijelu, ampak v spolni spojitvi. Ne pretiravam, ako rečem, da je že mnogokrat porajajočemu bitju izkvarila celo življenje nepravilna raba spolovil, zakrivila razpor med soprogi.

V tesni zvezi s spolnim združevanjem je vprašanje preservativov. Preservativ moti prirodno združitev moža in žene, baš radi tega je potreben pouk. Ta del pouka spada tudi v biologijo, fiziologijo in v medicino, ker se gre za motenje spolnega občevanja in posebno, ko se gre za spolne bolezni. Gotovo je, da priroda sama uči najbolje rabo spolovil, a menda šele točno spoznavanje organa in efekta ter mogočest regulacije zaplojevanja rešuje vsaj deloma spolno vprašanje. Ker je ta nauk šoli odtegnjen in zanemarjen tudi v praktičnem življenju, lahko trdim, da so redki oni možje in še redkejše one žene, ki so se pečale ali pred vstopom v brak ali potem količkaj resno s tem problemom. Zaradi tega po beznicah, tudi med inteligenti, tembolj razsaja »kvantanje«.

Tretja sfera spolnega problema je psihologična. Psiholog izhaja od zveze živčevja po vsem telesu. Živci dražijo in vodijo organe ter se združujejo v možganih. Živci, ki vodijo v spolovila, so zvezani potom hrbtenjače z možgani. Pri spolnem uživanju so draženi istočasno spolni organi in možgani. Vpliv spolnih organov na možgane in vlada možganov nad spolnim organom je posledica najintimnejše organizacije človeškega telesa, podlaga tvoritve duha. Bolj ko je razvito živčevje in so razvita spolovila, šibkejša ko je zveza teh živcev z možgani, bolj živalsko je spolno življenje posameznika. Imamo lahko pred seboj visoko umsko razvitega inteligenta, kjer pa ni pravih razmerja med razvojem spolnega živčevja in spolnih organov z možgani, ostane v svojem spolnem dejanju žival. Nasprotno tam, kjer so živci možganov močnejši in prevladujejo spolne živce, pa se razvija tem jačje čuvstvanje, katero imenujemo ljubezen, dočim je prevladovanje spolnih živcev pohota. Beseda ljubezen je sicer sorodna latinski libido, Begierde, poželjivost, vendar v slovenščini nima tega pomena, ampak pomeni hrepenenje, željo, dati se duhovno, ter ločimo spolno ljubezen, pri kateri je združeno poželenje po drugem spolu s stremljenjem, dati sebe duhovno drugemu, in čisto ljubezen brez prvega primeska. Kraigher v »Školjki« pravi: »ljubezen jamči za harmonijo duš, vse drugo je pohotnost« in »mlado dekle ne pade vsled ljubezni«. Pravo ljubezensko življenje razvije se že pozno v kulturnem razvoju življenja. Vendar prevladuje še danes pri povpreč-

nem človeku jak spolni nagon, srednje jaka spolna ljubezen in precej šibka socialna — visoka ljubezen.

Psihologični del spolnega problema je pač najinteresantnejši na spolnem problemu. Spolno druženje moža in žene ter rod sta podlaga človeški družbi. Človek se je vsled različnega vpliva prirode, — razumem na kratko pod prirodo veseljnost vseh predmetov izven človeka in človeško telo kot predmet — ter v družbi, t. j. dotike človeka s človekom šele razvil, da se nam predstavlja v sedanji obliki in vsebini. Somatologija nam jasno kaže, da je priroda ustvarila moško telo drugače kakor žensko, da torej za nastanek družbe treba različnih elementov. Ne samo spolovila, ampak nekateri znaki, ki jih imenujemo sekundarne spolne znake, kakor pri možu brada in prsna bradavica, pri ženi posebno razvito nedrije ter sloki stas moža brez razvitih utrob, polnejše oblike pri ženi z razvito, široko utrobo ločijo moža in ženo. Po sebi se razume, da čista enotna moška in čista ženska oblika ni nikjer ohranjena, kakor ni nikjer ohranjena čista človeška rasa. Ločimo posebno dva tipa vnanje oblike telesa takozvani pikniški (grški pykno = trden, moder) in leptosomni (grški leptos = slok, razdražljiv, soma = telo) stas. Prvi je nizek, tršast, okroglih oblik in kratkih udov. Navadno je tudi črepinja okrogla, tilnik polagoma prehaja v šinjek. Taki ljudje so navadno dobro rejeni, drobnih kosti, širokega lica, žena je široke utrobe. Normalno razviti taki tipi se imenujejo sintoni ali harmonični (syntono = jak, ubran). Drugi je slok, dolgega vratu, ozkega lica in nosu, dolgih udov, blede polti. Ta tip ima dva skrajna tipa poleg sebe asteničnega (grški asthenés = slaboten) in atletičnega (athlos = borba, tekma), ki se razlikujeta po šibkem in jakem okostju in po širokem in ozkem ogrodju. Za moža je normalen atletični, za ženo pikniški stas. Dobe se pa navadno le mešani tipi, pa tudi atletične žene in precej pogostoma pikniški moške.

Tem vnanjim telesnim tipom odgovarja navadno notranja konstitucija, t. j. skupnost lastnosti ali posameznika ali tudi enotnih skupin posameznikov. Ena skupina je družljiva, dobrovoljna, mirna, odkritosrčna, praktična, druga odljudna, impulzivna in idealna. Prvo skupino imenujemo ciklotimno (Zyklothymno = osredotočeno), drugo shicotimno (grški schycotymno = razdvojeno).

Spojitev sintonega (ubranega) ženskega in atletičnega (borbenega) moškega tipa je idealni spolni par.

Psihologičen moment na spolnem problemu je moment pohote in moment ljubezni. Oboje tesno vezano somatično po živčevju. Lahko se mi očita, da sem materijalist, ali zame v početku družbe ni ljubezni brez spolnosti. Priroda je dala človeku slast, ko išče in zauživa hrano, prvi pogoj življenja ter drugo največjo slast, ki meri na ohranitev človeškega rodu, to je pohota in ljubezen. Kjer je spolovilo abnormalno močno razvito in manjka skoraj možganska vez, tam vlada zgolj pohota. Pohotniki postanejo tudi posilniki. Radi tega je kazenska sankcija po mojem mnenju za posilnike napačna, ne stroga kazen dolgoletne robije, ampak odstranitev in internacija v zavodu, kjer naj se skuša vplivati kolikor mogoče na znižanje pohotnih momentov, kakor pri alkoholiku, katerega ni kaznovati zaradi zločina, ampak ga odstraniti iz človeške družbe v poseben zavod. A tudi, kjer ni abnormalnosti, ki vede v zločin, vendar na vsakem moškem in na vsaki ženski nastopijo gotovi elementi, ki se naslantajo psihično na konstitucijo telesa in tip. Že nekoliko boleсна po-

hota pri možu je želja po nasilju pri spolnem občevarju. Vidimo povsod v narodi, da samec obvlada samico s silo. V davni človeški zgodovini imamo moment moške nadvlade ohranjen v nemškem narodnem epu »Nibelungen«. Lepo Brunhildo snubijo različni vitezi in kraljiči, uda se pa tistemu, ki jo je telesno prisilil, to je bil Siegfried. One moške, ki je niso znali zmagati, je povezala ter obesila za jermen na konec svoje postelje. Pri možu je še danes v podzavesti ohranjena pohota, polastiti se s silo žene, dočim pri ženi negativno, želja, da jo mož nadvlada. Ako je oboje normalno, brez rabe surove sile, daje polno spolno zadoščenje, ko se zveže telo s telesom, skoraj do polne izgube zavesti. Abnormalno je, ko žena želi nele, da jo mož zmaga, ampak želi, da jo muči in ko mož uživa le, ko muči ženo. To drugo abnormalno pohoto imenujemo sadizem, nasprotna temu je pohota, ki izvira iz abnormalne želje, biti premagan ali celo mučen, kar imenujemo masohizem. Masohistični mož ne uživa polne spolne strasti, ako ga žena ne prisili ali muči. Masohizem in sadizem se rada bližata zločinu. Tretja vrsta pohote, ki je danes posebno med civiliziranim svetom in posebno v višjih krogih silno razširjena, je pa fetišizem, t. j. prenos pohote na predmete izven človeškega telesa, posebno na obleko. Opazam, da je sadizem in fetišizem več ali manj ugotoviti na rasi in se trdi, da so Romani, ki imajo staro civilizacijo, bolj podvrženi fetišizmu, bojeviti Germani, ki so kulturo več ali manj prevzeli pozneje od Romanov, so sadisti, med Nemci pa je največ homoseksualcev. Fetišizem je tudi v narodi skozi in skozi razširjen in viden. Pri zveréh je samec nele krepkejš zgrajen nego samica, ampak je tudi okrašen, n. pr. lev s svojo grivo. Ptički, samci so lepo šekasti, samice včasih prav pohlevno rjavkaste ali sivkaste. Pri metuljih je obratno: večja, lepo okrašena samica in pa manjši, ponižnejši samček. Priroda sama je v vnanji obliki in barvi delala razliko očitno v svrhu, da sta se spola lažje spoznala in iskala. To velja tudi za človeka. Nele po telesu, posebno po sekundiranih organih, da je žena drugače oblikovana, nele po obnašanju, da je mož nasilen, ampak ravno pri nastopu kulture in civilizacije se kaže posebna vrsta spolne pohote, ki ni vezana toliko na človeško telo, kakor na obleko in nakit. Fetišizem je bil davno in je še splošno razširjen. Že v prvih početkih umetnosti se je že izražal. Pestre, lepe narodne noše niso nič drugega nego izraz fetišizma. Samica se okiti, da vabi samca. Kmečki fant v visokih škornjih z žametastim oprsnikom in srebrnimi gumbi ni nič drugega, kakor okrašen samec. Ako je pri preprostemu človeku fetišizem organično vezan na spol, z nastopom civilizacije mož in posebno žena hotoma in vedoma iščeta način in vrste vnanjih oblek z namenom, da se vabita. To šele lahko imenujemo pohoto, ki prehaja v abnormalnost. Poznám kazenski slučaj, ko se je žena morala ločiti od moža radi tega, ker je bil spolno vzburljen le, če je imela gotov kraj in gotove barve obleke, pohota je nastopila takrat s tako silo, da je ženo razpostavil celo v salonu pred izbrano družbo. Fetišizem v tej pretirani obliki je razmerno redek, pač pa je lahki fetišizem prav splošno razširjen in po veliki vojni sega tudi v kmečke sloje, z modo, s prostejšim spolnim obnašanjem moža in žene. Polastila se ga je seveda industrija, ki često producira blago zato, da ima namen spolno mikati, to posebno velja pri produkciji čevljev, rckavic in klobukov. V zvezi s fetišizmom je po mojem mnenju homoseksualnost, pri kateri različni spol postane popolnoma indiferenten, ampak mika navadno le vnanjost. V nekaterih nočnih lokalih Berlina se homoseksualci shajajo tako, da je en samec oblečen v žensko, drugi

pa v moško, očitno je pri tem fetišizem merodajen. Homoseksualnost do danes ni še psihologično dovolj pojasnjena.

Ako je pohota prirodni pojav na živalih, se nam kaže ljubezen predvsem kot psihična lastnost na človeku. Dobimo jo pa stopnjema tudi na živalih. Ljubezen je imela svoj prvi vir in ima še v spolni združitvi. S spolnim združevanjem se je razvila in se še razvija centralni organ ljubezni v možganih. Od čutov prihaja prvi mik. Čutilo, ki sprejme vnanji vtis, je v prvi vrsti oko. Ljubezen, ki je nastala po prvem pogledu, je bila že često poetično opevana. Prvo srečanje, prvi pogled, pa je duševna zveza dana med mladeničem in mladenko. Često je vezana žena z možem že leta v braku, a pride trenotek, ko pogled šele odkrije močnejšo ljubezen. Radi tega je tudi estetični moment, kakor že pri fetišizmu izvajano, vnanja oblika merodajna, da se že po prvem mikcu razvije vedno močnejše hrepenenje enega spola po drugem. Poleg vida je vonj, ki vabi. Za pohoto je najvažnejši tip. Navadno nastopajo mikci po čutilih drug za drugim, pa tudi skupno, vplivajo različno po konstituciji in tipu. Ljubezen nastane tudi polagoma vsled spolnega občevanja. To ljubezen so imeli pred seboj nekdanji naši kmečki starši in imajo pred seboj še tako zvali praktični starši in praktični mladi ljudje. Na kmetih je bilo pravilo, da se starši niso veliko brigali za sina, ko je hodil vasovat, četudi je pri vasovanju bila merodajna simpatija in ljubezen. Starši so vedeli, da se sin ne bo branil prevzeti s premoženjem one neveste, katero izbero oni, ker so bili po izkušnji prepričani, da sčasoma s spolnim občevanjem nastopi medsebojno duševno nagnenje in često prava vez ljubezni. Tu se kaže realna stran pomena spolnega občevanja, da rodi ljubezen.

(Konec prihodnjic)

B. Traven, Zaklad Sierre Madre

Prevaža Talpa

11

Naslednje jutro so se sešli zelo slabe volje pri ognju. Tujec je že pripravil drva in podkuril. V kotel je nalil vode in ga pristavil k ognju. Dobbs ga je takoj pozdravil: »Ljubi prijatelj, kje pa si dobil vodo?«

»Zajel sem jo iz vedra.«

»Tako. Zajel iz vedra. To je prav lepo od tebe. Toda ne smeš si misliti, da ti bomo stregli in nosili zate vodo.«

»Tega ne zahtevam. Vedro bom že zopet napolnil.«

Prav ko je to rekel, je prišel k ognju Curtin, ki je bil morda še slabše volje kakor Dobbs. Tudi ta ga je pričel takoj tikati: »Vodo ukradel? Naša drva naropal? Kaj pa si vendar misliš? Samo še enkrat se česa našega dotakni, pa boš okusil svinec. Pravica grmičevja.«

»Menil sem, da sem med spodobnimi ljudmi, ki mi bodo privoščili požirek vode.«

Dobbs ga je takoj naskočil: »Kaj praviš, ti kuga? Da smo nespo-dobni ljudje? Morda banditi?« Z dobro namerjenim udarcem ga je s pestjo udaril v obraz.

Tujec je padel, kakor je bil dolg in širok. Počasi je zopet vstal.

»Lahko bi ti pošteno vrnil. Toda kaj naj opravim proti trem? Saj čakate samo, kdaj bom potegnul revolver, da bi me po pravici sestrelili.

»Toda tega ne storim. Nisem norec. Morda že pride čas, ko bomo obračunali.«

Howard, ki je med tem tudi pristopil k ognju, je mirno vprašal: »Imaš kaj jesti, tujec?«

»Imam vrečico čaja, imam pa tudi fižol in riž in dve škatlici mleka.«

»Kavo lahko piješ z nami. Tudi ješ lahko. Za danes. Jutri pa moraš skrbeti že sam zase.«

»Hvala!« je odvrnil tujec.

»Jutri?« je vprašal Dobbs. Potem ko je bil s tolikim uspehom udaril vsiljivca, se mu je jeza čudovito ohladila. »Jutri? Čuj no, kaj se nameravaš tu za stalno naseliti?«

»Mislim, da,« je moški mirno odgovoril.

Tedaj je zakričal Curtin: »Naseliti in tu? Toda samo, če mi dovolimo.«

»Grmičevje in gore so proste za vsakega, ki pride.«

»Nu, tako ravno ni, dečko,« je rekel nato Howard. »Prosto je gorovje in grmičevje in džungla spodaj in puščava tod zadaj. To je vse prosto. Toda tu smo mi prvi in prvi ima pravico naselitve.«

»To je že res. Toda vpraša se, ali ste sploh tu prvi. Mogoče sem bil jaz že preje tu, še preden ste se vi sploh nameravali tu naseliti.«

»Si dal svojo pravico vpisati?«

»Saj tudi vi nimate pisma.«

»Jaz vprašam tebe, kajti trenutno smo mi tu. Ti nisi tu ničesar zaznamoval — če je sploh res, da si bil kdaj tu — in si zapustil kraj, s tem pa si izgubil vse pravice.«

Tujec je nekaj časa molčal. Trojica si je dala opravka pri zajtrku. Niso se preveč žurili, kajti niso vedeli, kaj naj počno po zajtrku. Na delo niso mogli, kajti potem bi tujec našel mino. Da bi šli na lov in ga tako prevarili, se jim tudi ni dalo. Eden bi moral vendarle ostati v taborišču in preprečiti, da ne bi tujec brskal okoli in morda našel mino. Toda tistega, ki bi ostal tu, bi tujec lahko zmagal. Bil pa je še neki izhod. Dva bi mogla po skrivnem ovinku oditi k mini in tam delati, vendar bi pa moral zopet eden ostati tu in nadzirati tujca. Toda tujec bi najbrže ne obsedel, temveč bi blodil okoli. Če bi mu to tisti, ki bi ostal tu, prepovedal, bi mu šele vzbudilo sum, da se tu nekaj skrivnostnega dogaja.

Končno je Curtin našel izhod. »Po zajtrku greva skupaj na lov,« je rekel tujcu. »Potrebovali bi nekaj mesa.«

Tujec jih je pogledal, kakor bi v njunih obrazih iskal vzrok temu predlogu. Da bi šel z njim na lov? Tako bi imel Curtin priložnost, da bi ga ubil in spravil s pota. Končno pa si je rekel, da ga bodo itak spravili s pota, če so se ga že namenili. Kak vzrok se že zmeraj najde.

»Danes grem že s tabo na lov,« je rekel, »da si napravimo zalogo. Toda jutri ne bom utegnil.«

»Zakaj?« so vsi trije istočasno vprašali in ga začudeno pogledali.

»Jutri bom začel iskati zlato. Tu je zlato. In če ga še niste našli, je samo dokaz, da morate biti precej bedasti.«

To pa je starega zbolelo in je izbleknil: »Kaj, če pa vendar nismo tako bedasti, kakor si misliš. Kaj pa, če smo našli zlato?«

»Potem bi bilo to povsem naravno,« je rekel tujec. »Toda niste ga našli. Če ga pa že kaj imate, ga imate samo nekaj prgišč, kolikor ste si ga pač napraskali takole po vrhu. Toda tu ga je na debelo, tu nekje. Za dober milijon ga mora biti.«

»Za milijon?« je z razprtimi očmi vprašal Howard.

Dobbs in Curtin od vznemirjenja sploh nista mogla nič reči.

»Glavne žile niste našli, to vem,« je mirno nadaljeval tujec. »Vem, da boste tu kmalu že leto dni. Indijanci so mi spodaj pravili, da živi nekdo že toliko časa tu. Če bi našli debelo žilo, bi imeli že toliko prahu, da bi že davno odšli, kajti preveč bi si ga itak ne smeli natovoriti, če ne bi hoteli, da vas zasačijo. Ali pa bi si uredili pravi obrat z dovolilnico in stroji in z dvema ali tremi dvanajstoricami ljudi.«

»Prav ničesar nismo našli, prav ničesar,« je rekel Dobbs.

»Smatrate me lahko, za kar hočete. Toda otrok nisem. In če vi trije toliko in toliko mesecev tu živite, ne delate tega radi gole zabave. Menim, da je najbolje, da smo si odkriti in si pokažemo karte. Da bi se igrali slepe miši, nima pomena. Nisem lopov, najmanj tako dostojen sem kakor vi. Boljši od vas pa sploh nočem biti. Vsi pač iščemo dobiček, bodisi tu v grmičevju ali pa kjerkoli v mestu. Morete me seveda spraviti s pota, to prav dobro vem. Toda to se mi lahko zgodi tudi kje drugje in od drugih ljudi. Nekaj je že treba tvegati. Torej hočete, da smo si odkriti?«

»Pa se najprej malo pomenimo,« je rekel Howard.

»Dobro, Howard,« je odvrnil Dobbs. »Menim, da mu je treba nuditi priložnost, da dokaže, da ni niti špijon in da ne namerava kaj, kar bi nam ne bilo povšeči.«

Nato se je obrnil neposredno na tujca: »V dušo ti ne moremo videti, ali si lopov ali poštenjak. Res je, nekaj mesecev smo se tu mučili, pošteno mučili, to nam smeš verjeti. Seveda, če se sporazumemo s tabo, nam lahko delaš sitnosti. In kaj bi nas to stalo? Ves naš trud in vse pomanjkanje, ki smo ga pretrpeli, bi bilo zaman. Toda zagotavljam te, da te dobimo, pa če se zalezeš tja do Hudsonskega zaliva. Dobimo te in potem ne bomo poznali milosti. Torej povej, kaj misliš in nameravaš?«

Tujec je izpil kavo in nato rekel: »Bil sem proti vam popolnoma pošten, že spočetka. Povedal sem vam, da je tu zlato in da ga nameravam kopati.«

»In potem?« je vprašal Curtin.

»Nič,« je odvrnil tujec.

»Dobro. Prav dobro,« se je vmešal Howard. »Kaj pa, če smo našli zlati pesek? Saj menda vendar ne misliš, da ga bomo delili s tabo. Smo sami dovolj garali. Nu, well, zdaj veš. Da, našli smo ga nekaj in bomo kmalu gotovi.«

Brez obotavljanja je rekel tujec: »To je začetek. Če ste vi odkriti, bom odkrit tudi jaz in videli bomo, kako se bomo sporazumeli. Naj kar začnem: Na tale prostor imam pravico. Le počakajte in nikar takoj tako bojevito. Nimam seveda pravice, ki bi bila zapisana, nimam dovolilnice ali kaj podobnega. Moja pravica je v tem, da nekaj vem, česar vi ne veste. To je več vredno kot najlepša podpečatena in obdavčena dovolilnica. Vi niste nič našli, prav nič. Nekaj zrnč mogoče. To si smete mirno obdržati.«

»To bomo tudi storili, se kar lahko zaneseš, da bomo vse, kar imamo, tudi obdržali,« je rekel Curtin.

»Stvar je taka.« Tujec je govoril zelo počasi. »Sam ne morem opravi, kar imam v načrtu. Potrebujem ljudi in mislil sem si, da ste vi najbolj pripravní. Vi imate prav toliko koristi od tega, da ostane vse tajno, kakor jaz. Vi imate orodje, jaz ga nimam. Lahko bi to, kar vem, prodal družbi. Toda prav težko bi mi kdo dal za vse skupaj sto dolarjev. Ljudje

hočejo videti dejstva. Dejstva pa morem samo tule pokazati. Razen tega pa imam tehtne vzroke, da ne povzročim preveč prahu, kajti sicer bi se mogel pojaviti kdo s takozvanimi pravicami. Zato vam stavim takle predlog. Kar imate, si obdržite. Od tistega pa, kar si pridobimo od danes, in sicer pridobimo s tem, da delate skupno z menoj po mojem načrtu, dobim jaz dve petini.«

Trojica se je nekaj časa spogledovala in se smejala.

Nato je rekel Howard: »Fantazirati znamo tudi sami, ljubi dečko, in tudi zgodnice si znamo sami pripovedovati. Kaj menita?« Obrnil se je k svojima tovarišema.

Dobbs je rekel: »Tako ali tako. Mi smo skoraj prav toliko kakor gotovi. Ničesar ne izgubimo, če dodamo še nekaj dni.«

»Tako tudi jaz mislim, izgubili ne bomo nič; če je res kaj, čemu ne bi poiškusi, ko smo že tu,« je menil Curtin.

»Mene že ne bo zraven,« je rekel stari. »To so roparske storije in sit sem že divjine. Rad bi že imel enkrat pošteno posteljo pod zadnjico. Zame zadošča. Seveda, če vidva ostaneta, moram še jaz. Sam ne morem dobra dva tedna capljati skozi grmičevje in puščavo.«

»Čuj, stari,« je rekel Curtin, »ne mika me, da bi dolgo opravljal čezurno delo. Imam nekoga, ki čaka name. Teden dni pa že pridenem. Če v tem tednu doženemo, ali je kaj na zgodbi, ki nam jo je tale ptiček pripovedoval, nu, dobro, potem bomo že videli, ali se izplača. Če pa v enem tednu ničesar ne dosežemo, potem pa odidem s tabo, stari. So vsi s tem zadovoljni?«

Pritrdili so in besedo je dobil tujec, da bi obrazložil svoje načrte.

»Kako pa se prav za prav pišeš, človek?« je vprašal Howard.

»Lacaud,« je rekel, »Robert Lacaud, iz Arizone.«

»V sorodu z Lacaudi v Los Angelesu, ki imajo trgovino s pohištvo?« je vprašal Howard.

»Da, po dedu. Toda z njimi nimam nič skupnega. Ločen sem na smrt in prekletstvo, in če bi bil prepričan, da pridejo oni v nebesa, bi vpepelil pol ducata cerkev, da bi prišel v pekel in bi mi ne bilo treba z njimi skupaj sedeti. Toda le brez skrbi, taki dedinolovci ne pridejo v nebesa.«

»Potem se pa moraš prekleto paziti, da te sprejmo v nebesa,« se je zasmel Dobbs, »tak, kakršen si sedaj, se boš svojemu rodu komaj mogel umakniti s pota.«

»Mogoče pa vendar,« je rekel Curtin. »Če prav vem, imajo tam več oddelkov, kjer vro ljudi, in potem lahko pravočasno predlaga, da ga ne potope v isti kotel, kjer se pražijo drugi častivredni člani njegove presvetle rodbine. Kaj takega se da vendar zmeraj urediti, kajti Belzebub ima vendar srce, kako bi se sicer zabaval in bil zmeraj tako vesel in dobre volje.«

Howard je vstal, da bi pogledal za osli, da bi se predaleč ne porazgubili. Pri tem pa je splezal na višje ležečo gorsko štrlino, da bi imel boljši razgled.

»Halo!« je glasno zaklical.

»Kaj je?« sta istočasno vprašala Dobbs in Curtin. »Ali so osli ušli?«

»Pridita hitro sem, a prekleto hitro.«

Oba sta poskočila in odhitela. Tudi Lacaud jima je hitro sledil. »Kaj pa je tisto, kar prihaja proti naši gori?« je zaklical stari. »Mogoče bosta vidva preje spoznala.«

»Vojaki ali pa deželna policija na konjih,« je rekel Dobbs.

In takoj je pristavil: »Ej, ti baraba, nesramna!« Obrnil se je k Lacaudu. »Torej to si. Hitro smo te razkrinkali.«

Sunkoma je potegnil revolver in ga naperil na Lacauda.

Toda Howard, ki je stal za njim, mu je potisnil roko navzdol.

»Nimaš prav,« je rekel Lacaud, ki je radi hitrega Dobbsovega giba prebledel. »Z vojaki ali policijo nimam nikakega opravka.«

»Čuj, otročiček,« je rekel Howard Lacaudu. »Nam ne boš delal neprilik. Če zasledujejo tebe, potem proč, toda takoj. Pokaži se jim, toda mi nočemo imeti tu zgoraj policije. Marš tu dol po poti, sicer te zapodimo naravnost v njihovo žrelo. Tu zgoraj te ne moremo več potrebovati.«

Curtin je splezal nekoliko više in je dolgo in natančno opazoval.

»Malo potrpite, fantje,« je rekel. »Mislim, da niso vojaki. Tudi policija ni. Niso enako oblečeni, imajo tudi različne puške. Če prav vidim, ima eden izmed njih strašansko dolg pihavnik, ki mu bo najmanj sto let. Zdaj pa že vem, kaj so. Banditi so.«

»Preklete,« je zaklical Howard, »tako smo prišli iz dežja pod kap. Banditov pa še desetkrat manj potrebujemo kakor državno policijo na konjih. Zdaj pa gre za življenje. Policija bi nas samo prijela, in ker nismo ničesar zakrivili, razen, da nismo plačali davščin, bi se že sporazumeli. Toda pri banditih, tam se pa pravi ugrizniti.«

In kakor bi se nečesa domislil, se je obrnil k Lacaudu: »Nu, sinko, zdaj pa odkrito. Torej bandite si nam nakopal na vrat. Torej njihov špijon si. Sem vendar nekaj časa pravilno mislil.«

»Tudi z banditi nimam opravka,« je rekel Lacaud. »Čakajte, da pogledam.«

Splezal je za Curtinom, zrl nekaj časa napeto navzdol in nato rekel: »Banditi so. Zdaj tudi vem, kakšni banditi. Slišal sem o njih na haziendi¹⁾ senjora Gomeza. Ta je imel časnika z opisom. Vidim namreč nekoga z zlatobrončiranim slannikom, ki je v opisu omenjen. Ta pa je korajžen, da ni zamenjal klobuka. Gotovo ne ve, da je klobuk opisan. Ti ne dobe časnikov in jih tudi ne znajo brati. To bi bili poslednji banditi, s katerimi bi hotel imeti kak opravke.«

In medtem ko so vsi štirje z višine opazovali gibanje banditov in čakali, ali bodo zavili na stezo, po kateri bi zelo verjetno prišli na goro, je Lacaud pripovedoval, kaj je bral o teh banditih v časniku in kaj so vedeli povedati o njih ljudje na haziendi. Čeprav namreč večina Indijancev in indijanskih delavcev na haziendah ne zna brati časnikov, se vendar razširijo vesti o takih dogodkih preko vse dežele s hitrostjo širečega se prerijskega ognja.

Na neki mali železniški postaji, kjer se ustavi nočni vlak samo za dve minuti, da odpremijo pošto in da dva ali trije potniki vstopijo ali izstopijo, je vstopilo na vlak okoli dvajset do pet in dvajset mož. Bilo je med sedmo in osmo uro in že temno kakor v rogu.

Nikoli se še ni pripetilo, da bi na tej mali postaji vstopilo toliko ljudi, toda niti postajni načelnik niti vlakovno osebje ni o tem razmišljalo. Saj so mogli biti možje, ki so se hoteli kamorkoli peljati na semenj, ali pa so delali v minah in so sedaj stavkali, ali pa so šli morda iskat delo h kaki drugi mini.

¹⁾ farma, posestvo

Vsi so bili mestici²⁾; oblečeni so bili v hlače in srajce, glave pa so imeli pokrite z velikimi slamniki. Noge so imeli obute v sandale ali škornje. Vsi so bili zaviti v odeje, ker je bila noč hladna. Ker ponoči na malih postajah ne prodajajo voznih listkov, so vstopili brez voznih listkov, ki so si jih lahko kupili v vlakcu. Postaja je bila popolnoma temna, le postajni načelnik je imel laterno in pa vlakovni uradniki, ki so urno tekali ob vlakcu sem in tja. Tako ni nihče videl njihovih obrazov, ki so si jih vrhu tega — kar tudi ni nič posebnega, ker je tako navadno — do nosov zakrili z odejami.

Vsi so stopili v prvi voz drugega razreda, ki je sledil takoj za prtljažnim vozom. V tem vozu drugega razreda je sedelo kakor po navadi dvanajst vojakov s častnikom, vsi z ostro nabitimi puškami, da bi varovali vlak pred napadi banditov.

Večina mož je ostala v prvem vozu drugega razreda, nekaj pa jih je šlo iz tega voza, potem ko se je začel vlak pomikati, preko ploščadi v drugi voz drugega razreda, najbrže, da bi si poiskali tam boljše sedeže. Oba voza drugega razreda sta bila polna kmetov, malih trgovcev in Indijancev, ki so nesli blago v bližnje večje mesto. Za obema vozovoma drugega razreda je sledil voz prvega razreda, ki je bil tudi dodobra zaseden, temu pa je kot zadnji sledil Pullmanov spalni voz.

Vlak je začel kmalu hitro voziti. Do naslednje postaje je bilo dvajset minut, morda še nekaj minut več. Ko je torej vlak vozil s polno paro in so pričeli uradniki novovstopivšim potnikom prodajati vozne listke, so zasedli možje vozovna vrata, ki so v njihovi bližini že spočetka stali, kakor bi se hoteli počasi ogledati po dobrih prostorih.

Istočasno so potegnili, ne da bi kaj zinili in opozorili ljudi, izpod odej puške in revolverje in so pričeli hitro streljati. Zlasti so naperili ogenj na vojake, ki so imeli puške med kolena ali pa so jih naslonili na stene; nekaj vojakov je pravkar bralo iz abecednikov, da bi se naučili brati in pisati, drugi so žvečili večerjo, nekateri pa so zadremali.

Streljanje je trajalo samo kakih deset sekund; vsi vojaki so se valjali v krvi, večina je bila mrtva, ostali so hropli in umirali. Vlakovni uradniki so ležali ustreljeni, mrtvi ali težko ranjeni na tleh ali pa na klopeh. Dvajset potnikov je bilo zadetih, dokaj mrtvih, drugi pa so krvaveli iz strašnih ran. Dojenčki na materinih prsih, krvaveče in umirajoče ženske in otroci — vse je bilo pomešano v klopčič. Možje in ženske so klečali in prosili za milost, matere so dvigale ječeče otroke, da bi vzbudile v banditih usmiljenje, drugi so zopet ponujali revno imetje kot ceno za življenje. Toda banditi so streljali in streljali, dokler niso bili vozovni oddelki prazni.

Nato so začeli ropati in vzeli so vse, kar je zanje pomenjalo kakršnokoli vrednost. Del banditov je odšel v prvi razred in je ropal tam, ne da bi streljal. Ure in denarnice, prstane in uhane, ovratne verižice in zapestnice. Če se jim ni zdel plen dovolj bogat, je zadoščal sunek z revolverjem ali puško v želodec, da se je zadeti hitro spomnil, da ima še nekaj zlatih novcev v levem hlačnem žepu in briljantni prstan v kovčegu.

Nato so razsvetlili Pullmanov voz, izgnali potnike s postelj in jim pobrali vse.

²⁾ mestic = mešanec belca in Indijanca.

Vlak je ves čas dirjal svojo pot. Morda strojevodja ni slišal streljanja ali pa ga je slišal in je upal, da bo dosegel naslednjo postajo s tako hitro vožnjo, da banditi ne bodo mogli poskakati z vlaka.

Toda banditi so se vrnili zopet, šli so skozi vozova drugega razreda, kjer je nastala strašna panika, ko so se banditi znova vrnili. Roparji se niso brigali za nič. Po ploščadi so odšli v prtljažni voz, vlamljali v kovčege ali pa so jih metali ven, da bi jih pozneje odnesli. Umorili so prtljažnega uradnika, nato pa so ob vozečem vlaku splezali v poštni voz, kjer so ustrelili oba poštna uradnika in prebrskali poštno vrečo.

Med tem je strojevodja zaslišal, da ni nekaj v redu, ali pa je zagledal nekaj banditov, ki so se plazili iz poštnega voza na tender. Postaja je bila še daleč in ni je mogel več doseči. Obrnil je vzvod in zdelo se je, da se je vlak razletel, tako hitro se je ustavil.

Kurjač je takoj skočil z lokomotive in je skušal doseči goščavo ob vznožju železniškega nasipa. Toda zgrudil se je, zadet od nekaj ducatov krogel, in se skokatil po nasipu nizdoli. Preden je strojevodja utegnil uiti, so že štirje možje splezali na lokomotivo in zgrabili strojevodjo, ne da bi ga ustrelili. V ekspresnem vozu so našli banditi precej ročk s petrolejem in gozalinom, ki so bile kot ekspresno blago namenjene za neko tiendo. S to tekočino so polili vozove, vlivali skozi razbita okna gazolin v vozove in končno so metali vanje goreče vžigalice. Eksplozivno so zaplameneli plameni v črno nočno nebo.

Kričeč in tuleč in jokajoč — kakor bi jih gnalo brezumje — so skušali priti potniki iz zaprtih voz skozi okna na prosto. Zagostili so se pri oknih, in če so prišli skoznje, so popadali z višine na nasip osmojeni, opečeni, vrhu tega pa so si pri padcu lomili še ude. Kdor je bil pretežno ranjen in ni našel v paniki roke, ki bi ga potegnila za sabo, je moral v silnih mukah zgoreti.

Spredaj na lokomotivi sta stala dva bandita, ki sta imela revolverja naperjena v strojevodjo, mu ukazala, naj odklopi lokomotivo in jo odpelje z banditi, ki so se vsi spravili na tender, dokler mu ne ukažejo ustaviti. Lokomotiva je odpeljala in zapustila goreči vlak in ljudi, ki so jih divji plameni strahotno obsvetljevali in ki so se v tej strahotni razsvetljavi — brezumni od strahu, bolečin in žalosti — podili okrog, mahali z rokami, kričali, tulili in molili in skušali rešiti zaostale iz gorečega morja. Vse skupaj ni trajalo niti sedem minut in postaja, proti kateri je lokomotiva brzela, je bila še zmeraj daleč. In nenadoma je eden izmed mož zaukazal strojevodji, naj ustavi. Lokomotiva se je ustavila in možje so poskakali z nje. Poslednji je ustrelil strojevodjo in ga z nogami sunil po nasipu navzdol. Nato je sledil tovarišem.

Čez nekaj časa se je strojevodja zopet osvestil. Z ostankom svoje življenjske sile se je splazil po nasipu navzgor in se zvlekel na lokomotivo. Vkljub bolečinam, vkljub temu, da se je bal, da se bo vsak hip zgrudil, se mu je vendar posrečilo, da je lokomotivo pogнал. Dospela je z njim na postajo. Postajni načelnik, ki se je začudil samotni lokomotivi in temu, da je izostal že davno najavljeni vlak, je stopil takoj k lokomotivi in našel krvavečega strojevodjo. S potniki, ki so čakali na nočni vlak, je prenesel moža v postajno poslopje in tu je umirajoči uradnik povedal še najpotrebnejše o strašnem napadu, preden je umrl.

Postajni načelnik je hitro brzobjavil na oba kraja. Postaje so se mu odzvale in obljubile pomožni vlak. Tu na postaji je stal tovorni vlak, ki bi se moral križati z osebnim vlakom. Iz vlaka so izranžirali dva prazna

tovorna voza, ju priklopili na tovorno lokomotivo in prvi pomožni vlak je bil gotov.

Toda kdo ga naj popelje in spremlja? Banditi so bili gotovo še ob progi, da bi pobrali, kar so zmetali iz vlaka. Pomožni vlak bi gotovo takoj napadli, že zato, da si obvarujejo plen. Najbrže so tudi izdrli tračnice ali zaprli progo.

Postajni načelnik je rekel: »Bolje je, da počakamo na glavni pomožni vlak, ki bo gotovo pripeljal vojaštvo.« Toda strojevodja tovrnega vlaka mu je takoj segel v besedo: »Jaz bom vozil. Tam leže žene in otroci v krvi in tam leže moji tovariši in nekaterim bomo morda mogli še pomagati. Jaz bom vozil vlak. Kurjač, kaj pa ti?«

Treba je vedeti, da so vsi železničarji v Mehiki brez izjeme organizirani v prav izborni strokovni organizaciji. So prav radikalni in radi stavkajo. Drže pa drug z drugim, trdno kakor smola. Organizacija in pa duh, ki vlada v njej, sta povzročila, da so mehikanski železničarji pravi možje, zmeraj željni izobrazbe, in da se zavedajo svojega pomena za razvoj svoje dežele; ti vljudni, postrežljivi, zmeraj se smejoči in šaleči se železničarji prav nič ne sličijo godrnjavim in obregljivim podčastnikom, ki kot železniški uradniki tolikokrat zagrenjujejo ljudem potovanje po Srednji Evropi. Niso nikaki podložniki ošabnih in napihnenih predstojnikov, temveč vsi so tovariši, vsi so sodrugi svoje ponosne organizacije. Kurjač ni redko predsednik in govornik v tisti podružnici, kjer progovni šef skromno sedi s premikači, kretničarji in mazači na isti klopi in mirno ter pazljivo posluša, kaj vse predsednik kurjač predlaga, da bi se zboljšal položaj železniških nastavlencev. In kadar stavkajo, takrat ne organizira progovni šef, ki ima desetkrat večjo plačo kakor premikač in mazač, nikake »tehnične zasilne pomoči«³⁾, temveč izdeluje plakate in lepake, ki naj pouče javnost o vzrokih in potrebi železničarske stavke, kajti on je vendar bolj pismen kakor kurjač, ki je predsednik in govornik. In ker je vsa stvar taka, ker jesta progovni šef in mazač iz iste skledе, ker je takorekoč progovnemu šefu umazani mazač bližji kakor država in kakor interesi trgovine in industrije in blaginje naroda, kajti vse to sledi šele za najpotrebnejšimi živlenskimi potrebščinami sodruga kretničarja, zato strojevodji ni treba prav za prav dolgo povpraševati: »Kurjač, kaj pa ti?« Kajti za odgovor ve že davno prej. In ve tudi, kaj bodo odgovorili vsi ostali železničarji, ki stoje okoli njega in čakajo na odpravo tovrnega vlaka.

Tam so najprej lastni tovariši iz strokovne organizacije. In čeprav bi bili ti povsem zdravi, železničarji bi vseeno odšli. Kajti tam so tudi potniki, ki so v sili. Kajti čeprav so sodrugi iz strokovne organizacije na prvem mestu, pridejo takoj na drugo mesto potniki, ki se za njihovo blaginjo čuti železničar odgovornejšega kakor za blaginjo lastne družine. Kajti to ga uči njegova strokovna organizacija. In strokovna organizacija ima zmeraj prav, pa naj reko vsi drugi z nadškofofom vred, kar hočejo.

Kurjač je torej rekel: »Jaz popeljem lokomotivo osebne vlaka kot varstvo naprej. Ti mi boš sledil na pet sto metrov in boš utegnil vlak še pravočasno ustaviti, če bi se mi lokomotiva iztirila, ker bi bile tračnice iztrgane.«

Lokomotivo so pripravili za odhod, mazač je skočil nanjo kot kurjač, in potem je lokomotiva ritensko odpeljala s postaje.

³⁾ stavkokaze

Mali pomožni vlak je bil med tem pripravljen za odhod in vsi uradniki tovornega vlaka so poskakali nanj, čeprav so vsi imeli žene in otroke. Poskakalo je nanj še nekaj okoli stoječih ljudi in vlak je oddrdral v noč.

Prva lokomotiva je našla tračnice v redu. Proga ni bila pokvarjena. Ko pa se je približala kraju nesreče, so otvorili nanjo brzostrelni ogenj.

Banditi so imeli blizu tam, kjer so prisilili strojevodjo, da je ustavil, skrite konje. Plen so še zmeraj pobirali. Tisti, ki so stali pri konjih, so začeli takoj streljati na lokomotivo, hoteč tako preprečiti, da bi ne vozila dalje in motila ostalih banditov pri nabiranju.

Kurjač je dobil strel v nogo, njegov pomagač obstrel na uhlju. Vkljub temu pa sta vozila dalje, vendar pa sta dala vlaku z laterno znak, da je proga v redu. Tudi pomožni vlak so pozdravili s strelji. Toda nekateri uradniki so imeli revolverje in so odgovorili. Banditi v temi niso mogli spoznati, ali ni v nerazsvetljenih vozovih morda že četa vojakov. Zdelo se je, da so mislili tako. Kajti pohiteli so h konjem in pustili vse, česar še niso mogli zbrati. Zajezdili so konje in odjezdili v gosto džunglo v smeri proti gorovju.

Uradniki pomožnega vlaka so naložili z zdravimi potniki vse mrtvece in ranjence na vlak in odpeljali z žalostnim tovorom nazaj na postajo.

Tja je že prispela brzozavka, da je bolničarski vlak na potu, da pa pred jutrom ne bo mogel dospeti. Razen tega so prispеле na postajo še druge brzozavke od vlade in bližnje garnizije. Vlada je brzozavila, da so vsi oddelki deželne policije na konjih iz sosednih okrajev na pohodu, razen tega pa so bili mobilizirani štirje polki konjištva federalne vojske, ki bodo še pred jutrom prispeli s posebnimi vlaki na kraj napada, da začno zasledovati bandite.

Najti šivanko v kupu sena — ni posebno lahko. Toda, če jo je treba na vsak način najti, se da najti, pa najsi je seneni kup še tako velik. Z matematičnimi zakoni se da izračunati, da se šivanka da najti in v kolikem času jo je možno najti. Toda najti bandita, ki je odšel po džunglinih potih, ki jih najbolje pozna in ki jih zasledovalec sploh ne pozna, in če tak bandit doseže po preprečkanju džungle mehikansko velegorje, se tega niti od daleč ne da primerjati z iskanjem šivanke tudi v največjem senenem kupu.

Toda vojaki so večinoma sami Indijanci. To je že nekaj vredno. Vedo tudi, kje so ob določenem času bili banditi, namreč tu ob tej železniški progi med dvema natančno znanima postajama. In ni dolgo trajalo, da so častniki spoznali, da so se banditi razdelili v male skupine in se razšli v različne smeri. Šivanka v senenem kupu se je razlomila tako v majhne koščke. Površne opise banditov so brzozavili na vse strani. Toda tak opisanec sme mirno jezdit skozi indijansko vas, vojaki ga lahko srečajo, lahko ga celo osumijo. Toda če nima v žepu ali na telesu nič takega, kar bi spominjalo na napad na vlak, kaj koristi potem ves opis? Tak človek zmeraj najde alibi. Tisto noč je spal dvajset kilometrov daleč od kraja napada pod nekim drevesom ob progi proti Chalchihnitom. Pa mu naj kdo dokaže kaj drugega!

Toda neka četa federalnega konjištva jezdi skozi Guazamoto. Pred neko kočo čepita dva mestica, zavita v odeje, in kadita. Vojaki jezdijo mirno mimo njiju. Eden izmed mesticev hoče vstati in oditi za kočo. Toda drugi mu pomigne, zato se vrne in znova mirno počene.

Četa je šla že mimo. Tedaj se poveljujoči častnik obrne in zaukaže stoj. Žejen je in pojezdi h koči. Ko se je napil, odjezdi na drugo stran in razjaha. Tu čepita oba moža, ki kadita.

„Ali stanujeta v tej vasi?“ vpraša častnik.

„Ne, ne stanujeva tu, senjor.“

„Odkod pa sta?“

„Imamo hišo v Comitali.“

„Dobro,“ reče častnik in vtakne nogo v stremen. Hoče zajahati in odjezdi s svojim oddelkom.

Malce utrujen je, konj se prestopa, stremena se mu ne posreči doseči. Eden izmed mesticev vstane, ker mu konj stopa skorajda po nogah. Stopi bliže in prime za stremen, da bi pomagal častniku. Odeja mu pade z ramen.

Častnik postavi nogo zopet na tla.

„Kaj pa imate tule v hlačnem žepu?“ vpraša mestica, ki je vstal.

Mož pogleda po sebi, pogleda na hlačni žep, ki je z nečim napolnjen. Obrne se napol, kakor bi hotel stopiti h koči, kakor bi iskal luknjo. Potem pogleda vojake in častnika, kadi cigareto, jo vzame iz ust, puhne v kratkem sunku dim in se smehlja.

S hitro kretnjo ga je zgrabil častnik za odpet ovratnik, z levo roko pa je istočasno segel v žep.

Tudi drugi mestic je sedaj vstal, zmigne z rameni, kakor bi mu bilo neprijetno, da ga motijo, in kakor bi si hotel poiskati drug prostor, kjer bi mogel mirno ždeti in kaditi.

Podčastnik in dva vojaka so razjahali in se postavili tako, da mestica ne moreta uiti.

Častnik izpusti ovratnik in si ogleduje, kar je izvlekel možu iz žepa. Je dobra, okrogla, precej draga usnjena denarnica. Častnik se smeje in mestic se smeje. Častnik odpre denarnico in strese vsebino v roko. Ni mnogo, nekaj zlata, veliki srebrni novci, vsega skupaj okrog pet in dvajset pez.

„Je to vaš denar?“ ga vpraša,

„Seveda je moj.“

„To je mnogo denarja. Potem bi si kupili vendar lahko novo srajco.“

„Saj si jo tudi jutri nameravam, grem v mesto.“

Toda v denarnici je tudi vozni listek prvega razreda v Porreon. Tale mestic se nikoli ne vozi v prvem razredu. Razen tega je na njem datum, ko je bil izvršen napad. Preiščejo še drugega moža. Tudi on ima denar, toda raztresen je po žepu. Ima pa tudi briljantni prstan v hlačnem žepu. Podčastnik je pomignil vojakom in vsi so razjahali.

„Kje pa imata konja?“

„Tamle zadaj stojita,“ pravi prvi mestic, si nasuje tobak na papirček, zadrgne z zobmi tobačni mehur in si zvije novo cigareto. Ni vznemirjen in niti drobca tobaka ne raztrese. Mirno in smehljaje si prižge cigareto in kadi, medtem ko mu neki drugi podčastnik preišče vse žepe.

Privedejo konja in ju preiščejo. Borni sedli, slabe uzde in raztrgan laso⁴⁾.

„Kje pa imata revolverje?“ vpraša častnik.

„Tam, kjer sta stala konja.“

⁴⁾ vrv z zanjko, s katero love Indijanci konje.

Podčastnik gre tja in razbrska tla s škornji; najde revolver in staro pištolo.

„Kako pa se pišeta?“

Oba povesta imeni. Častnik si zapiše imeni in kar je našel.

Med tem so se zbrali okrog njih vaščani. Častnik vpraša nekega dečka: „Kje pa imate pokopališče, cementario?“

Častnik, vojaki in oba mestica, ki korakata med njimi, slede dečku, ki jim kaže pot k cementariju. Za njimi stopajo vaščani, možje in ženske z otroki v naročju.

Na cementariju stopijo vojaki v kot, nekdo prinese lopato in oba mestica si izkopljeta jami. Častnik kadi, vojaki kade in čebljajo z vaščani. Ko sta jami dovolj globoki, sedeta mestica, da bi se odpočila. Zopet si zvijeta cigareti in čez nekaj časa reče častnik: „Če hočeta, pa molita.“

Častnik pokliče šest mož, ki se postavijo v vrsto.

Mestica ostaneta popolnoma mirna, nista nervozna ne strahopetna. Pokrižata se, nekaj zamrmrata, se znova pokrižata in si prižgeta novi cigareti. Nato se postavita drug poleg drugega, ne da bi jima kdo zapovedal.

Častnik zakliče: „Gotov's!“

Bandita še parkrat potegneta, nato vržeta cigareti proč.

Ko so zasuli jami, se častnik in vojaki odkrijejo, stojte nekaj časa molče, se zopet pokrijejo, zapuste pokopališče, zajahajo in odjezdijo.

Čemu naj si dela država nepotrebne izdatke, ko je končni cilj vendar isti?

Neka druga konjiška četa je zapazila v gorati pokrajini osem mož, ki so jezdili nekaj kilometrov pred njo. Možje so najbrže zagledali vojake, kajti nenadoma so se spustili v dir in izgini. Častnik jim je sledil z oddelkom, ni pa mogel spoznati, kam so se jezdec obrnili. Sledovi podkev na peščeni poti so bili tako mnogoštevilni in tako vsaksebi, da častnik ni vedel, kam naj bi šel. Sklenil je slediti sledovom, ki so se mu dozdevali, da so najnovejši.

Čez nekaj ur so prispeli vojaki k samotni haziendi. Vojaki so pojezdili na široko dvorišče in razjahali, da bi se malo odpočili. Iz hiše je stopil posestnik in častnik ga je vprašal, ali ni morda videl nekaj jezdecev. Posestnik je izjavil, da ni nihče jezdil tod mimo, sicer bi ga moral videti. Nato je rekel častnik, da mora haziendo preiskati, nakar mu je posestnik odvrnil, naj napravi, kar hoče.

Posestnik se je vrnil v hišo, in ko so se pričeli vojaki bližati hiši, so začeli iz hiše iz različnih strani nanje streljati. En vojak je bil mrtev in štirje ranjeni, ko so pri umiki dosegli dvoriščna vrata.

Hazienda je kakor graščina. Obdaja jo debel, visok zid in je podobna trdnjavi.

Vojaki so ranjence povlekli za sabo. Kakor hitro so bili zunaj, so se vrata zaprla, preko obzidja pa so streljali na vojake.

In sedaj se prične prava pravcata bitka, ki se mora končati, kakor se obe stranki dobro zavedata, samo s popolnim uničenjem nasprotnika ali radi pomanjkanja municije. Obleganci nimajo kaj izgubiti, ustreljeni bodo tako ali tako. Obramba je edina možnost, ki jo imajo, da se rešijo.

Častnik najprej zaukaže povesti vse konje tako daleč, da niso mogli biti ustreljeni. Banditi niso niti ene krogle izstrelili proti konjem, toliko municije zopet niso imeli.

Vojaki niso ravno v ugodnem položaju. Hazienda leži v odprti pokrajini sredi njiv in pašnikov. Izstradati banditov ni mogoče, da bi pa ča-

kali na topništvo, bi smatrali častnik in tudi njegovi ljudje za sramoto. Treba je bilo torej napasti.

Hazienda je četverokotna in z vsake strani jo je napadel en oddelek. Bilo je kakor v vojni. Vojaki se ji skokoma bližajo, se zopet vržejo na tla, otvorijo ogenj, da se ji med tem drugi oddelek za skok približa. Obzidja ne morejo zavzeti; zato napadejo oboja vrata, ki so spredaj in zadaj. Po triurni bitki privabi častnik oblegance k prednjim vratom, med tem pa preplezajo in vlomijo vojaki zadnja vrata, ki jih branijo samo trije možje. Toda tako hitro se banditi zopet ne udajo. Na dvorišču in pred stanovanjsko hišo se razvije kratek boj. Ob poznem popoldnevu so vojaki že neoporečni posestniki haziende. Štirje njihovi tovariši so mrtvi, dva težko ranjena in devet lahko. V hiši in na dvorišču ne najdejo samo osmerice, ki so jo videli jezdit, nego še nekaj roparjev, ki so napadli vlak.

Sedem jih je mrtvih, pet ranjenih, a slednje takoj ustrela. Med mrtvenci je tudi posestnik haziende, ki se o njem ne ve, ali je sam tudi bandit, ali pa so ga banditi s tem, da so mu zagrozili s smrtjo, prisilili, da je zanikal njihovo prisotnost. Prebivalci haziende so se poskrili, sedaj pa so zopet prišli na plan. Pri banditih najdejo vojaki celo množico reči, ki so si jih naropali pri napadu na vlak. Tako polove polagoma vse bandite. Posamič in v skupinah. Da bi pa v kratkem času polovili vse, je težko. In čim več časa preteče, preden jih polove vse, tem težje zgrabijo poslednje. Tisti, ki jih ne polove, pa gotovo ne preživijo ostanka življenja v udobnem miru.

»In vi,« je končal Lacand svoje poročilo, »vi povsem resno mislite, da sem v zvezi s temi banditi, ki so napravili nekaj tako strašnega kakor tisti napad na vlak?«

»Potem se nam pa ni prav nič smejati, če pridejo sem,« je rekel Howard. »Pojasnil si nam dovolj, sedaj te več ne sumimo.«

»Potem so pa tile tiči spodaj najbrže oni poslednji, o katerih praviš,« je rekel Dobbs.

»Mislim da. V poročilu je bilo omenjeno, da je bil nekdo pokrit z zlatobronciranim slamnikom, in njega smatrajo za voditelja in se je tudi najbolj surovo obnašal.«

»Potem se nam ni prav nič smejati, če pridejo sem,« se je oglasil Curtin. »Toda sedaj jih ne vidim več.«

»Sedaj jih tudi ne moreš videti, kajti sedaj so na ovinku,« je rekel Dobbs. »Ko pridejo izza ovinka, prispó na kraj, kjer bomo videli, ali pridejo sem ali pa pojdejo po dolini dalje.«

(Dalje prihodnjič.)

V tej meri kot se razvija meščanstvo, t. j. kapital, se razvija tudi proletarijat, razred modernih delavcev, ki žive le, dokler imajo delo, in ki imajo delo le, dokler množe s svojim delom kapital.

K. Marx

Delo proletarca je z uvedbo strojev in z delitvijo dela izgubilo samostojen značaj in s tem vso mičnost za delavca. Delavec je zgolj privesek stroja ...

K. Marx

Knjige in knjižnice

Lista prepovedanih pisateljev in del v Nemčiji. — Nemška zveza knjigarnarjev, ki je seveda tudi postala hitlerjevska, je v svojem službenem listu dne 16. maja t. l. objavila celotno listo leposlovnih del, ki so sedaj prepovedana v hitlerjevski Nemčiji. Seznam prepovedanih znanstvenih del sledi. Najbolj črno so zaznamovani naslednji pisatelji: Lion Feuchtwanger, Ernst Glaeser, Arthur Holitscher, Alfred Keer, Egon Erwin Kisch, Emil Ludwig, Heinrich Mann, Ernst Ottwalt, Pliwier, Remarque, Kurt Tucholsky (= Peter Panter) in Arnold Zweig. Dela teh dvanajst pisateljev so bila sežgana po vsej Nemčiji, kolikor so jih dobili po knjižnicah. Strogo prepovedana je vsaka prodaja njihovih spisov.

Tem dvanajstim najhujšim »sramotilcem nemškega duha« sledi naslednja lista obsojencev druge kategorije (pri nas ni razven »Svobode« noben drug časopis objavil polpne »črne« liste): Nathan in Schalom Asch, Babel, Barbuse, Max Barthel, Joh. Becher, Beer-Hofman, Günther Birkenfed, Bobinskaja, Bogdanov, Bonsels (razven »Čebelice Majek«, »Indienfahrt« in »Himmelsvolk«) Fritz Bley (razven lovskih zgodb), Braune, Brecht, Breitbach, Max Brod, Anita Brück, Robert Carr, Alfred Döblin, Dos Passos, zbirki novih 30 nemških in ruskih pisateljev, Ebermayer, Kasimir Edschmid, Ehrenburg (razven Grakhus Babeuf), H. H. Ewers (samo Vampir in Alraune), Felden, Georg Fink, Leonhard Frank (razven »Rauberbände« in »Ochsenfurter Männerquartett«), Frey, Rudolf Geist, Gladkov, Ivan Goll, Gorki, Graf O. M. (razven Kalendergeschichten in Wunderbare Menschen), Karl Grünberg, Jaroslav Hašek, Hasenclever, Hemingway: In einem andern Land, G. Hermann, Hirsch, Hofbauer, Hoffmann: Frontsoldaten, Hotopp, Illes Bela, H. E. Jacob: Blut und Zelluloid, Johannsen, Ilf Ilja, Inber, Erich Kästner (vse razven »Emil in defektivi), J. Kallinikov, Katajev, Kaus, B. Kellermann: Der 9. November, Keun, Kesten, Kurt Klaeber, Köppen, Kolontai, Kurtzig, Kuzmin, Schatzko, P. Lampel: Verratene Jungen in Revolte im Erziehungsheim, Eva Leidmann, Leitner, Leonov, Lernet-Holenia, Lewinsohn, Libedinski, Lidin, Liepmann H. Linck, J. London: Železna peta, Martin Eden in Zwangsjacke, Klaus Mann, Meyrink, Michael, Robert Neumann, Neverov, Ognjev, Olbracht, Panferov, Pantelejev, Pinthus, Regler, Renn Ludwig: samo »Nachkrieg«, Ringelnatz, Roth, Rubiner, Rumann, Sanzara, Schäffer, Schirokaner, Schlump, Schnitzler (razven »Der Weg ins Freie«), Schröder,

Seifulina (razven »Der Ausreisser), Ana Seghers, U. Sinclair, Sochaczewer, Zoschenko, Serafimovič, Sologub Fjodor, Suttner: Die Waffen nieder, Fetzner, Adr. Thomas, Tokunaga, Toller, Traven, Turk, Ulitz: Worbs, Ararat, Testament, Unruh, Vanek, Wassermann J., Wedding, Wegner Armin, Weiskopf, Werfel (razven »Barbara«, »Verdi« in »Tod des Kleinbürgers«), Wöhrle in Stephan Zweig.

S tem so v Nemčiji pod fašizmom prepovedani skoro vsi najboljši pisatelji.

Ko bodo sestavili seznam prepovedanih znanstvenih del, ga bomo tudi objavili.

Leonhard Frank, Karl in Ana. — Založba »Domači prijatelj« je začela izdajati cenene in čedno opremljene knjige. Od doslej izišlih knjig priporočamo predvsem Frankovo ljubezensko povest iz časa svetovne vojne »Karl in Ana«. Našim bravcem je Leonhard Frank že dobro znan po romanu »Od treh milijonov trije«, zato nam ni treba pri tej knjigi reči drugega, kakor: vzemite jo v roko in berite jo! — Od drugih knjig priporočamo Ludwigo »Julij 14«. Kakor se da marsikaj upravičeno očitati Ludwigu, je ta knjiga koristna. Popisuje vzroke in razvoj svetovne vojne in vzgaja v protivojnem duhu. V isti založbi bo izšel socialni roman Uptona Sinclaira »Tesar mi pravijo«.

Zdravko Ocvirk, Daritev mladosti. — Drobna knjižica lirčnih pesmi mladega poeta in kritika. Zakaj je izdal te pesmice v posebni knjigi, ne vemo. Od nas ne bo ogrela nobenega.

Dr. Melita Pivec-Stelè, Naše knjižnice. — Pisateljica je zbrala glavno statistično gradivo o znanstvenih in strokovnih, šolskih, ljudskih in društvenih knjižnicah v Sloveniji. Kot prvo tako delo zasluži prav dobro oceno, saj podaja lep pregled vsega našega knjižničarstva. Pri ljudskih in društvenih knjižnicah je odmerila prvo mesto knjižnicama Delavske zbornice v Ljubljani in Mariboru, ki sta najbolje urejeni izmed vseh, čeprav so bile druge velike javne knjižnice ustanovljene mnogo prej. Podaja tudi skupen pregled knjižnic »Svobode«. Vidi pa se, kako so knjižnice drugih struj mnogo močnejše po zalogi svojih knjig in po svojem številu. »Svobode«, dvignite svoje knjižnice!

Shakespeare: Hamlet. Izdala Tiskovna zadruga v Ljubljani; prevedel Oton Župančič.

Shakespeare se nedvomno precejnjuje. Ni mu moči odrekati do skrajnosti potencirane duhovitosti, fantazije, dramatičnosti, virtuoznega obvladanja jezika, ni mu mogoče odrekati izrednega poznavanja človeka in vseh njegovih lastnosti — vendar pa ni kljub vsemu v **današnji dobi** niti od daleč ne more imeti ter niti nima tolikšnega pomena, kolikršnega mu splošna sodba šablonsko in nekritično priznava. Kdor je iskren, kdor si strogo in ne glede na razne ozire izpraša svojo vest in svoje poštenje, si mora priznati, da mu je večina vseh njegovih del, večina vseh njegovih »junakov« in »junakinj« — silno oddaljena, dejal bi: potisnjena malone v pravljčni svet.

Priznam, da velja ta ugotovitev — ki je, seveda, docela subjektivna — manj za Hamleta nego za večino njegovih drugih del. Velja pa načelno prav tako za Hamleta. Tudi Hamlet, ta mozaik najbolj nasprotujočih si elementov človeških čuvstev, je potisnjen v daljno, megleno, pravljično preteklost. Nisem ne videl ne slišal igralca, ki bi ga bi mogoče oživetil. Vsi so samo — **sebe** kazali, vsi do poslednjega, sebe in **svoje igralske vrline**, nihče pa ni umel pričarati gledalcem živega Hamleta.

Ali je čudno, če so poskušali prenesti Hamleta v moderno dobo. Ali ne govori baš to dejstvo v prilog trditvi, da nam je Hamlet silno, silno oddaljen, da nas v današnji dobi tarejo vse drugačne skrbi, nego so Shakespearju diktirale Hamleta in Sen kresne noči? Hamlet je, verjetno, najdrznejši poizkus ustvaritve celotne harfe vseh človeških čuvstev — privlači pa nas bolj s svojo duhovitostjo, nekatere s fantazijo, nego s tisto specifično človeškostjo, ki mu jo splošna sodba skuša pripisniti.

Moderni dramati ali tragediji pa ni in ne more biti vzor.

*

O prevodu ni potrebno mnogo govoriti. Hamleta je poslovenil Oto Župančič. O Župančiču je napisal — ok v »Delavski Politiki«, da se Župančič počuti v slovenščini kakor ribca v vodi. S tem je povedano vse.

Če pa primerjamo prevod Hamleta z drugimi njegovimi prevodi, se ne morem — navzlec vsemu priznanju — ubraniti vtisku, da mu je Hamlet šel za spoznanje teže izpod rok. —č.

Louis Adamič: Smeh v džungli, avtobiografija ameriškega priseljence. Izdala Tiskova zadruga v Ljubljani. Prevedel Stanko Leben.

Ne bi mogel trditi, da sem iz te knjige zvedel kaj novega, kaj presenetljivega ali posebno pretresljivega — niti ne bi

mogel trditi, da je ta »avtobiografija« kritična študija ameriških socialnih razmer, še manj pa da bi bila psihološko-socialno ogledalo slovenskega ali kateregakoli evropskega priseljence. Adamič je bil časnikarski reporter — bil je, verjetno, prav dober reporter, repoter, kakršen ustreza okusu današnjega Američana in današnjega človeka vobče. Reporter je bil — reporter je tudi v tej knjigi. S to ugotovitvijo nikakor nočem zmanjšati vrednosti njegovega dela. Uprav nasprotno! Reportaža je objektivno mnogo vrednejša nego slinava jokavost raznih lirčnih izlivov in plešasta dolgočasnost raznih psihološko-analitičnih nategovanj — kar nekateri tako radi označujejo s pojmom: umetnost.

Adamič niti ne zdihuje niti ni dolgočasen. Bere se z zanimanjem in veseljem. Je realist z rahlo primesjo nekega pustolovskega romantizma.

Je močno vase zaljubljen ter se silno precejnjuje.

Ni pa dosleden! Ne ve, kaj prava-prav hoče —

Da se smeje, to ne pomeni mnogo.

Smeje se, kjer bi se moral najmanj smejati. Smeje se n. pr. Loniju Burtonu, ki je bil najprej navdušen Wilsonovec in rodoljub, po vojni pa pogumen, neustrašen, samopožrtvovalen borec za pravice delavskega razreda.

Nisem se mogel ubraniti vtisku, da je izmed vseh v tej biografiji orisanih in analiziranih tipov edinole Lonie Burton vreden občudovanja — in poleg tega še nekateri drugi J. D. S.-ovci. Ostali tipi, kakor n. pr. Štefan Radin, stotnik Blacklock, narednik Koska in nekateri drugi posebneži pa se mi zdijo malone stupidni egocentriki, ki so samo v očeh pisatelja duhoviti — sodeč po opisu v tej knjigi pa neverjetno za gorami. So pač posebneži, ki so se vsi po vrsti najbrže rodili najprej z levo nogo... In Adamič ima svoje »dopadenje« nad to zbirko... Ni me mogel prepričati, da mu je bil namen, s to zbirko orisati in analizirati tipične glave ameriškega življenja. Zdi se mi, da so najprej nastali posamezni opisi in potem jih je povezal v šopek — navsezadnje pa se mu je zazdelo, da bi kazalo udariti v ta mozaik žig hotenja kritične analize ameriške džungle...

V resnici imamo pa pred seboj samo nenavadno mično čtivo in prav nič več. Pisano z virtuoznostjo — pisano za današnjega človeka, ki nima časa, da bi se ukvarjal s podrobnostmi.

*

O Loniju Burtonu, ki se ves žrtvuje delavskemu gibanju, pravi: »pogumno (se je) potopil v džunglo z namenom, da jo

iztrebi in spremeni v ljubko pokrajino; a džungla ga je pogoltnila in njegov poraz ni koristil nikomur, jaz pa sem še tu, zdrav in krepak.»

Na zadnji strani pred samim koncem pa pravi o Ameriki — o džungli: »Nemara pa smo se zakvačili na zgodovino, na junaško idejo, skrito za ruskim poskusom.«

Ali misli Adamič, da se more testo zgodovine mesiti brez Lonijev Burtofov, zgolj s smehom — s smehom v džungli?

Ali je moči tako zanesljivo trditi, da ni poraz Burtona nikomur koristil?

Ali je naposled moči trditi, da je bil Lonie Burton sploh poražen? Sodeč po Adamičevem opisu je bil uprav Lonie — edini zmagovalec. Vsaj mene — in neštoto drugih, s katerimi sem o Smehu v džungli govoril — je samo Lonie Burton, edino Lonie pretresel, prepričal in ogrel.

*

Nekaj trenutkov po svojem prihodu v Ameriko je Adamič spoznal, da je zanj domovina, da sta zanj celo oče in mati nepričakovano izgubila vso važnost, ves pomen.

Nekdo, ki brezmejno ljubi svojo domovino in vsak grm v svoji domači vasi, se je ujel za to kvako ter napisal v oceni Adamičeve avtobiografije te besede:

»To je izpoved, ki je kljub svoji tragični brezizhodnosti lahko dragocena za ureditev našega socialnega vprašanja.«

Zato ker je Adamič pozabil v hipu na svojo domovino, naj bi to bilo objektivno — tragično brezizhodno? In zakaj naj bi to sploh bilo tragično in brezizhodno? Vsi pač niso tako ustvarjeni, da bi se morali držati za krilo mamice...

Pa to bi še šlo! Da bomo pa na ta način rešili socialno vprašanje slovenskega ljudstva — to je fenomenalno in malone genialno odkritje! Današnji čas je prav posebno pripraven za takšno reševanje socialne in gospodarske krize!

Pa menda vendarle ni gospod kritik mislil, da bi vse brezposelne Slovence poslali v Ameriko za časniške reporterje, ki bi postali po nekotikih letih znameniti pisatelji in nagrajenci raznih ameriških ustanov...

*

Adamič je zagrešil v knjigi nekoliko netočnosti. Septemberske demonstracije iz 1908. je porinil v 1913. l. — in neki istrski kraj je pomaknil na sever od Trsta. Upam, da je Adamič glede ameriških zgodovinskih in krajevnih dogodkov ter razmer točnejši.

—č.

Zbornik delavskega zavarovanja 1922
—1932, založil Okrožni urad za zavarovanje delavcev v Ljubljani, 114 strani vel. formata in priloga s slikami. — Rav-

nateljstvo ljubljanskega OUDZ je izdalo pregledno knjigo o poslovanju del. zavarovanja ob desetletnici zakona, ki je to zavarovanje določil. »Zbornik« vsebuje razprave in poročila o gospodarski strani bolniškega in nezgodnega zavarovanja, o zdravniški službi v splošnem in o zdravljenju posameznih boleznih in nekaj medicinskih razprav. V vsem tem je mnogo zanimivega gradiva. Mišljenje zavarovancev-delavcev v zborniku ni povedano. Govori le uprava in njeni izvrševalci. Napredek za splošnost bo pomenilo in v interesu samega zavarovanja bo, če bo v novem desetletju odločalo pri OUDZ zavarovano delavstvo. Tedaj bo tudi nov »zbornik« bolj razveseljiv in zanimiv, kakor je ta.

X.

Ameriški družinski koledar 1933
(XIX. letnik). Uredil Frank Zaitz. Izdala in založila Jug. Delavska Tiskovna Družba, Chicago. Str. 224. Cena 75 c.) Ameriški sodrugi so spet izdali svoj vsakoletni zbornik, ki nam kaže v celoti literarno delo ameriških delavcev. Koledar CD predstavlja zbornik totranskih, Am. druž. koledar pa zbornik onostranske proletarske literature. Nekaj prispevkov je pa tudi iz prekomorskih peres. Leposlovje so prispevali L. Beniger, Anton Slabe, J. Oven, Anna P. Krasna, Frank S. Tauchar, Katha Zupančič, Ivan Molek, Ivan Jontez in Jerej Jernejčič. Od drugih Angelo Cerkvenik in B. Levina (Cv. Kristan) ter Ernesta Preczanyja (Iv. Vuk). Več prispevkov tu, zlasti »Pri zadnjih vratih« Katha Zupančičeva in »V črnem okvirju« Ivana Jonteza je zelo dobrih. Pesmi so napisali Ana P. Krasna in Katha Zupančič, od ameriških Mile Klopčič, Tone Seliškar in Oton Zupančič pa od tukajšnjih pesnikov. Krasna je No-voletna:

»V teh 365 dneh
bomo tej stavbi, trhli in gnili,
spet kakšen temeljni kamen razbiti!

To se pravi, sodrug:
365 jutranjih zor
v srcu si prilivaj sovraštvo, upor!
365 dni
naj tvoja beseda omahljivce krepil!
365 noči

nabiraj moči za poslednji udar!
Kajti boga maščevanje ni!
Maščevanje sodrug, je tvoja stvar!

NEKOČ NAM BO VENDARLR
NOVO LETO PRIŠLO!
NEKOČ BOMO VENDAR ZAVZELI
ZEMLJO! !

365 jutranjih zor
nič več teptani, zasuznjeni stvor!
365 dni
nič več trpljenja jetniških ljudi!

srečni zmagalci preteklih dni!
Takrat bomo vsem na svetu roke
podali,

po vsem svobodnem planetu
bodo radio-zvočniki oznanjevali:

SODRUGI, MNOGO SREČE VAM V NOVEM LETU!

Članke in opise imamo od Ivana Moleka, Fr. Zaitza, Jakoba Zupančiča in Antona Šularja. Zelo zanimiv (zlasti iz socialnega gledišča) je Molkov prispevek »Med krizo za uredniško mizo«, naravnost dragocena je pa 40 strani obsegajoča statistika Franka Zaitza »Slovenska kulturna društva v Zedinjenih državah«. Ta prispevek bo tvoril trajen vpogled v snovanje in delovanje ameriških Slovencev in bo vsem jasen dokaz, koliko kulturnega dela je izvršilo delavstvo, izseljeno v USA. Zlasti socialistično in napredno. Noben zgodovinar kulturnega življenja Slovencev sploh ne bo mogel preiti preko v tem prispevku navedenih dejstev. Zelo poučen je tudi Zupančičev članek »Milijoni dolarjev za prazen nič«.

Tudi informativni del je zanimiv in v njem Jug. organizacije v USA in Kanadi (Iv. Mladineo), Slovensko časopisje v Ameriki, Stare in nove mere (Frank S. Tauchar) in drugo. Iz prvoimenovanega članka vidimo, da je bilo v zač. 1932 v USA in Kanadi 17 igsl. bratskih podpornih organizacij s skupno 269.452 člani in 2.367 društvi (krajevnimi organizacijami). Največja sploh je Hrvatska Bratska Zajednica v Pittsburgu, Pa. s 576 društvi in 91.724 člani, druga največja in največja slovenska pa Slovenska Narodna Podporna Jednota v Chicagu, Ill. s 669 društvi in 59.586 člani. Pri članih moramo pa upoštevati dejstvo, da so mnogi ameriški rojaki včlanjeni v dveh, treh, celo 5 podpornih organizacijah.

Ilustrativni del je zelo bogat. Nov ovitek oz. sliko na platneni vezavi je izdelal rojak Stanko Zete, ki ima v koledarju še tri uspele slike. Dalje so tu od Jugoslovanov še Jakac, Stiplovšek, U. Vidmar, J. Gorup, M. Stroj, J. Kobilca, Tratnik, Cuderman ter Meštrovič. Potem še cela vrsta tujih kakor K. Kollwitz, A. Rodin, M. Kalisch, O. Dix itd.

Sploh je ves koledar v čast izdajateljcem. Če bi nam ameriški Slovenci ne pokazali ničesar drugega kakor ta koledar, potem bi moral že vsako reči: saj delajo in žive! Ko pa vidiš v vsebini toliko tvornih sil, toliko dobrih misli in toliko jeklene volje do ustvaritve in do borbe za boljši svet, potem si lahko prepričan, da slovenski proletarec, ki je zmožen izdajati letno brez vsake tuje pomoči letopis za delavsko in socialistično stvar, še ni izgubljen.

Našim ameriškim sodrugom, zlasti izdajateljstvu, naše čestitke, vsem pa koledar priporočamo!
—on—

Crveni koledar 1933. (Izdala »Naša Snaga«, jugoslavenska socialistička nakladna zadruga s o. i., Zagreb. Cena Din 10.—. Str. 72.) V lični opremi je izšel tudi za letošnje leto koledar hrvaških sodrugov, ki ima že staro tradicijo. Zadnja leta je sicer skrčil svoj obseg in je bolj tenek (pač žrtev krize kakor že mnogo sličnih stvari), vendar vsebine ni možno prezreti. Po koledariju in običajnih podrobnostih je objavljen uvodnik dr. B. Adžije: Najvažnije je: — Jedinstvo radničke klase, članek, ki bi ga morali vsi delavci ne samo upoštevati, nego tudi izvajati! Sledi hrvatski prevod znane Iv. Vukove pesmi »— — —!«, dalje članek dr. Adžije: K. Marx (ob 50letnici smrti s sliko), »Priča o slobodi« Ernesta Glaeserja, Zoščenkova »Ispurna ideologija«, članek M. Kusa-Nikolajeva: »Ono, šta se o Kini ne zna...«, pregled važnejših dogodkov v evropskih državah l. 1932 (z zemlj. in statističnimi podatki o vsaki državi), dr. Ž. Hahnova razprava: »Rak kot ljudska bolezen«, dr. A. Mudrničev članek: »Što treba radnik da znade o radničkom osiguranju«, članek Cvetka Kristana »Solidarnost delavskega razreda — pogoj za uspeh delavskega zadržarstva«, priporočilo, katere knjige je treba čitati, L. Maričev članek: »Kako je nastala naša zemlja« in Artur Seehof »Sport in delavci«. Vsebinske je torej izbrana in pestra, zlasti z ozirom na omejen prostor. Poleg tega sta tu še dve celostranski sliki K. Kollwitzve. Koledar priporočamo vsakomur. Naroča se pri izdajateljici (Zagreb, Ilica 55). —on—

Arbeiter Jahrbuch 1933. Nemška socialnodemokratska delavska stranka v Čehoslovaški republiki je izdala kakor vsako leto svoj koledar. Ta njen koledar je vedno posvečen posebni nalogi, lani na primer Socialistični Internacionali in Goetheju, letos 50letnici smrti Karla Marxa. Ta glavni namen je poudarjen v vsem koledariju: ovitek, slika, pesmi, članki, izreki itd. Na platnicah iz lepenke (poltrdih) je izrazita dvobarvna fotomontaža, ki kaže delavske množice in Marxovo sliko na sredi. Uvodna pesem je Maks Barthlova predelava Wl. Kirrilowe pesmi Karl Marx. Zatem je še Hoibauerjeva pesem Marx. Sledi koledarij, kjer je ob vsakem mesecu kaka slika iz Marxovega življenja ter opis kake dobe iz njega življenja. Spodaj primerna socialna pesem. 12 slik, 12 opisov, 12 gesel, 12 pesmi. Pesmi so prispevali R. Rückl, Ed. Ottensee, Hedwig Ernst, Willi Mader, R. Siegmund, Hubert Leins-

meer, Ellen Frank, Martin Grill, Hans Honheiser, Kurt Brenner, Rhedo in Josef Holbauer. Sledi Engelsov govor na Marxovem grobu. Zatem o Marxu članek Karla Kerna (str. 69—73), o Marxovi ženi in življenjski družici članek J. Hofbauerja (74—78) in o historičnem materializmu članek Emila Franzla (str. 174 do 197). Članki so m. dr. o socialnem delu v dobi krize v ČSR (R. Wiener), svetovno gospodarski pregled (W. Kolarz), o Richardu Wagnerju in proletariatu (W. Ellenbogen), o boju proti splavu (Th. Gruschka), o delu soc. dem. za brezposelne in o storitvah svobodnih strokovnih organizacij (tabele z grafičnim prikazom). Leposlovje zastopajo Lion Feuchtwanger, Martin Grill, L. Goldschmidt, Rhedo, Jack London, H. zur Mühlen, Rudolf Rückl, M. Gold, Hans Berko, J. Hofbauer, Arkadij Merčenko in Bruno Brehm. Tudi cela vrsta ilustracij izven teksta krasi koledar, tako fotomontaž in drugega: Th. Steinlen, A. Kampf, Dürer, Velesquez, Tizian, Dauter, G. Gross, Fr. Masereel, G. H. Trapp, G. Brod, L. Richter, R. Sieck in drugih. Poleg Marxovih izrekov je še mnogo anekdot. Koledar ima 240 strani, uredil dr. Emil Franzel, ovitek je opremil V. Th. Slama, slike v tekstu in ilustracije leposlovja Georg Trapp, Richard Felgenhauer in dr. Domače dogodke o gibanju izdajateljice ponazorujejo celostranske fotomontaže (do 40 slik). Koledar povsem služi svojemu namenu in je tako po

idejni, informativni in leposlovni vsebini prispevkov, kakor tudi, kar se tiče opreme, na višku. Vsem, ki si ga bodo mogli preskrbeti, bo v veselje in zadovoljstvo.

—on—

Miško Kranjc je izdal pri »Krekovi knjižnici« prav dober roman »Predmestje«, o katerem bomo prinesli daljšo oceno v prihodnji številki.

V oceno smo prejeli: Francois Mauriac, **Kačja zalega**, roman, založila Jugoslovanska knjigarna, 216 strani, stane broširan Din 45, vezan Din 55; Boleslav Prus, **Faraon**, zgodovinski roman, založila Jugoslovanska knjigarna, trije deli, vsak približno po 240 strani, stane broširan à Din 45, vez. a Din 55; **Ivan Pregelj**, osmi zvezek zbranih spisov: **Simon iz Praš**. — **Usehli vrelci**, založila Jugoslovanska knjigarna, 218 strani; Elizabeta Barret-Browning, **Portugiški soneti**, iz angleščine prevedel Alojz Gradnik, založila Tiskovna zadruga; **Ivan Vuk, Halleveva repatica**, zapiski vojnega ujetnika, naroča se pri upravi »Delavca«; **Radovan Žilić, Kroz glavnu ulicu**, pesmi, Zagreb; **Georges Ferré, Robijaši, kolonisti i kanaci**, založila »Binoza« v Zagrebu, 158 strani, stane broš. Din 40, vez. Din 50; **Krsto Hegedušič, Podravski motivi**, 34 risb z razpravo Miroslava **Krleže** o umetnosti sploh in o Hegedušičevi posebej, založila »Minerva« v Zagrebu, cena 25 Din.

Naš pokret

Zapisnik 17. kongresa Delavske telovadne in kulturne zveze »Svoboda«.

I. S. predsednik Ciril Štukelj otvoril ob 10. uri kongres in imenuje za zapisničarja s. Teplega in Selanovo. Pozdravi vse došle delegate in zastopnike delavskih organizacij. Nato prečita poslovnik kongresa, ki določa čas referatov in debate; poslovnik je bil soglasno sprejet.

Na predlog s. Cerkvenika so bili izvoljeni v komisijo za verifikacijo mandatov ss.: Klenovšek Jaka (Trbovlje), Kosmos Joško (Hrastnik), Justin Mici (Lesce), Ošlak Josip (Maribor) in za centralno kot referent dr. Jelenc Celestin. Komisiji je bilo naročeno, naj sestavi tudi listo bodočega odbora.

Kongres so pozdravili za Strokovno komisijo s. Jernejčič, za Zvezo delavskih žen in deklet s. Brezarjeva, za Delavsko kolesarsko osrednje društvo s. Perko iz Maribora. Ostali zastopniki raznih dru-

štev so se tem pozdravom pridružili, pismeni pozdrav pa je poslal Savez radniških sportskih i kulturnih društava v Sarajevu.

I. O 20 letnici »Svobode« je imel daljši referat s. dr. **Jelenc Celestin**, ki je obširno obrazložil zgodovino delavskih kulturnih društev v naših krajih. Zlasti obširno je govoril o »Vzajemnosti«, ki je predhodnica naše »Svobode«, nato pa je pokazal razvojno pot »Svobode«. Referat je izzvenel v konstatacijo, da je »Svoboda« marksistična delavska kulturna organizacija, kjer se je treba izogibati vseh trenj; razen tega je treba »Svobodo« čuvati in jo ohraniti. (Poročilo je prinesla v celoti »Del. Politika«.)

III. O delu centralnega odbora je poročal predsednik s. Štukelj (referat je tiskan v 415. številki našega mesečnika).

IV. Za nadzorstvo poroča s. Cvetko Kristan, ki predlaga: I. da se računski

zaključek za leto 1932 sprejme; 2. da se izguba odpiše od rezervnega sklada; 3. da se da odboru absolutorij s pohvalo.

V. Po poročilih se razvname kratka debata. S. **Justinova** (Lesce) pohvali delo centrale; če ni centrala mogla delati, kakor bi rada, so bile krive nekatere podružnice, ki so bile zaspane. S. **Moškrič** (Dobrunje) pohvali prav tako delo centralnega odbora ter bodri k še živahnejšemu delu podružnice. Zavedni delavci naj pridobivajo in poučujejo nezavedne, ki so jih kapitalistični šlagerji uspavali. Delavstvo naj bo previdno in se naj pouči o marksizmu. (Referat je bil z velikim odobravanjem sprejet.)

Po debati je bila razrešnica s pohvalo soglasno sprejeta, nakar je bil kongres ob 1/12. uri prekinjen.

Kongres se je nadaljeval ob 14. uri.

VI. Za verifikacijsko komisijo poroča s. Kosmos: zastopanih je 56 delegatov iz 28 podružnic za 1477 članov. Komisija je 1 mandat razveljavila. O tem mandatu se razvije kratka debata.

Za predlog verifikacijske komisije je glasovalo 39 delegatov.

VII. Pri volitvah je bil izvoljen naslednji zvezin odbor, ki se je konstituiral tako-le: 1. v **ožji odbor**: predsednik Štukelj, I. podpredsednik Teplý, II. podpr. Cerkvenik, tajnik dr. Jelenec, blagajnik Vuk, gospodar Moretti, knjižničar Jevnikarjeva, odbornika Moškrič (Dobrunje) in Skuk za dram. podzvezo; 2. širši odbor: Tomšič (Vič), Kačar (Zalog), Ajdiškova (Šiška), Bricelj (Ljubljana), Pintar (Ljubljana), Štante (Celje), Breznik (Trbovlje), Kamnik (Zagorje), Beutl (Hrastnik), Gabrijel (Ptuj), Krištofek (Tržič), Zupanc (Zabukovca), Noč (Javornik), Krč (Kranj), Puhan (Črna), Presl (Maribor); 3. nadzorstvo: Isop, Jakomin, Rakovčeva (Ljubljana), Majdič (Trbovlje), Kristan (Jesenice); 4. razsodišče: Mlinar, Škrl, Simonič, Peterca, Jernejčič; namestniki: Arh, Eržen Klenovšek.

Odbor je bil sprejet soglasno.

VIII. **Slučajnosti**. Pri njih so se obravnavali predlogi posameznih podružnic (Dobrunje, Zalog, Rogaška Slatina in Zagorje). Izmed različnih predlogov so bili sprejeti sledeči:

1. V »Svoboda« naj se poroča samo o tekmah tistih sportnih klubov, ki so res delavski.

2. Za delavske prireditve naj se ne dela reklame po meščanskih časnikih.

3. Novi odbor naj misli na oživitvoretv dramske podzveze in razmnožitev boljših predavanj.

Podružnici Rogaška Slatina in Zagorje sta poslali pismen protest proti pisanju »Svobode« (mnenje Kautskega o raznih sodobnih problemih). S. Štukelj v kratkih

besedah pojasni zadevo: naloga revije je, da obvešča članstvo o različnih stališčih.

S. Perko predlaga naj se znova vzpostavi zveza z Delavskim kolesarskim društvom.

S. Godnik govori za treznost, o čemer se vname krajša debata; sklene se, naj se osnujejo v podružnicah abstinenci krožki, kjer je za to dana možnost.

Na koncu protestira s. Češnik (Jesenice), da je bil en mandat razveljavljen. Predsednik pojasni zadevo v zaključnem govoru in zaključi občni zbor ob pol 17. uri. Navzoči pevci pa odpojo delavsko himno.

Bogo Teplý, l. r., zapisnikar.

Zagorska »Svoboda«.

Kdor je bil v Zagorju pred dobrimi desetimi leti, je videl zagorsko kotlino v najlepšem razmahu. Rasle so hiše po dolini kakor gobe po dežju, če ravno ne delavske, pač pa raznovrstnih obrtnikov, ki so takrat služili s svojo obrtjo lepe novce od delavstva, ki je bilo takrat polno zaposleno in ki si je s svojo plačo — čeprav skromno — vendarle nabavljalo najnujnejše življenske potrebščine in dajalo obilo zaslužka obrtnikom.

Prišla je kapitalistična gospodarska kriza. Rudniki so začeli trumoma odpuščati iz službe delavstvo, znižavati skromne delavske plače, delati z omejenimi delovnimi dnevi.

Zagorska dolina je začela postajati kot pogorišče prej lepe stavbe, med delavstvom postaja vedno večja brezposelnost, še med zaposlenimi je potrto in izčrpanost do skrajnosti; ni kruha, ni oblacija, skratka vsa zagorska dolina postaja polna še živih mrličev, ki hodijo po cesti kot duhovi, ki strašijo.

S tem v zvezi je tudi naša kulturna organizacija »Svoboda« težko prizadeta. Pri 15 aprilskih redukcijah je med reduciranimi več naših agilnih sodrugov. In že poprej je bilo med našim članstvom mnogo brezposelnih. Vendar vlada kljub temu med članstvom požrtvovalnost in zavednost. To dokazujejo naše prireditve.

Marxova proslava, ki se je vršila dne 17. aprila t. l., je bila dokaz zavednosti in požrtvovalnosti članstva in v veliki meri tudi ostalih delavcev. Dvorana Združnega doma na Lokah je bila nabito polna. Proslava se je vršila po sledečem sporedu: 1. Alegorična slika. Zavesa se dvigne, na odru v temi se zasvetijo letnice z napisom 1818, 1883, 1933. Karl Marx. Proletarci vseh dežel, združite se! Z galerije posije žaromet na sliko Karla Marxa, nad sliko posije sonce svobode,

proletariat trumoma prihaja na oder pred sliko Karla Marxa in zapoje: »Bratje, le k solncu, k svobodi.« 2. Burno pozdravljen se prikaže na oder s. prof. Teply iz Maribora in predava o Marxu in njegovem delu, za kar je žel živahno odobravanje. 3. Mladinska žaloigra »Sirota Marica« v štirih dejanjih. Marsikateri materi so se oči zasolile pri nekaterih prizorih »Sirote Marice«. 4. Pevski zbor »Svobode« je pod vodstvom s. Pirca zapel več delavskih pesmi. Ginjenje in navdušenje je izzvala delavska pesem med občinstvom. 5. Nato je sledil zaključek proslave z živo sliko: združen proletarijat, ki mu sije sonce svobode, nad njimi vihra simbol marksistične ideje.

S to proslavo se je pokazala zavednost zagorskega delavstva. Čeravno je Marx mrtev, še živi njegova ideja med nami.

Dne 13. aprila 1933 smo spremili člana s. Ivana Potokarja na njegovi zadnji poti. V najlepši mladostni dobi njegovega življenja je neizprosna smrt pretrgala nit življenja. Odšel je od nas prijatelj, sodrug v prerani grob. Za njegovo prijateljsko sodružno ljubezen smo mu položili v znak žalovanja rdeč venec. Naj mu bo zemlja lahka, v kateri počiva! Njegovim staršem in bratom naše iskreno sožalje!

Večje število sodrugov je odšlo odslužit svoj kadreski rok; zelo jih bomo pogrešali v naših vrstah, nekateri odseki bodo začasno morali vsled tega prenehati delovati, poiskati bomo morali novih moči. Ko se povrnejo, pridejo z veseljem zopet v naše vrste.

Štern Viktor in Miha sta črtana iz našega članskega seznama, ker se nista pokoravala društvenim pravilom in sklepom odborovih sej.

Dramski odsek je vprizoril v nedeljo, dne 7. maja 1933 igro »Rdeče rože«, socialno dramo v petih dejanjih. Če pomislimo na slab položaj, v katerem se nahaja delavstvo, je bil obisk še precej povoljen.

Igra sama kot taka je prikazala splošni položaj delavstva, v katerem se nahaja in s kakšnimi težkočami se mora boriti. Igralci sami so se potrudili in vživel v svoje vloge, katere so zadovoljivo odigrali, če pomislimo, da je večina igralcev prvič nastopila.

Sodrug i in sodružice, le pogumno naprej po začrtani poti do cilja, za katerim stremi zavedni proletarijat!

Ljubljana. — Občni zbor ljubljanske »Svobode« se je vršil 12. maja. Doslej je vodil podružnico centralni odbor, sedaj se je pa vzgajilo v podružnici toliko novih sodrugov, da je bilo mogoče razbremeniti centralni odbor in izvoliti v po-

družnično vodstvo v glavnem sodruge, ki niso preveč drugod zaposleni. Občni zbor je to nalogo izvršil in upamo, da bodo nove, sveže sile še bolj oživile podružnico. Nov odbor je sestavljen takole: predsednik Moretti, namestnik Škril Pavel, tajnik Marinšek, namestnik Kristan B., blagajnik Mici Selanova, namestnik Jakob Isop; odborniki: Leopoldina Skuk, Jordan, Gogala, Gioahim, Bolta in Handler. V nadzorstvu so: dr. Celestin Jelenec, Ivan Mlinar in Jurjevčič, namestnika Bernik in Virant.

Sklenilo se je, naj bodoči odbor skrbi za to, da se poleg dosedanjega prosvetnega dela ustanovi **pevski zbor »Svobode«.**

18. prosvetni večer ljubljanske »Svobode« in »Zarje« 16. maja je sijajno uspel. Izborno je bilo predavanje s. dr. Tume »Življenje in ljubezen«. Izšlo bo v eni prihodnjih števil »Svobode«. Pravi značaj večeru je dal govorni zbor, ki ga zadnje čase z najlepšim uspehom vodi s. Mile Klopčič. Vidi se, da s. Mile najbolj razume idejo govornih zborov; zato se tudi članstvo potruži za pravilno izvajanje, tako da izraža res pravo globino snovi. Dobre so bile vse pevske in glasbene točke. Večer je bil polnoštevilno obiskan — in dvorana se je napolnila le na podlagi notic v delavskem časopisju in letakov, ki so jih razdelili zaupniki. Prosvetno kulturno delo v Ljubljani napreduje. Le, da bi jeseni dobili še pevski zbor »Svobode«! — Zunanjim podružnicam pa nasvetujemo, da si izberejo za recitacijo Klopčičevo pesem »Moj Oče«, ki je na tem prosvetnem večeru najbolj vplivala na ljudi, ker jo je tudi s pravim občutkom podal s. Skuk.

Trbovlje. Po I. prosvetnem večeru, ki ga je priredila naša »Svoboda«, se je pokazala potreba, še prirediti slične prosvetne večere. Tako se je priredil v ponedeljek, dne 24. aprila, II. prosvetni večer, ki naj bi bil obenem proslava Karla Marxa. Kot I. točka je bil na sporedu nastop pevskega odseka, ki je nastopil z delavsko pesmijo »Dani sek«. Za II. točko je bilo na sporedu predavanje s. prof. Teply-a o Karlu Marxu, pa ni bilo dovoljeno. Zatem je nastopil dramski odsek z odlomki iz »Hlapca Jerneja«. Delavski orkester je tudi nastopil s tremi komadi. Zaključil se je prosvetni večer s filmom »Ciankali«. Za 7. maja je pripravil dramski odsek igro »Dobri vojak Švejk poseže v svetovno vojno«. Pri tej vprizoritvi se je pokazalo, da je treba za take igre več zavednosti pri posameznih sodrugih, da ne bo vse delo ležalo na ramenih režiserja. Nekoliko je kvarilo potek igre tudi to, da se pri zadnji (generalni skuš-

nji) ni moglo rabiti diapozitivov, ker ni bilo aparata. Vzlic vsem nedostatom se je občinstvo izvrstno zabavalo, tako da skoraj ni hotelo zapustiti dvorane. V čast naše »Svobode« je dejstvo, da so bile vse prireditve v pretekli sezoni zelo dobro obiskane. Ker je med članstvom mnogo volje za delovanje, bo tuk. »Svoboda« kmalu priredila zopet prosvetni večer, dramski odsek pa posebej pripravlja še Remčevo »Magdo«. »Svoboda« namerava prirediti tudi nekaj družabnih večerov za svoje članstvo. Tudi radi turist. društva »Priatelj Prirode« se je toliko uredilo, da pristopajo začasno člani k podružnici Hrastnik. Poverjenik je s. Majdič Leopold.

Desetletnica »Svobode« Hrastnik II. 18. junija bo proslavila »Svoboda« Hrastnik II. desetletnico svojega obstoja. V slučaju slabega vremena se bo vršila proslava 14 dni kasneje. Dopoldne ob 10. uri bo manifestacijski shod, na katerem bo glavni govornik s. Štukelj, popoldne bo koncert in prosta zabava. (Poročilo o 10 letnici izide v prihodnji številki.) Vabijo se vse bližnje podružnice, da se v večjem številu udeležijo te proslave.

Liboje. — Čez dolgo časa se tudi naša »Svoboda« oglašja v našem časopisu, ki se je tako priljubil nam vsem. 23. aprila smo uprizorili Remčevo kmečko žalozigro »Užitkarji«. 25. junija bomo uprizorili dramo »Zvestoba«. Na zadnjem občnem zboru izvoljeni odbor se je konstituiral sledeče: predsednik Gothe Pongrac, nam. Vaš Stefan, tajnik Poglšek Anton, nam. Šuperger Zofi, blagajnik Šuster An., nam. Vočko Anton, knjižničar Šuperger Stanko, nam. Hriberšek Miha; odborniki: Germadnik, Zupanc Martin, Vočko Ivan in Kozovine Rozi; v nadzorstvu sta Jožef Padar in Viktor Oblak, arhivar je Ivan Kos.

Zbukovca. — Dne 9. aprila je tukajšnja »Svoboda« priredila II. delavski prosvetni večer. Sodr. Teplj nam je predaval o »Socializmu in veri« in nam obrazložil postanek vere. Nastopili so tudi vsi odseki, ki so svoje točke precej dobro rešili. Udeležba ni bila posebno velika, čemur pa je krivo neredno izplačilo mezd. Dne 30. aprila smo uprizorili Cankarjevo dramo »Kralj na Betajnovi«. Vsi igralci so se potrudili ter izvedli to Cankarjevo delo kar mogoče najboljšo. Vloge so bile izborno naštudirane, vsled česar je igra potekla brezhibno.

Kljub težkim časom, ki nas ogrožajo, je bila prireditev dobro obiskana.

Sodrug! Le tako naprej, če bo dal delavec svoj prosti čas delavskim ustanovam in gledal, da se tam izobrazijo, lahko

upamo, da bomo želi uspehe. Zatorej uklenimo se naše kulturne zveze »Svoboda«, delajmo neumorno in bomo lahko enkrat ponosni na naše delo. — Družnost!

Rogaška Slatina. Mladinski odsek podružnice »Svobode« v Rog. Slatini je vprizoril v nedeljo, dne 19. marca, v verandi hotela »Pošta« A. Čebularja »Sirota Marica«, igro s petjem v 4 dejanjih.

Delo naše del. kulturne zveze »Svobode« je čim dalje bolj vidno v Rog. Slatini, ime »Svoboda« je postalo kakor svetilnik, ki kaže bednemu delavstvu pot v boljšo bodočnost.

Mladina »Svobode«, mladina lačnih steklarjev, je samostojno nastopila, pokazala je s tem, da tudi lahko samostojno nastopa. To je bil drugi nastop mladine, in upravičeno lahko trdimo, da smo lahko na ta nastop ponosni.

Snov igre »Sirota Marica« je v kratkem tale: Stroga mačeha, druga mati Marice, ubogo Marico zaničuje in ji nalaga najslabša dela. Pri koncu spozna Marica svojega očeta, ki pa v par minutah v njenem naročju izdihne.

Vsi so svoje vloge dobro rešili, vile, skrateljički, mačeha, otroci, najbolj se je pa odrezala Milica Dimljeva v vlogi »Sirote Marice« in J. Slujam v vlogi berača, njenega očeta. Marica je bila najbolj krasna v sceni na materinem grobu in v zaključni sceni, ko spozna svojega očeta, ki hip nato umre v njenem naročju; imenovana prizora sta marsikatero oko orosila.

Režiser mlad. odseka »Svobode« s. F. Lipovšek se ni ustrašil ogromnega truda, katerega zahteva dram. študij mladine, k drugemu nastopu mladine mu častitamo.

Na koncu je mladina zapela prekrasno pesem »Bratje le k solncu, k Svobodi«.

Obisk ni bli najboljši, vendar upamo, da bodo pri prihodnji predstavi, če bo tako dobro igrana kakor ta, vsi radi prišli gledat.

Mladini pa ponovno kličemo, učite se, bodočnost zahteva od nas pametnih in zavednih borcev.

1. aprila 1933 je podružnica priredila proslavo 50 letnice smrti Karla Marxa.

Uvodoma je predsednik podružnice »Svobode« s. Lipovšek povdaril veliki pomen K. Marxa za moderno delavsko gibanje in za bodočnost proletarijata.

Nato je zaigrala godba steklarjev »Varšavjanko«, pevski odsek »Svobode« pa je zapel »Čuj mogočni gromov glas« in »Vzbujenje« pod vodstvom delavca in člana »Svobode« s. F. Dimlerja.

Sledilo je predavanje s. prof. Tepljja »Marx in sodobno del. gibanje«. Predavatelj nam je orisal njegov pomen,

dobo, v kateri je živel, delal, ustvarjal, in nam tako dal osnovni nauk našega gibanja. Sodrug Teplý, ki je izborer predavatelj, je želel za svoje predavanje obilo odobravanja.

Po predavanju je pevski zbor zapel še Puglovo »Pesem dela«, nakar je predsednik s. Lipovšek proslavo zaključil.

Veseli nas, da smo tudi mi proslavili 50 letnico smrti Karla Marxa. Tako smo dokazali, da cenimo velike delo Karla Marxa.

V zgodovini del. gibanja bo ime Karla Marxa vedno najbolj vidno, značaj in pomen njegovega dela v sociološkem, gospodarskem in filozofskem smislu pa za sodobno delavsko gibanje vedno kažipot bodočemu delu in napredku. Kolja.

Celje.

Pevski odsek celjske »Svobode« je nastopil že s svojim drugim letošnjim koncertom, in sicer v soboto, dne 1. aprila 1933 v mali dvorani Celjskega doma. Gmotno uspeh koncerta ni bil zadovoljiv. V dvorani je bilo precej meščanstva, katero rado pride poslušati naš zbor, ki tokrat ni bil na višku. Preveč pa je na koncertu manjkalo delavstva. Celó ožji naši sodrugi so pokazali izredno brezbržnost do velikega truda, katerega vlaga naša podružnica v prireditve svojega pevskega odseka. To moramo res grajati. Skromni gmotni prispevki, ki so potrebni za poset naših prireditev, ne morejo biti vzrok te brezbržnosti. Pri najtežjih razmerah, v katerih živimo, bi morali imeti še nekoliko smisla za svojo kulturo, in to dokler nismo zadnjič prestopili praga kinematografa ali gostilne. To naj zlasti velja za mlajše sodruge. Program koncerta je bil zelo bogat, tehnična izvedba slabša. Pevci so bili nekoliko preveč nedisciplinirani. Posamezniki glasovno dobri. Upamo, da bo zbor za svoj prihodnji koncert, ki se bo vršil začetkom junija v mestnem parku, zopet v svoji pravi formi. Priporočamo pevcem smotrenejšo pripravo.

Šahovski odsek igra turnir, ki bo kmalu zaključen. Doseženi so že prav lepi rezultati. Turnir je ob sredah zvečer. Po zaključku turnirja se bodo prirejale redne vaje in razne simultanke ob istem dnevu. V aprilu smo odigrali simultanko z bivšim celjskim šahovskim prvakom Diehlom. Od 19 igranih partij smo dobili 3, remizirali 2, ostalih 14 pa izgubili.

Dramatični odsek in govorilni zbor sta nehala s svojimi vajami. Mnogo gojimo turizem, za katerega pa v »Svobodi« nimamo sekcije, ker upamo, da bomo vendar že lahko osnovali podružnico Prijatelja prirode. To naše turistično dru-

štvo je bilo pred razpustitvijo v Celju že zelo razvito.

Naš sport pa lepo zastopa SK »Olimp«. Skoro vsako nedeljo igra tekme z domačimi in zunanjimi klubi, od katerih je pa tudi že marsikatero težjo odločil v svojo korist. Goji tudi težko atletiko in nam obeta za letošnjo poletje več nastopov.

Litija. — Naša »Svoboda« je zopet oživila in na občnem zboru 30. aprila je bil izvoljen nov odbor, v katerem je zastopanih mnogo mladih sodrugov. Če bosta sporazumno delala izkušnost starejših in navdušenost mladih sodrugov, bomo kmalu dvignili »Svobodo« do tistega ugleda, ki ga je že imela v Litiji. Potem bomo morali iti pa še naprej. Zato pa ne smemo vzeti našega društva kot zabavnega, ker »Svoboda« je predvsem prosvetno-vzgojna organizacija. Razni odseki morajo služiti in morajo biti podrejeni glavnemu namenu: vzgoji samozavestnih delavcev. Nov podružnični odbor tvorijo: predsednik Ivan Zupan, namestnik Podlipnik, tajnik Kolman Edvard, namestnik Najedle L., blagajnik Viktor Vuk, nam. Ludvik Praprotnik; odborniki: Blaznik, Najedle Pavla, Vidmar Jože, Zupan Albert, Bedenikovič, Dečman; v nadzorstvu so: Nace Kres, Kus Tine, Kušar Juli. Praporščak ostane Kres.

Trbovlje. — Dramatični odsek naše »Svobode« je 7. maja z velikim uspehom vprizoril Delakovo dramatisacijo »Švejk poseže v svetovno vojno«.

Mežica. — Naša »Svoboda« je dosegla lep uspeh z Moškričevo socialno dramo »Rdeče rože«, ki jo je vprizorila 7. maja.

Ptuj. — Iz odbora naše »Svobode« so izstopili Delpin, Domanjko, Matjašec, Korparjeva in Podlahova. Zato se je odbor na novo konstituiral in je sedaj predsednik Šafranko Anton, namestnik Schmidt, tajnik pa Rojc.

Snebrije-Zadobrova. — Tudi v tej vasi ljubljanske okolice se zdi, da se bo ustanovila prav močna »Svoboda«. Na pripravljalnem sestanku za vložitev pravil je bilo navzočih okrog 40 delavcev. Tako bo delavska misel prodrla tudi v našo vas.

Nové podružnice v Lazah, Slov. Bistrici in v Apatinu bodo formalno ustanovljene v najkrajšem času. V vseh teh krajih bi podružnice že delovale, če ne bi oblasti zahtevale neke spremembe pravil. Tej zahtevi je bilo sedaj ustrezno

in tako bodo te podružnice začele delovati v najkrajšem času. Sodrugi že komaj čakajo, da se prične z delom. Novoustanovljena podružnica v Ribnici na Pohorju pa je že pričela z delom.

Slov. Javornik.

Prosvetni večer tukajšnje »Svobode« je v nedeljo, dne 30. aprila 1933 izredno uspel. Cela vrsta obiskovalcev je morala oditi, ker je bila dvorana naše zadružne gostilne pri Konjiču premajhna, da bi jih sprejela vse. Pevski zbor pod vodstvom s. Mencingerja je zapel štiri pesmi, ki so bile odpete pač tako, kakor je to navada tega odličnega zbora. Recitacije Seliškarja, Klemenčiča in Klopčiča so bile podane prav dobro. Solospevi, ki sta jih zapela s. Albina Štravsova z Borovelj in s. Kelih, so tudi ugajali. K zaključku so se pa prav podali dramatični prizori, to sta bili dve enodejanki »Nocoj je pa lep večer« in pa »Dve teti«. Odigrali so jih prav dobro člani domačega Svobodaškega dramatičnega odseka pod vodstvom s. Kelih. Sploh je ves prosvetni večer uspel tako, da si jih je treba takih želeli še več. Upati je, da bo podružnica to željo članstva tudi upoštevala in v prihodnji sezoni uvedla redne take večere. Seveda je pa predpogoj temu tudi to, da bodo znali člani in vsi naši sodrugi to delo ceniti in obiskovati Svobodaške prireditve vedno v takem številu, kakor je bil slučaj tokrat. Prepričani so lahko, da bodo prišli vedno na svoj račun in da bodo vedno odhajali domov z zadovoljstvom, vendar morajo tudi podružnica in vsi aktivno sodelujoči najti priznanje, ki ga dá obisk. V tej smeri kar naprej, pa bo zadovoljstvo na obeh straneh!

—on—

Lesce.

Predavanje leščanske »Svobode«. — »Svoboda« v Lescah je v zadnjem letu zopet začela z novim, lepim in smotrenim kulturnim delom. Predvsem goji zaenkrat predavanja, za katera je med Leščani precej zanimanja. Koncem lanskega leta je predaval s. Cerkvenik o »Kmečkih puntih«, v zadnjem času sta se pa vršili dve predavanji. V nedeljo, dne 9. aprila je predaval s. Cvetko Kristan z Jesenic o »Veliki francoski revoluciji«, v nedeljo, dne 7. maja 1933 pa isti predavatelj o »Novem Dunaju«. Predavanji sta lepo uspeli in nudili navzočim Svobodašem lepega pouka in užitka. Želeli bi pa bilo, da bi se tukajšnje delavstvo še bolj zavedlo pomena izobrazbe in bi še v veliko večjem številu posečalo predavanja, da bi bila dvorana pri Katrineku veliko premajhna. Naj se vsi leščanski kovinarji in sodrugi zavedajo, da je samo v izobraz-

bi moč in za pridobitev izobrazbe se je pa treba izobraževati. Če vštujemo Marxovo akademijo, so bila v tej sezoni v Lescah že štiri predavanja, od katerih so se navzoči lahko marsikaj naučili. Leščanski »Svobodi« kličemo: Le tako naprej, delavstvo v Lescah pa naj pridno obiskuje svoje izobraževalno torišče, da bo doraslo veliki nalogi, ki ga še v bodočnosti čaka. Še enkrat pa: Moč je v izobrazbi!

—on—

Marxova proslava v Lescah. Iz Lesca je v »Svobodi« malo poročil. Pa kljub temu ne spimo. Tako strokovna organizacija SMRJ kakor »Svoboda« sta precej agilni. Strokovna organizacija skuša doseči izboljšanje delovnih pogojev pri tukajšnji tovarni verig, prav tako tudi od pomoči skrajšanemu delavniku, ki se večkrat letno ponavlja in s tem odvzema delavstvu še oni bori zaslužek, ki ga ima. »Svoboda« pa je bila pred letom dni oživljena in zdaj marljivo delujeta dva odseka: knjižnica, ki je bila nedavno izpolnjena in ima lep obisk, dalje predavateljski odsek in začel bo z delom tudi tamburaški odsek. Pred časom smo imeli predavanje s. Cerkvenika o »Kmečkih puntih na Slovenskem«, ki je lepo uspelo. Dne 5. marca 1933 se je vršil uspeli podružnični občni zbor, na Jožefovo pa smo imeli spominsko proslavo Karla Marxa. Navzočih je bilo preko 50 udeležencev (ostale je menda bolj zanimal »Tarzan«, ki so ga predvajali na Bledu) in te je pozdravil predsednik »Svobode«. Zatem so deklamirali dve članici »Svobode« in njen predsednik tri primerne pesmi: Petzoldov »Opomin«, F. Freiligrathovo »Slovo Novega renškega časopisa« in Georg Herweghovo »Zvezno pesem«. Slavnostni govor je imel s. Cvetko Kristan z Jesenic, ki je obširno poročal o delu in naukih Karla Marxa. S tem je bila $\frac{3}{4}$ ure trajajoča proslava končana. Pred pozdravom so zaigrali tudi tamburaši. Prireditev je bila povsem iskrena in lepa.

—on—

Jesenice.

Proslava 50 letnice smrti Karla Marxa za jeseniški revir se je vršila v petek, dne 24. marca 1933 pod okriljem vseh razrednih delavskih organizacij z Jesenic, Javornika in Dobrave. Proslava se je vršila v veliki dvorani Delavskega doma na Savi in je bila dobro obiskana. Otvoril je večer skupni zbor jeseniške in javniške »Svobode« z »Delavskim pozdravom«. Zatem so odpeli jeseniški pevci pet zborov, in sicer: »Dani sek«, »Nas veže ljubezen«, »Mlada garda«, »Bratje, le k solncu,

k svobodi« ter »Na bregu«. Sledile so tri deklamacije: F. Freiligrathovega »Slovesa Novega renskega časopisa« (s. P. Štravs), »Pesmi o žuljih in kruhu« (s. St. Bokal) in Georg Herweghove »Zvezne pesmi« (s. M. Krašovčeva). Slavnostni govor o Karlu Marx in njega delu je imel s. Cvetko Kristan. Orkester kovinarske godbe je zaigral dva primerna komada. Nastopili so javniški pevci in zapeli štiri delavske zборе: Zajčevu »Himno delu«, Scheuevo »Pesem dela« (Delu čast), Prelovčevu »Slava delu« in C. Pregljevih »Dvanajst razbojnikov«. Slednje so morali ponoviti. Za zaključek je nastopil skupni zbor z Irschnovim »Vzbujenjem duhov«. Spored je bil povsem primeren in proletarski, kakor je to ob posvetilu tega večera naglasil zastopnik jeseniške »Svobode«. 11 proletarskih zborov, tri primerne deklamacije, dve pesmi, govor: vse je napravilo na navzoče globok vtis in dasi je bil večer dolg več kakor poldrugo uro, so navzoči odhajali le neradi.

—on—

Schillerjeva »Ljubezen in kovarstvo« na jeseniškem delavskem odru. Sto in več let so že stara dela Goethejevega sovrstnika, nemškega klasika Friedricha Schillerja, pa še vendar niso zastarela, niti z mode in slovesa. To je pokazala zopet in ponovno nedavna vprizoritev »Ljubezen in kovarstvo«, ki je poleg »Razbojnikov« menda pri nas najbolj igrana Schillerjeva tragedija. Dramatični odsek jeseniške »Svobode« jo je vprizoril v režiji s. Franceta Škrlija v soboto, dne 18. marca in na Jožefovo, dne 19. marca 1933. Igra je v petih dejanjih in še nekih petih slikah, je razmeroma zelo težka in dolga (prvi večer je trajala domala pet ur), vendar pa je bila dobro podana. Vse vloge, ki so jih imeli s. Mar-

tin Jeram (predsednik), s. Škrli (polkovnik), s. Pleš (dvorni maršal), s. Škrljeva (polkovnikova ljubica), s. Oblak (mesni godec Müller), s. Weissova (njegova žena), s. Krašovčeva (lady), s. P. Stražišar (predsednikov tajnik), dalje s. Štravs, s. Svetinova in še nekaj manjših, so bile odigrane dobro, tako da je igra dosegla popoln uspeh. Med posameznimi odmori je nadvse požrtvovalno sviral kovinarski orkester SMRJ z Jesenic pod vodstvom s. Fr. Čelešnika. Dasi vse obleke niso bile klasične (ni jih bilo mogoče dobiti), je v danes običajnih oblekah bila kljub temu podana primerna slika. V soboto obisk ravno ni bil najboljši, zato pa je bila v nedeljo dvorana premajhna in je mnogo ljudi moralo oditi domov.

SPORTNO SLAVJE

priredi mariborska »Svoboda« za binško praznike z otvoritvijo svojega novega igrišča pri Magdalenskem parku. Sodeluje tudi godba. Po igrah ples. Opozorjamo vse sodruge, da se prireditve udeležijo.

Listnica uredništva

Že prejšnja številka »Svobode« je bila tako obsežna kakor tri navadne številke po 32 strani. Za to številko se je zopet nabralo preveč gradiva, tako da smo jo morali izdati v povečanem obsegu in še je moralo izostati mnogo gradiva. Ker s svojimi finančnimi sredstvi ne moremo izdajati posameznih števil na več nego 32 straneh, je tudi današnja številka dvojna. To bo zadnja dvojna številka v tem letu. Izide še 5 rednih števil, prva proti koncu julija meseca.

Uprava in uredništvo

„SVOBODA“ in „CANKARJEVA DRUŽBA“ se borita z istimi sredstvi za iste cilje!

Zato:

Vsak zaveden „SVOBODAŠ“ mora postati član „CANKARJEVE DRUŽBE“!

Prijavite se pri poverjeniku ali pa pišite dopisnico družbi (Ljubljana, poštni predal št. 290).

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

LJUBLJANA, PREŠERNOVA ULICA ŠT. 3

je največja regulativna hranilnica v Jugoslaviji

Ima vlog nad 480.000.000 Din / Za vse vloge jamči ljubljanska mestna občina z vsem svojim premoženjem in z davčno močjo / Vse naložbe obrestuje kar najbolj ugodno / Posojila se dovoljujejo na posestva, meniče in vrednostne papirje čim najceneje / Za male trgovce in obrtnike ima posebno KREDITNO DRUŠTVO, za pupilne naložbe pa SODNI DEPOZITNI ODDELEK / Za varčevanje mladine izdaja DOMAČE HRANILNIKE, za pošiljanje denarja po pošti pa svoje položnice

TELEFON ŠT. 2016 in 2616 / POŠTNI ČEKOVNI RAČUN ŠT. 10533

Uradne ure za stranke so od 8. do 12. in pol

Kaj se vse dobi pri nas?

Galanterijsko in nürnberško blago, pletenine, rokavice in nogavice / Porcelan, steklo, kuhinjsko posodo, usnjene predmete, torbice, turistične potrebščine, otroške igračke, konfekcijo / Potrebščine za krojače in šivilje / Čevlje iz lastne tovarne, moške, ženske in otroške po najnižjih cenah

ANT. KRISPER

LJUBLJANA, Mestni trg 26, Stritarjeva ulica 2-3

Tvoj iskreni prijatelj
v današnjih dneh je samo

**„DELAVSKA
POLITIKA“**

Sodrugji in sodružice!

Nabirajte hitro člane za delavsko književno založbo

„Cankarjeva družba“

in takoj odpošiljajte zbrani denar. Saj 20 dinarjev lahko vsakdo zmore, posebno če pomisli, da se mu ta denar s takimi knjigami zelo visoko obrestuje. S knjigami, ki jih je izdala družba lani, so bili vsi zelo zadovoljni. Letošnje knjige bodo še mnogo lepše in zanimivejše. Zato: vsi na delo za C. D.

Knjigarna Kleinmayr & Bamberg

Ljubljana, Miklošičeva cesta 16. Telefon števil. 31-33

najstarejša
v Jugoslaviji, priporoča
svojo bogato zalogo strokovnih in
zabavnih knjig v vseh jezikih, kakor tudi muzikalij za
petje, klavir in druge instrumente. Knjige in časopise,
v zalogi se ne nahajajoče, dobavlja iz
inozemstva v najkrajšem
času.

Knjige, revije,
TISKOVINE VSEH VRST

tiska in veže v priznani
lepi in prvovrstni izdelavi

LJUDSKA TISKARNA
MARIBOR, SODNA ULICA 20

Eno in večbarvni tisk